ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Ольжич: * * * 849
Клен: Прованс 849
Кушніренко: Містерія віків . 851
рнард Шов: Свята Іванна . . 852
Павлюх-Гузарева: Афоризми 864
Беверлі Бекстер: Як я став нафтовим експертом . . . 867
дій Явір: Амалекитяни, аморитяни і гібеоніти 876
ія Віконська: Вистава Ван Гога в Парижі 879
Д-р Е. Зелінський: Передмуря християнства? 883
Р. Лісовий: Блеск чи панування 889
Р. Керч: Як творяться імперії . 898
О. Наріжний: До „Далекого шуму" 906
О. Штуль: Щоби було ясно . . 911
О. В.: Contra plebejos 914
Дм. Донцов: Pro domo sua . . 916
М. Л.: З пресового фільму . . 921
Бібліографія 923
Від Адміністрації 926

ник V — ТОМ IV

ижка 12 — ГРУДЕНЬ

1937

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове конто П. К. О. 500·371.

Відновляйте передплату на 1938 рік!

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю виносить:
квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23 **платні згори.** Ціна окремої книжки — зл. 2.20.
Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Хто з краю, Чехії та Австрії пришле до кінця с. р. річну передплату, платить тільки 20 зл. Закордонний передплатник, що в грудні пришле 25 зл., — матиме заплачений Вістник за весь 1938 рік.

Квартальника Вістника

в 1938 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата виносить зл. 4 платних згори.
Для закордону зл. 5.
Річна передплата „Квартальника“ для передплатників „Вістника“ виносить половину.

АДРЕСА: Львів, Чарнецького 26 м. 21.
ЧЕКОВЕ КОНТО **500.371.**

Замовляйте і передплачуйте третій (останній) том широкозвісної „Волині“
У. САМЧУКА п. н.

„Батько і Син“

що вийде в грудні с. р. в бібліотеці „Наща Книга“ 17 арк. друку вел. формату. Ціна **в передплаті** 3·50 зл., з пересилкою 4 зл.; від 15 грудня с. р. 4·50 зл., з пересилкою 5 зл. Гроші слати складанками П. К. О. для **Кооп. Банку „ДНІСТЕР“**, число Конта **143961** з **виразною дописко**ю на середній частині складанки:

„Вкл. 18016 Волинь“

Гроші з Чехії та Закарпаття (в передплаті 22 кч., від 15 грудня с. р. 30. кч. — враз з пересилкою) і з других країн (рівновартість 4.50 зл. в передпл., 5.50 зл. від 15. грудня) слати на адресу **Підкарп Банк** („Podkarpatska Banka“) **в Ужгороді** ч. Конта 2978, з дописко**ю І. Роман, Волинь III.**

За видання відповідає **Василь Рудко**

Письменні зголошення й запити слати на адресу: **„Напередодні“**, Львів, Міцкевича 11 (для В. Рудка)

отам. Тютюнник:

Спогади з великої доби

ц. 1.50 зл.

П-12531/1937
Р. 5 кн. 12

О. Ольжич

*

* *

Дні зводяться і падають за кін,
У тихе плесо синьки і цинобри.
Перетинає обриси країн
Невидимий і найгостріший обрис.

Лягли на перса стуглої землі
Шляхи асфáльтові, різкі і прóсті.
І невідкличні прагнення твої,
Як сонце у холодній високості.

Дні, що прийдуть, дні, що ідуть, лункі
Розкритим небом, згубою експльозій,
На них долоня зрілої руки,
Що ствердла й захолола на морозі.

Ю. Клен

Прованс

1 Бернар-де-Вентадур*)

„Несуть мені і дощ і вітер щастя.
Мої пісні — зими пянючий дар.
В моїй душі роздмухують пожар
Осінні вихорі і бурі часті.

А Божий сніг злітає, як причастя,
І степ укрив, мов квіту білий чар.
Навіщо плащ! Горить кохання жар.
Гуде у грудях ватра полумяста".

Отак біля кьтчастих загород,
Не вимагавши тайних нагород,
Нормандії прекрасній герцоґині

*) В перших строфах переказано одну з пісень Бернара-де-Вентадура майже дослівно.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Львівська державна наукова бібліотека
№ П 4279

Завжди покірний, вірний трубадур
В Провансі сонячнім під небом синім
Вславляв любов Бернар-де Вентадур.

2 Бертран-де-Борн

Не ніжність і любов, не гаю чари
Він оспівав, а труб ревучий звук,
Крицевий серця дух і мужність рук,
Сполох, неспокій, сутички і чвари.

Гули в піснях його страшні стожари
Жорстоких воєн, полонів, розлук.
Слова сичали сотнями гадюк
І розтинали блискавками хмари.

А щоб у дні спокою не загас
Той пал, яким доба його розквітла,
Він розкидав заграв тривожне світло:

— І враз... у глупу ніч, у мертвий час
Вражала громом пісня необорна
Бойця невтомного Бертран-де-Борна.

3 Жофруа Рюдель*)

Нераз із краю дальнього трувер
Заходив, і в піснях його бреніла
Її краса. Непереможна сила
Повабила до владарки химер.

І ось тебе — безсмертного тепер —
Помчали в море радісні вітрила.
До вуст твоїх вона вуста схилила,
Коли з тобою разом день умер.

Хотівби й я слідами йти твоїми,
Узявши плащ і посох піліґрима!
І може тиха хвиля вечорів,

Останнім полумям зорі залита,
Мій корабель, у золоті омитий,
Прибє до тріполійських берегів.

---

*) Жофруа Рюдель, співець і князь позаочно закохався в прекрасній Мелісанді, царівні тріполійській. Врешті вирушив до неї, але захворів у дорозі. Вона прийшла до нього на корабель, і в її обіймах він сконав.

4 Жофруа Рюдель Мелісанді

Моя царівна дальня і незнана
З морського берега у тьму зорить,
Чи то моїх пісень зоря горить
І сріблом світиться ізза туману.

Заліг між нами простір океану,
Та день і ніч у честь твою дзвенить
І плеще в береги твої щомить
Моїх канцон урочиста осанна.

Ще не являлась ти моїм очам,
А вже високим горам і лісам
Твоя хвала гула в моїм хоралі.

У рокоті тремкому труб і струн
Тобі на берег кидає коралі
Моїх пісень розбурений бурун.

Сергій Кушніренко

Містерія віків

(Нашій еміґрації)

Під гнетом долі суджено було пройти границі.
І ми пішли — розпорошилися по цілім світі,
Щоб муки пить з призначених криниць,
Щоб в серці найжаркішу з туг носити!...

І запеклися дні, бо за життям в погоні
Не стало часу на розраду й відпочинки
І тільки спогади немов пожар червоні
Малює крадькома чиясь рука злочинна...

Занурені в холодний морок — сотні тисяч
Бредуть, щоб завершити міт прекрасний
І вкрочить на рівнини, де так гостро дише
Шумке життя, що вабить сильні раси!...

Так втаємничені ми осягнем висóти
Нового духа. Так крізь смерти брами
Пролинуть нам залізними полками
І народитись знов, — щоб знов боротись!

Лиш тільки гарту. Ось розвіються тумани
І стрінуть нас на луках, мов з просоння:
Слова сіяючі гієрофанта*)
І дальній гимн і перші бризки сонця!...

*) первосвященника.

Бернард Шов

Свята Іванна

(Докінчення)

(Переклала з англійського Ганна Чикаленко)

Неспокійна, бурхлива ніч в червні 1456 року; по богатьох днях спеки разураз полискує блискавиця. Король Франції Карл VII, перше Дофін Іванни, тепер Карл Переможний, 51 рік, в ліжку в одному з своїх королівських замків. Ліжко, на підвисшенню з двома сходами, стоїть близше до стіни так, щоб не затуляти високе лукове вікно посередині. Намет над ліжком прикрашений вигаптованим королівським гербом. Крім намету і великих пухових подушок ліжко нічим не відріжняється від широкої канапи, застеленої постільною білизною. Тому, хто стоїть вногах ліжка, виразно видко того, хто в нім лежить.

Карл не спить: він читає в ліжку, або швидше розглядає книжку Боккачіо, ілюстровану Фуке, підтягнувши догори коліна так, що книжка лежить на них, як на пульті. Ліворуч від ліжка на столику стоїть ікона Святої Діви, осяяна кольоровими восковими свічками. Стіни від стелі до підлоги завішані барвистими завісами, які час від часу гойдаються від протягу вітру. Пануючі фарби завіс, червона й жовта, коли колишуться від вітру, роблять на перший погляд враження полумя.

Двері — в протилежній від Карла стіні, ліворуч від нього, в найдальшому кутку. На ліжку під рукою коло нього лежить велике гарно вирізьблене і розмальоване клепало.

Карл перегортає сторінку. Здалека годинник стиха дзвонить півгодини. Карл закриває книжку, відкидає її набік, хапає клепало і починає енергійно калатати, викликаючи оглушливе торохтіння. Входить Лядвені, 25 років старіщий, тримається трохи дивно й врочисто, несучи той самий хрест з Руану. Карл, очевидно, не сподівався його, бо вискакує з ліжка на дальшім від дверей боці.

КАРЛ Хто ви такий? Де мій паж? Що вам треба?

ЛЯДВЕНІ *(врочисто)* Я приніс вам втішну звістку про велику радість. Тіштесь, королю, бо зникла хиба з вашої крови, змито пляму з вашої корони. Правосудя, що так довго барилося, нарешті тріумфує.

КАРЛ Про що ви балакаєте? Хто ви такий?

ЛЯДВЕНІ Я брат Мартин.

КАРЛ А хто, коли дозволите спитати, паноче, має бути брат Мартин?

ЛЯДВЕНІ Я тримав сей хрест, коли Дівчина загинула у вогні. Відтоді минуло майже двадцять і пять років, майже тисяча день. І кождого дня я молився Богові, щоб дарував своїй доньці правосудя на землі, яке вона дістала на небі.

КАРЛ *(заспокоєний, сідає на ліжку)* Ага, тепер пригадую собі. Я чув про вас: у вас справжня манія відносно Дівчини. То ви були на слідстві?

ЛЯДВЕНІ Так, я склав своє посвідчення.

КАРЛ Вже скінчилося?

ЛЯДВЕНІ Скінчилося.

КАРЛ Задовольняюче?

ЛЯДВЕНІ Шляхи Господні дуже дивні.

КАРЛ Якто?

ЛЯДВЕНІ На суді, який післав святу на страту вогнем, як єретичку й чарівницю, говорили правду, дотримали приписи закону, більш аніж звичайно виявили милосердя, не заподіяли ніякої кривди, опріч остаточної, страшної кривди брехливого присуду і безжалісного вогню. Підчаске слідства, з якого я отсе саме прийшов, я бачив безсоромну кривоприсягу, придворну запродажність, чув наклепи на небіщиків, які виконували свій обовязок, згідно своєму розумінню, бачив, як полохливо уникали ставляти вічнавіч свідків, як зізнання тих свідків складалися з недотепних байок, яким ніодин погонич не повірив би. Тимчасом з тої насмішки з праовсудя, з тих наклепів на Церкву, з тієї оргії брехні та безглуздя правда зійшла серед білого дня на самий шпиль гори; з білих шат невинности змито бруд від погорілого хмизу; святе життя дочекалося визнання; вірне серце, яке не згоріло в полумі, дістало благословення. Велику брехню примусили навіки замовкнути, велику кривду направили на очах у всіх людей.

КАРЛ Друже мій, аби ніхто більше не міг сказати, що мене коронувала відьма й єретичка, я не стану журитися тим, як саме се осягнено. Іванна теж не ламалаб собі голови над тим, коли вкінці все вийшло на добре. Вона була не з таких — я знав її. Чи її цілком зреабілітували? Я дав ясно зрозуміти, що не потерплю ніяких дурниць.

ЛЯДВЕНІ Врочисто заявили, що її судії були повні запродажности, обману, фальшу та злоби. Чотири наклепи.

КАРЛ Байдуже про наклепи: її суддів вже немає на світі.

ЛЯДВЕНІ Колишний присуд над нею скасували, оголосили неважним, відкинули, як неістнуючий; він не має ані вартости, ані сили.

КАРЛ Отже тепер ніхто не може оспорювати моє коронування?

ЛЯДВЕНІ Ні. Карл Великий, ні сам Цар Давид не мали святішого коронування.

КАРЛ *(встаючи)* Чудово. Подумайте, яке се має значіння для мене!

ЛЯДВЕНІ Я думаю про те, яке се значіння має для неї.

КАРЛ Що ви знаєте! Ніхто з нас ніколи не знав, яке значіння мали річі для неї. Вона була цілком відмінна від всіх инших, і там, де вона тепер, вона мусить сама про себе дбати, бо я не можу нею заопікуватися, не можете й ви, щоб ви собі там не думали: ви за дрібні. Але я вам скажу таке про неї: якби ви могли вернути їй життя, за півроку вони знов спалилиб її, не дивлячись на се, що тепер на неї моляться. А ви знов трималіб хрест, якраз так само. Отже *(хреститься)* нехай спочиває, а ми з вами журімся краще нашими власними справами і не мішаймося до її справ.

ЛЯДВЕНІ Борони мене Боже, щоб я зовсім відступився від неї, а вона від мене. *(Повертається і виходить так-само, як був увійшов, кажучи)* Ніколи більше не вестиме мій шлях до палаців, ані розмови мої не будуть з князями.

КАРЛ *(йде слідом за ним до дверей і гукає вслід)* На здоровля, святий отче! *(Вертається до середини кімнати, де спиняється і каже сам до себе насмішкувато)* Чудернацький хлоп! Як він ввійшов сюди? Де поділися мої люди? *(Йде нетерпляче до ліжка і калатає клепалом. Подмух вітру крізь відчинені двері колише заслони на стінах. Свічі гаснуть. В темряві король гукає.)* Агов! Ходіть хто і позачиняйте вікна, бо вітер все розвіє по хаті! *(Блискавиця осяює лукове вікно. Проти вікна видко сільветку якоїсь постаті).* Хто там? Хто се? Ратуйте! Ґвалт! *(Грім. Він кидається в ліжко і ховається під ковдру).*

ГОЛОС ІВАННИ Помалу, Карле, помалу. Нащо робити такий галас? Ніхто тебе не почує. Тиж спиш. *(Бліде, зеленкувате світло осяює її, коли вона стоїть коло ліжка).*

КАРЛ *(визираючи)* Іванно! Чи ти привид, Іванно?

ІВАННА Ледви навіть то, хлопче. Як може бідна спалена дівчина зявлятися мов привид? Я лише сон, який тобі сниться. *(Стає ясніще так, що виразно видко їх обоє, а він сідає в постелі.)* Ти виглядаєш старшим, хлопче.

КАРЛ Бо я й постарівся. Чи я справді сплю?

ІВАННА Заснув над своєю дурною книжкою.

КАРЛ Дивно.

ІВАННА Не так дивно, як те, що я нежива.

КАРЛ Чи ти справді нежива?

ІВАННА. Так нежива, як хто колинебудь був. Я вийшла з тіла.

КАРЛ Подумати тільки! Чи було дуже боляче?

ІВАННА Що було боляче?

КАРЛ Як палили.

ІВАННА О, те! Я не можу собі добре пригадати. Сперщу здається, було боляче, а потім якось все змішалось: я була мов непритомна, аж поки не звільнилася від тіла. Але ти не грайся з вогнем, думаючи, що він тебе не зачепить. Як тобі велося від того часу?

КАРЛ О, не так зле. Чи ти знаєш, що я таки сам виступав з моїм військом і був переможцем в боях? Був і в ровах по пояс в багні та крові. Спинався на мур по драбині в гору як сипалось каміння і лили гарячу смолу. Так як ти.

ІВАННА Невже? То я таки зробила з тебе вояка, королику?

КАРЛ Тепер я Карл Переможець. Я мусів бути сміливий, бо ти була смілива. Аґнес мене теж трохи підбадьорила.

ІВАННА Аґнес! Хто була Аґнес?

КАРЛ Аґнес Сорель, жінка в якій я був закоханий. Вона мені часто сниться. А ти мені досі ніколи не снилася.

ІВАННА Чи й вона так само вмерла як я?

КАРЛ Так. Але вона не була як ти. Вона була дуже гарна.

ІВАННА *(Щиро сміється)* Ха-ха! Я не була гарною, я завжди була шорсткою — справжним вояком. Я моглаб дуже добре бути хлопцем. Шкода, що ним не була. Я тоді не завдавалаб вам всім стільки клопоту. Але голова моя була на небі, і Божа слава спочивала на мені. Хлопцем чи дівчиною, я всеодно завдавалаб вам клопоту так довго, як ваші носи стерчали в болоті. Тепер скажи мені, що сталося від того часу як ви, мудрі люди, не вміли нічого кращого, як зробити з мене купу попілу?

КАРЛ Мати твоя і брати напастували суд, щоб взновити твій процес. І тепер трибунал оголосив, що твої судії були самі запроданці, обманці, злобні лицеміри.

ІВАННА Зовсім ні. Вони були найбільш чесною купою туманів, які колибудь спалили кращих за себе.

КАРЛ Присуд над тобою скасовано, оголошено неважним, неістнуючим, без вартости і без сили.

ІВАННА Менеж спалили все одно. Хіба вони можуть зробити се неважним?

КАРЛ Якби могли, то двічи подумалиб над тим, перш аніж зробити. Зате постановили поставити прегарний хрест на місці, де було костище на вічну память тобі та за твоє спасення.

ІВАННА Память і спасення освячують хрест, не хрест освячує память і спасення *(відвертається, забуваючи*

його присутність). Память про мене переживе той хрест. Мене памятатимуть ще й тоді, коли забудуть де стояв Руан.

КАРЛ Знову твоя зарозумілість! Так само як завжди. Мені здається ти моглаб сказати мені слово подяки за те, що я нарешті спричинився до перемоги справедливости.

КОШОН *(зявляється коло вікна поміж ними).* Брехуне!

КАРЛ Дякую.

ІВАННА Та невже се Петро Кошон! Як ся маєте, Петре? Як вам поводиться з того часу, як спалили мене?

КОШОН Ніяк. Я нарікаю на людське правосудя, не на Боже.

ІВАННА Все ще мрієте про правосудя, Петре? Подивіться, що правосудя зробило з мене! Але що тобі сталося? Чи ти живий, чи мертвий?

КОШОН Мертвий. Збезчещений. Вони мене переслідують і на тім світі: відлучили від Церкви моє мертве тіло, вирили і викинули на смітник.

ІВАННА Твоє мертве тіло не відчувало так лопату й смітник, як моє живе тіло вогонь.

КОШОН Але те, що вони з мною зробили ображає правосудя, нівечить віру, підкопує підвалини Церкви. Тверда земля коливається, мов зрадливе море під ногами і в людей і в безтілесних духів, коли невинних убивають во імя закону, а кривду заподіяну їм хотять направити наклепом на чистих серцем.

ІВАННА Ну щож, Петре, я сподіваюся, що люди стануть ліпшими, згадуючи про мене; а вони не памяталиб так про мене, якби ви мене не спалили.

КОШОН Вони стануть гіршими згадуючи про мене: вони будуть бачити в мені тріумф зла над добром, брехні над правдою, жорстокости над милосердям, пекла над небом. Відвага їх ростиме при згадці про тебе тільки тому, щоб щезнути при згадці про мене. Проте Бог мені свідок: я був справедливим, я був милосердим, я щиро чинив якнайкраще і инакше не міг чинити.

КАРЛ *(вилазить зпід ковдри і сідає зкраю постелі).* Авжеж, завжди ви, побожні люди, робите найбільшу шкоду. Подивіться на мене! Я — ані Карл Добрий, ані Карл Мудрий, ані Карл Сміливий, приклонники Іванни назвалиб мене Карлом Страхопудом за те, що я не визволив її з вогню. А я накоів меньш лиха аніж ви. Ви, люди з головами на небі, тільки й робите, що намагаєтеся поставити світ догори ногами, а я приймаю світ таким, який він є і кажу, що те, що горішна сторона най зостається горішною; сам тримаю ніс щільно при землі. Отже питаю вас, який король Франції спромігся на краще, або на те, щоб на свій скромний лад бути кращим?

ІВАННА То ти справді король Франції, Карле? А англійці пішли собі?

ДІНУА *(зявляється крізь заслони ліворуч від Іванни; в ту саму хвилину свічки знову засвічуються; їх світло весело блимає на його озброєнню і панцирі).* Я дотримав свого слова: англійці пішли геть.

ІВАННА Слава Тобі Господи! Небо зглянулося над прекрасною Францією. Роскажи мені про війну, Дінуа. Ти сам вів їх у бій? Був тим Божим вояком до самої смерти?

ДІНУА Я не вмер. Тіло моє спить спокійнісенько в моїй постелі в Шатодені, лиш дух мій покликаний сюди твоїм.

ІВАННА То ти бив їх помоєму, Жак, га? Не по старому, шахруючи за викуп, але так, як Дівчина робила: ставляючи життя проти смерти, з серцем завзятим, але покірним, без злоби, не зважаючи нінащо під Богом крім волі для Франції та для французів. Чи так було?

ДІНУА Правду кажучи, було всяк, аби тільки наша перемога. Але твій спосіб завжди вів до перемоги, се я тобі, дівонько, признаю. Я написав гарний лист до нового суду, щоб тебе виправдати. Може я не повинен був допустити, щоб попи спалили тебе, але мені за боями не було часу, тай тож була справа Церкви, не моя: що за користь, якби були нас обоїх спалили, правда?

КОШОН А так, звертайте все на попів. А я, стоючи тепер понад хвалу й докори, скажу вам, що ані Церква, ані військо не вратують світ, сам лише Бог та Його Святі. Войовнича Церква послала сю дівчину у вогонь, але тоді ж таки, коли вона горіла, полумя прояснилося і стало сяйвом Тріумфуючої Церкви.

Годинник дзвонить трету і чверть. Чути хрипкий мужеський голос як співає імпровізовану мельодію.

Румтум трупельдум,
Добре сало тай румпельдум,
Старий святий мумпельдум
Тягни за хвіст тай стумпельдум.
Ой моя Гануся!

Англійський вояк-волоцюга зявляється крізь заслони та йде між Дінуа та Іванною.

ДІНУА Який нікчемний трубадур навчив тебе такої недотепної пісні?

ВОЯК Ніякий трубадур. Ми самі склали її як йшли походом. Ми не пани і не трубадури. Пісня з самого народного серця, такби сказати.

Румтум трупельдум,
Добре сало тай румпельдум,
Старий святий мумпельдум,
Тягни за хвіст тай стумпельдум.

Се, знаєте, нічого не означає, але помагає маршерувати. До ваших послуг, панії й панство. Кому потрібно святого?

ІВАННА Ти може святий?

ВОЯК Авжеж, пані, просто з пекла.

ДІНУА Святий, і з пекла.

ВОЯК Авжеж, ясновельможний пане сотнику: я маю вільний день. Щороку, знаєте, се моя нагорода за одне моє добре діло.

КОШОН Бідолаха! За всі роки твого життя ти зробив одним одне добре діло?

ВОЯК Я ніколи про те не думав: мені воно здавалось було цілком природним, але мені його зарахували.

КАРЛ Щож саме таке?

ВОЯК Та найбільша дурниця, про яку ви коли чули. Я...

ІВАННА *(перебиває його, йде до ліжка і сідає поруч Карла)*. Він звязав два патики і дав їх бідній Дівчині, яку саме збиралися палити.

ВОЯК Справді так. Хто вам се сказав?

ІВАННА Байдуже. Чи ти пізнавби її якби знов побачив?

ВОЯК Певне, що ні. На світі стільки дівчат! І всі вони сподіваються, щоб їх памятати так ніби кожда була лиш одна на світі. Ся була певно якась першорядна, бо я маю щороку один вільний день за неї, так що до точно дванадцятої години я святий, до ваших послуг ясні панове і прекрасні панії.

КАРЛ А по дванадцятій?

ВОЯК По дванадцятій, треба назад туди, де таким, як я, єдине місце.

ІВАННА *(встає)*. Назад, туди! Тобі! що дав Дівчині хрест!

ВОЯК *(просить вибачити своє невійськове поведення)*. Ну щож, вона просила, щоб їй дали хрест. Її саме збиралися спалити. Вона мала таке саме право мати хрест, як і вони, а в них були десятки хрестів. Се був її похорон, а не їхній, щож тут було злого?

ІВАННА Чоловіче добрий, я не докоряю тобі. Лиш я не можу знести думки про те, що ти в таких муках.

ВОЯК *(весело)*. Невеликі муки, панно. Я, бачите, був звик до гіршого.

КАРЛ Що! До гіршого аніж пекло?

ВОЯК Пятнадцять років служби у французьких войнах. Пекло по них то свято.

Іванна здіймає руки вгору і з зневіри в людскість шукає захисту перед іконою Пресвятої Діви.

ВОЯК *(далі)* Мені там якось довподоби. Відпустка перш здалася нудною, наче неділя під дощ. А тепер байдуже. Кажуть, що я можу мати стільки відпусток, скільки хочу і коли тільки забажається.

КАРЛ А яке воно, пекло?

ВОЯК Не здалосяб вам таким злим, пане добродію. Весело. Так, наче ви завжди пяні, без клопоту і без видатків. Першорядне товариство до того: цісарі, папи, королі і таке инше. Вони докоряють мені тим, що дав Дівчині хрест, але я знаю, що відповісти, і кажу їм, що якби вона не мала на то більш права, аніж вони, то булаб те-

пер там, де й вони. На се вони не знають, що сказати. Тільки їх і відповіді, що зубами скрегочуть, от, як у пеклі; а я сміюся собі, та йду геть і співаю стару пісню: Румтум трумпель... Агов! Хто там грюкає в двері?

Вони прислухаються. Чути лагідний, довгий стук.

КАРЛ Ввійдіть.

Двері відчиняються, старий священник, сивий, зігнутий, з придуркуватою, але добродушною усмішкою, входить, йде швиденько до Іванни.

НОВОПРИБУВШИЙ Вибачте мені, шановні панове й пані, не хочу вас турбувати. Я собі бідний, старий англійський парох. Перше був капеляном в кардінала, у владики вінчестерського. Джон де Стоґембер, до ваших послуг. *(Дивиться допитливо на них).* Ви щось сказали? Я трохи недочуваю, на жаль. Також трохи... сказатиб, не завжди може в своїм умі. Проте, якось даю собі раду: мале село, прості люди. Вони мене люблять і я можу дещо доброго зробити. Я, бачите, маю високу рідню, яка не забуває мене.

ІВАННА Бідний, старий Джон! Що тебе довело до сього стану?

СТОҐЕМБЕР Я кажу моїм парохіянам, щоби були обережні. Кажу їм: »Якби ви тільки побачили те, що ви собі уявляєте, то будете цілком инакше про те думати. Дістанете велике потрясення. О! велике потрясення!« А вони всі мені кажуть: »Авжеж, панотче, ми всі знаємо, що ви добра людина і мухи не займете«. Се мені велика потіха. Бо я, знаєте, нежорстокої вдачі.

ВОЯК Хтож каже?

СТОҐЕМБЕР Бачите, я раз зробив дуже жорстокий вчинок, бо не знав, що таке жорстокість. Я того ніколи перш не бачив, знаєте. А се головне: треба самому бачити. А тоді дістанеш спасення і врятуєш душу.

КОШОН А страждання Господа нашого Ісуса Христа? Того вам не вистарчило?

СТОҐЕМБЕР Ні, о ні, зовсім ні. Я бачив їх на малюнках, читав про них в книжках; вони мене дуже зворушували, здавалось мені. Але то все надаремне: мою душу врятував не Господь, але Дівчина: я бачив, як її спалили на смерть. Се було щось страшне, о! дуже страшне. Але врятувало мене. Відтоді я став цілком иншою людиною, хоч трохи часом не в своїм умі.

КОШОН Невже Христові потрібно вмирати в муках для кождого покоління, щоб вратувати тих, яким бракує творчої уяви?

ІВАННА Ну, щож, коли я вратувала всіх тих, супроти кого він бувби жорстоким, якби не був жорстоким, до мене, то видко мене не надаремне спалили?

СТОҐЕМБЕР О ні, то не були ви. Я зле бачу, не можу розпізнати ваше обличя, але то не були ви, о ні! Її спа-

лили на попіл, спалили і знищили, спалили і знищили.

КАТ *(виступає зза намету ліжка праворуч від Карла так, що ліжко поміж ними).* Вона живіща за вас, діду. Серце її не горіло на вогні і не тонуло у воді. Я був майстром свого рукомесла, кращий за майстра в Парижі і за майстра в Тулюзі, але я не міг Дівчини вбити. Вона встала і живе!

ҐРАФ УОРІК *(виходить зпоза постельного намету з другого боку, від Іванни по ліву руку).* Пані, поздоровляю вас з вашою регабілітацією. Відчуваю, що мушу просити у вас вибачення.

ІВАННА О, будь ласка, не згадуйте про те.

УОРІК *(приємно)* Страчення вогнем було виключно політичною справою. Проти вас не було ніодної особистої урази, запевняю вас.

ІВАННА Я не маю злоби проти вас, мільорде.

УОРІК Саме так. Дуже мило з вашого боку йти мені в такий спосіб на руку: доказ справжнього виховання. Але я мушу ще і ще раз прохати вас вибачити мені. Річ в тім, що ті політичні конечности виявляються згодом політичними помилками; і ся остання була справжнім осоромленням; бо ваш дух підбив нас, пані, не дивлячися на наші фіґлі. Історія памятатиме мене в звязку з вами, хоч окремі подробиці сього звязку може не дуже щасливі.

ІВАННА Воно може й справді трохи так. Ви дуже смішний пан.

УОРІК Проте, як вони зроблять вас святою, то ваше сяйво завдячуватимете мені, так само, як отсей щасливий монарх, завдячує вам свою корону.

ІВАННА *(відвертаючись від нього)* Я нічого нікому не завдячуватиму. Я завдячую все Духові Божому, що був у мені. Але уявіть собі мене святою! Щоб сказали Свята Катерина та Свята Маргаріта, якби сільську дівчину посадили поруч з ними!

Пан, духовного вигляду, одягнений згідно моді 1920 року, в чорнім сурдуті і штанях, з ціліндром на голові, зявляється раптом перед ними в кутку праворуч від них. Всі витріщаються на нього. Тоді вибухають нестриманим реготом.

ПАН Чому така веселість, панове?

УОРІК Ґратулюю, що винайшли надзвичайно комічне вбрання.

ПАН Не розумію. Ви всі перебрані, як на маскараді, а я один одягнений як слід.

ДІНУА Хіба кожде вбрання не є маскарада, за виїмком нашої природної шкіри?

ПАН Вибачте, я прийшов сюди в поважній справі і не можу вступати в легковажну дискусію. *(Виймає папір, приймає поважний урядовий вигляд).* Мене прислали довести до вашого відома, що Іванна з д'Арк, знана перш, як Дівчина, ставши предметом слідства, учиненого єпископом в Орлеані...

ІВАННА *(перебиває його)* А! То мене ще памятають в Орлеані.

ПАН *(підкреслює слова, щоб висловити своє обурення за переривання)* ...єпископом в Орлеані, з причини внесення вищеназваної Іванни з д'Арк, канонізувати її.

ІВАННА *(знов перебиває)* Алеж я ніколи не робила такого внеску.

ПАН *(як і перше)* Церква розглянула вичерпуюче внесення, згідно звичайному порядкові і, допустивши вищеназвану Іванну по черзі до степенів Всечесної, Блаженної...

ІВАННА *(хіхотить)* Мене Блаженною!

ПАН ...остаточно оголосила її в посіданню всіх героїчних чеснот, і сподобленою особливої Божої ласки. Тому Церква прилучає вищеназвану Всечесну і Блаженну Іванну до Тріумфуючої Церкви і проголошує її Святою Іванною.

ІВАННА *(в захваті)* Святою Іванною!

ПАН В день смерти згаданої всеблаженної дочки Божої, тридцятого дня місяця квітня, в кождій католицькій церкві буде, по-вік-вічний, служитися особливу, її памяти присвячену, службу Божу. Законним буде посвячувати їй особливі каплиці і ставити її подобу на престолі в кождій такій церкві. Буде законно й похвально для вірних католиків приклонятися перед нею і засилати через неї молитви до Престолу Милосердного.

ІВАННА О ні! Святій треба впасти навколішки *(падає навколішки, все ще в захваті).*

ПАН *(складаючи свій папір, відходить і стає поруч з катом)* З ватіканської базіліки, шіснадцятого квітня, тисяча девятьсот двадцятого року.

ДІНУА *(підводить Іванну)* Півгодини на те, щоб спалити тебе, люба Свята, і чотири століття, щоб дошукатися правди про тебе!

СТОҐЕМБЕР Пане, я був колись капеляном вінчестерського кардінала. Його завжди чомусь називали англійським кардіналом! Мойому начальникові й мені буде великою потіхою бачити гарну статую Дівчини в соборі у Вінчестері. Чи її поставлять там, як ви думаєте?

ПАН Тому, що собор перебуває тимчасово в руках англіканських еретиків, я не можу за се відповідати.

Крізь вікно видко привид статуї в соборі у Вінчестері.

СТОҐЕМБЕР О! Дивіться, дивіться! Се Вінчестер!
ІВАННА Се маю бути я? Я стояла твердіще на ногах.
Привид зникає.
ПАН Світська влада Франції доручила мені згадати про те, що зростаюче число памятників Дівчині загрожує стати перешкодою вуличному міському рухові. Я роблю сю згадку з ввічливости до згаданої влади, але з точки погляду Церкви мушу підкреслити, що кінь Дівчини не уявляє собою більшої перешкоди рухові, аніж який инший кінь на вулиці.
ІВАННА А! Я рада, що вони не забули мого коня.
Зявляється привид статуї перед реймським собором.
ІВАННА Чи та смішна лялька теж маю бути я?
КАРЛ Се реймський собор, де ти мене коронувала. Так, що се мусиш бути ти.
ІВАННА Хто зламав мій меч? Мій меч ніколи не був зламаний, бо то є меч Франції.
ДІНУА Байдуже. Мечі можна направити. Твоя душа незломна, а ти душа Франції.
Привид зникає. Архіепископ і Інквізітор стають праворуч і ліворуч від Кошона.
ІВАННА Мій меч ще буде переможним; меч, який ніколи не завдав удара. Хоч люди знищили моє тіло, душою моєю я всеж бачила Бога.
КОШОН *(стає перед нею навколішки)* Дівчата на полі славлять тебе, бо ти навчила їх звести очі до неба і показала, що немає нічого між ними і небом.
ДІНУА *(стає навколішки перед нею)* Конаючі вояки славлять тебе, бо ти щит слави між ними і Страшним Судом.
АРХІЕПИСКОП *(стає навколішки перед нею)* Князі Церкви славлять тебе, бо ти вратувала віру, яку їхня світськість волочила в багні.
УОРІК *(стає навколішки перед нею)* Хитрі дорадники славлять тебе, бо ти розтяла вузли, в які вони завязали свої власні душі.
СТОҐЕМБЕР *(стає навколішки перед нею)* Старі дурні на смертній постелі своїй славлять тебе, бо їх гріхи проти тебе повернулися в ласку Божу.
ІНКВІЗІТОР *(стає навколішки перед нею)* Засліплені і поневолені законом судії славлять тебе, бо ти боронила ясновидність і волю живої душі.
ВОЯК *(стає навколішки перед нею)* Грішні з пекла славлять тебе, бо ти показала їм, що невгасимий вогонь є святий вогонь.
КАТ *(стає навколішки перед нею)* Мучителі і кати славлять тебе, бо ти показала їм, що руки їх неповинні в смерти душі.
КАРЛ *(стає навколішки перед нею)* Слабі духом славлять

тебе, бо ти взяла на себе героїчний тягар, заважкий для них.

ІВАННА Горе мені, коли всі мене славлять! Нагадую вам, що я свята і що святі можуть творити чудеса. А тепер скажіть мені: може воскреснути мені з мертвих і прийти до вас назад живою?

Настає раптова темрява, в якій зникають стіни кімнати; всі перелякано вскакують на ноги. Видко лише постаті і ліжко.

ІВАННА Що! То мені доведеться знов згоріти? Ніодин з вас не є готовим прийняти мене?

КОШОН Єретикові найкраще бути мертвим. Смертні очі не можуть розріжнити святого від єретика. Пожалій їх. *(Виходить, як прийшов).*

ДІНУА Прости нам, Іванно: ми не заслуговуємо тебе. Я вернуся до свого ліжка. *(Теж відходить).*

УОРІК Ми щиро каємося в своїх малих помилках. Але політична необхідність, хоч часом помилкова, всеж є владна так, що, будь ласка, вибач мені... *(Зникає дискретно).*

АРХІЕПИСКОП Твій поворот не зробить мене таким, яким я тобі колись здавався. Найбільше, що я можу сказати: хоч я не смію благословити тебе, але сподіюся, що може колись стану, як ти, блаженним. А тимчасом... *(Відходить).*

ІНКВІЗІТОР Я теж, вже зпоміж мертвих, посвідчив тоді, що ти невинна. Але я не бачу, як в даних обставинах можна обійтися без інквізіції. Тому... *(Відходить).*

СТОҐЕМБЕР О, не вертайся! Не вертайся! Дай мені спокійно вмерти. Дай нам, Господи, мир за нашого життя. *(Відходить).*

ПАН Можливість вашого воскресення не була передбачена підчас останніх переговорів про вашу канонізацію. Тому мені треба вернутися до Риму за новими вказівками. *(Офіціяльно вклоняється і відходить).*

КАТ Як майстер свого рукомесла, я мушу думати про його інтереси. А до тогож мій головний обовязок утримувати жінку і дітей. Мені треба часу, все обміркувати. *(Відходить).*

КАРЛ Бідна стара Іванна! Всі повтікали від тебе, крім сього заволоки, якому на дванадцяту годину треба вертатися до пекла. А що я можу зробити, крім того, що за прикладом Дінуа, також піду спати? *(Так і робить).*

ІВАННА *(сумно)* Надобраніч, Карле.

КАРЛ *(белькотить в подушку)* Добрані... *(Засипає. Темрява закриває ліжко).*

ІВАННА *(до вояка)* А ти, мій єдиний вірний? Яку потіху даси ти Святій Іванні?

ВОЯК Ну, чого вони всі разом варті, сі королі, полко-

водці, єпископи і хоронителі законів та їм подібні? Ось покинуть тебе в рові, щоб стікати кровю на смерть. А тоді зустрічаєш їх там насподі, в пеклі, хоч яких панів вони з себе удавали. Я сказавби так, що кожен має таке саме право мати свій власний погляд, як і вони, а може й більше за них. *(Готується до довгої промови на сю тему)* Бо, бачите, річ в тім: Якщо... *(З далекої дзвінниці чути перший дзвін дванадцятої години).* Прошу вибачити: спішне умовлення... *(Виходить навшпиньках).*

Останні проміння світла збираються докупи в біле сяйво і спиняються на Іванні. Дванадцята година б'є вдалі.

ІВАННА О, Господи, ти сотворив землю такою прекрасною, колиж вона буде готова прийняти Твоїх Святих? Як довго ждати, о, Господи, як довго?

Ольга Павлюх-Гузарева

Афоризми

Вірність то віра без кінця. Тому хто не має віри, не може бути вірним А хто не викликає віри, не може вимагати довіря до себе і не має підстави нарікати на невірність.

Найтяжче з людьми „обєктивно" думаючими. Вони ніякої своєї думки не мають, а приймають ту чужу, що їм імпонує. Може власне тому імпонує, що її не розуміють. А що глупоті нема границь, то й не можна передбачити, яка думка їм в данім разі заімпонує. Вони дійсно від вітру хиляться. Але й не вистарчить знати, звідки вітер прийде, требаб ще знати, як вони будуть заховуватися, коли не буде ніякого вітру.

В нас звороти: „так повинно бути" і „так не повинно бути" — вживаються в теперішнім часі. Доки їх не вживатимемо (в своїй свідомости) в часі майбутнім, доти в нас нічогісько не зміниться на ліпше.

Трагізм України лежить в тому, що вона яко пацієнт мусить сама себе вилікувати. Для неї стороннього лікаря нема. Того не вільно забувати.

Не все що блискуче є золотом, се правда. Але пізнання утруднюється ще й тим, що не всяке золото блискуче.

Розум бачить докладніше, чуття бачить дальше.

Хто хоче приказувати, мусить мати можність провірити чи приказ сповнений і можність покарати за непослух. Без того приказується на вітер. Знову, хто не має змоги приказувати, залежить від доброї волі, від ласки тих, котрих помочі потребує. Значить: старайся мати змогу приказувати!

На дорогому ґрунті будують високо в гору.

Критика не повинна втинати з гори, не повинна приниживати; її завданням є недопустити до калікуватого, скривле-

ного зросту. Се щодо добрих ростин, а бурян треба вирвати з корінням.

Свободу рухів можна мати тільки під охороною сили — найкраще своєї власної.

Встережи своє право — а сповниш свій обовязок.

В нас тільки про те треба самому дбати, якби то на гору дістатися. Про поворот на долину вже нема жури: земляки гаками постягають.

Рай не ціль, але консеквенція.

Отоби раз було, якби так видавництва стали платити журналістам не від рядка, але від — думки!

Не там чисто, звідки богато сміття забрано, а там де його не лишилося. В політиці немає місця за столом тому, хто приходить голіруч. За те иншої легітимації не треба.

Хто має свобідну волю? Той, що робить тільки те, що робити хоче, а не те, до чого його примушують. А пяний тільки дурить себе, що він свобідний. Пють щоб „хробака залляти", щоб „лихо приспати", значить роблять те, що мусять, бо якби робили що хочуть, то хробака не заливалиб, лихо не присиплялиб, а тільки — затопталиб.

„Бо так!" — се ніякий аргумент, кажете? Навпаки, се одинокий неоспоримий аргумент. Його сила рівняється силі vis major.

„Е, та то тяжко!" — А деж написано, що все має бути „легко"?

Чесність то люксус, на який тільки відвага може собі позволити.

Непослух се не брак послуху, тільки послух кому иншому.

Навіть з чемности не вільно зробити дурниці.

Знати треба як найбільше, вірити вільно тільки в одне.

Є одна інтернаціональна мова, се — мова доконаних діл.

В житті дуже важно, щоб в слушний час дати вираз якраз тому, що „і так само собою розуміється".

Може деколи кому і вдасться вступити в границі якоїсь держави з фальшивим пашпортом; до царства небесного, певно ніхто з фальшивим документом не дістанеться.

Плавати над безоднею легко, доки ти собі не усвідомиш, що знаходишся саме над пропастю. Тоді доводиться боротися не так з безоднею, як з власним страхом.

Чогото тільки не зможе свята любов до доброго — борщу!

Непогоджуватися а всеж мовчати і піддаватися, се смертельний гріх проти Св. Духа.

Все будуть народи „вилляти" і народи „кути". Нас доля кує. За теж і вийдемо пружисті та тревалі.

Мазепа вправді ткав тонесеньку політичну сітку, але сам не був голодним павуком і тому ту сітку роздерли йому ті, що він їх повинен був зїсти ще перед тим.

Шкода заходитися коло майонезу: тут люди ще тужать

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

до мамалиґи. Доки їм мамалиґа не переїсться, не навчите їх цінити вибагливу страву.

Математика, се до кінця продумана можливість і сконстатована конечність. А в школах учать: се наука про числа.

Однаково відважний є і хто перший приймає новий фасон і хто останній покидає старий фасон. Тільки в якости тієї відваги є ріжниця: перша активна — заборча, друга пасивна — зберігаюча. Отже й щодо відваги рішає не скількість, але якість.

Цікава річ? Чи не кличе вона мою силу, щоб я заняла її?

Границя, се та точка де кінчиться сила.

Мудрий, хто вірно передбачає наслідки своїх слів і вчинків.

Чи мало в нас людей, які гадають, що вміють читати, підчас коли вони тільки дивляться крізь окуляри.

Чи конче мусить бути неправдою те, чия правда ще не доказана?

Бідне те військо, в котрім старшин пізнати тільки по їх відзнаках.

Почування є предтечею знання. Я сьогодня знаю те, в що вчора вірувала, а сьогодня вірю в те, що завтра буду знати.

„Знаю" має за собою фундамент минувшини, а „вірю" має перед собою перспективу в будучність.

Найбільше „в рукавичках" кождий обходиться — з самим собою.

Кожде знання колись було вірою. Якби я не вірила, що мені се або те вдасться, то ніколи навіть не попробувалаб зреалізувати його. Тому без віри творчість взагалі не можлива, віра є передумовою всякої творчости. З другої сторони, тільки та віра є сильна, є творча, котра здібна дати імпульс до творчости, себто до своєї реалізації.

Мало є таких річей, що їх можна опанувати одноразовим зусиллям, хіба річи минувші, мертві, нерухомі. Все живе не піддається за першим наскоком; передихнувши, воно борониться далі. Тому боротьба поміж всім і вся є вічна. Відколи світ світом, ще на ньому не було хвилини абсолютного спокою.

Лицарська честь забороняє нападати на неозброєних. Щож простішого для всякої хитрої підлоти, як виректися зброї і таким підступом зискати „незайманість"? А таке шанування підлоти ніяк не дасться погодити з другим лицарським обовязком — з обовязком охорони чесноти.

Заслуга біблійного Йова не так в тому, що терпеливо зносив терпіння, що вмів терпіти, як головно в тому, що хоч як терпів, не тратив віри в Бога. Віра дала йому силу перетерпіти.

Вчися бачити не те, що тобі хтось показує, але те, що він хоче заховати.

Побідити можна тільки підступом і силою разом. Треба перше підступом виманити лиса з нори, а тоді не забути вбити його довбнею — бо як ні, то шмигне в иншу нору.

Що значить боротьба з Богом? Проти свого Бога ніхто не може підняти руки, бо тоді той Бог вже перестав бути його Богом. Але можна й треба боротися проти чужого Бога в імя свого власного. — Так само й „боротьба з янголом“ може бути успішна тільки тоді, коли ти знаєш, що Бог в тобі, той твій Бог, сильніший за всякого янгола поза тобою. Всяка перемога можлива тільки в імя свого Бога. Не можнаж класти янгола на рівні з Богом. З хвилиною, коли ти боїшся янгола, ти вже втратив свого Бога, став безбожним — мусиш гинути.

Досяжність конечно потрібного, насущного хліба мусить бути уможливлена кождій одиниці. Тільки досяжність, не забезпека, бо й насущний кождий має собі сам взяти, його не може ніхто дістати без власного руху.

Від смерти не втекти. Тому волію вмерти в слушний час, явно й славно за щось, аніж колинебудь із немочі.

А. Беверлі Бекстер
був. начальний редактор
льондонського Daily Express

Як я став нафтовим експертом

Фраґмент зі споминів
(З анґл. за дозволом автора переклав о. Т. Д. Волохатюк)
Copyright reserved

Одної днини дістав я[1]) повідомлення від Бівербрука[2]), що мене звільнять наступний день від усяких обовязків і я маю зголоситися до нього на спеціяльну авдієнцію в Hyde Park Hotel. Цілий місяць по його останній контролі редакційної канцелярії я не бачив його, ні не мав листа від нього, тож тепер очікував стрічі з ним з почуттям цікавости та нетерпеливости.

Бівербрук лежав на софі, і, поважно привітавшися, казав мені присунути собі крісло. Потім узяв до рук якісь документи і глядів на них мовчки якусь хвилину. Яким знаменитим актором мігби він бути! Його рух, слово або мовчанка — готове тло для комедії, драми чи фарси. Та на диво Бівербрук з природи не любив театру. Можливо, що се була погорда справжнього актора до професійного аматорства.

Врешті заговорив.

— Бекстер — озвався до мене — Ви і я маємо тяжку відвічальність. Я маю осьде документи, що їх бачило тільки

[1]) Бекстер був тоді літературним редактором *Daily Express-y*.
[2]) Газетний потентат в Льондоні.

трох людей. Одначе їм неможливо почати акцію з огляду на своє публичне становище. Вони звернулися до мене, і я рішив взяти вас за помічника в сій справі.

Знову перерва.

— Ви і я маємо вратувати Мезопотамію для Анґлії.

Я порушив кріслом. Сеж велике діло. Адже не мала річ, прийшовши в чужу країну[3]) в незвичайній професії, майже відразу дістати заклик вратувати її від смертельної небезпеки.

— Тепер послухайте! — сказав Бівербрук. — Ви знаєте, що ми забрали Мезопотамію від турків і вона належить до нас, бо ми здобули її великою ціною крови і гроша. Але нафтові поля Мозулю великі і инші нації кидають на них голодні погляди. Справжний лотр під тим оглядом — фірма Shell. Вона брітийська, але фактично є частиною фірми Royal Dutch Shell Combine, яку контролює Голяндія. Скажіть, чи ви розумієте мене?

— Се цілком ясне, пане.

— Фірма Shell зробила угоду з Анґльо-Перзькою Компанією, підприємством брітийського правительства, на основі якої матиме уділ в мезопотамському бізнесі і контролю управи. Чи бачите, в чому тут крутійство?

— Ні, пане.

— Слухай, сину. Коли ти маєш контролю управи, то не потребуєш журитися нічим иншим. При такій угоді фірма Shell не потребує добути ні ґальона[4]) нафти в Мозулю.

— Чомуж ні?

Бівербрук відітхнув тяжше, як звичайно, але говорив далі спокійно.

— Тому, Бекстер, що всі нафтові фірми мають дві великі цілі: добувати нафту з землі і не допускати до добування нафти. Та лишім се на боці. Фірма Shell...

І на протязі десяти хвилин, ясними і точними словами, представив мені таємниці інтернаціональних нафтових інтересів а спеціяльно їх відношення до Мезопотамії, фірми Shell і брітійського правительства. Потім зробив перерву.

— Чи зрозуміли ви сітуацію?

Я притакнув головою:

— Досконало, пане. Лише я хотівби задати вам одне питання

— Прошу.

— Одинока річ, яка мені не зрозуміла. Все инше ясне, як сонце. Отже що те все має спільного з виробом амуніції?[5]).

— Бівербрук повернув голову в мою сторону, а його очі впялилися в мене мов очі гадюки.

---

[3]) Бекстер — Канадієць.

[4]) Гальон = 4 кварти = около 4 літри. — *Перекл.*

[5]) Shell=набій, куля, і Shell Company може означати Амуніційна Спілка, себто фірма для виробу амуніції. — *Перекл.*

— Про що ви плетете?

Я стояв при свому:

— Говорю про фірму Shell. Я не бачу звязку між нафтовими джерелами та виробом амуніції. От і все.

На чолі Бівербрука набрякла жила. Він почервонів від злости і кинув паперами в мене.

— Забирайтеся! — закричав. — Заберіть сі папери і забирайтеся. Зголосіться в Блюменфельда [6]). І скажіть йому прислати до мене кого иншого. Забирайтеся!

Я зібрав папери і вийшов з такою повагою, на яку тільки позволяла хвилина. Що сталося? Я ніяк не міг зорієнтуватися, але рішив відкрити причину своєї невдачі. Тож зайшов до одного з моїх небогатьох приятелів, молодого адвоката. Він сідав якраз до вечері і попросив мене до стола. По вечері, взявши від нього слово затримати справу в тайні, я розповів йому про свою розмову з Бівербруком.

Коли я скінчив, він усміхнувся зі зрозумінням.

— А ви таки не знаєте, що се за фірма Shell Company?

Я похитав головою:

— Колиб ви були чотири роки на війні, то амуніція для вас амуніція, а амуніційні фірми се фірми, що виробляють амуніцію.

Тоді мій приятель терпеливо вияснив мені, що Shell Company се найбільший нафтовий концерн Британії, і поза вибухами інтернаціональної нафтової конкуренції нічого спільного з вибуховими матеріялами не має.

Та він зробив мені ще більшу прислугу. Взяв до рук папери і простудіював угоду. Ми перейшли її точка за точкою. Він — з природною быстроумністю здібного правника, я — з напруженням людини, яка зрозуміла, що тільки надлюдським зусиллям може відзискати страчений ґрунт. Я вийшов від нього в 2 ій годині по півночі, а наша розмова не відхилялася від предмету цілих пять годин.

Наступного ранку я зголосився до Hyde Park Hotel. Бівербрук був ще в ліжку, але велів мені ввійти.

— Ну? — озвався, а по його обличю не видно було, щоб його злість з попереднього вечера зменшилася. — Чого вам треба?

Я стрінув його погляд з такоюж самою твердістю.

— Насамперед я хочу перепросити вас за мою вчорашну глупоту. Я ніколи перед тим не чув про фірму Shell. Простудіювавши уважно всю справу, я знаю її тепер докладно. Не залишається нічого, чогоб я не знав про неї. Я знаю тепер всю справу можливо навіть красше аніж ви самі. От і все.

Риси його обличя злагідніли трохи і він простягнув руку по папери.

— Як думаєте почати кампанію? — спитав.

— Статею на фронтовій стороні *Daily Express* завтра

---

[6]) Головний редактор *Daily Express*.

рано, і кождого ранку, доки не піднімемо на ноги цілу країну.

Бівербрук подав мені назад папери.

— Добре! — сказав. — Принесіть мені свій матеріял о 5-ій годині.

Се було в понеділок. У вівторок, в середу і четвер ми повели проти угоди таку бомбардацію, що вона мусіла потрясти навіть такою сильною корпорацією, як Shell Company. Льондон пробудився, і навіть Нортклiф[7]) звернув здивовані очі на часопись, що відважилася бити так міцно і так відважно.

В четвер Бівербрук сказав до мене:

— Відвідайте Чарлі Ґрінвея, президента Анґльо-Перської Компанії в 3-ій годині. Він мій приятель, і зможе дати вам цінні інформації з брітийської сторони. Його імени, очивидно, не згадуйте. Вони дадуть добрий матеріял для *Sunday Express*.

Показалося, що „Чарлі" се був сер Чарлз Ґрінвей, людина яких 65 літ — дуже поважна і бездоганно вбрана, з букетом в кляпі та з моноклем. Так як богато нафтових маґнатів, і він терпів на недовіря до своїх ближніх. Поза тим і поза легким перецінюванням значіння одягу в життю людини, він був відважним і ввічливим пиратом в простій лінії від Дрейка, Рейлі, Фробішера і прочих імперіяльних ґенґстерів, що обпливали світ твердою рукою та будували імперію для добра ненароджених поколінь. Колиб не було Ґрінвея, то може й ніколи не булоб Анґльо-Перської Нафтової Компанії.

По довгій розмові я обіцяв серові Чарлзові, що доручу йому копію статі перед друком до перегляду. На другий день (в пятницю) я запитав його телефонічно, в який час можу принести рукопис. Він пояснив мені, що статя мусить заждати до понеділка, бо він саме виїзджає з дому, щоб захопити поїзд до Савтгемптон, куди їде на кілька днів на свій хутір.

Скочивши в таксівку, я мав ще якраз час захопити савтгемптонський поїзд. Ґрінвея найшов я в переділі першої кляси, в якім їхав також якийсь незнайомий, що сховався за *Morning Post* у протилежному куті. Сер Чарлз стрінув мене з виразом приємного здивования і перестеріг мене, глипнувши в сторону незнайомого.

— Чи зможете уділити мені кілька хвилин в Савтгемптон? — осмілився я спитати.

— Я сказав, що в понеділок.

Мені лишилося пробувати зєднати собі його конвенціональною розмовою. Сер Чарлз замітно змяк і при кінці подорожі запропонував мені заїхати до нього на гостину, що мала відбутися в нього того вечора.

Отже ми прибули до Стенбрідж Ерлз, що має все, що анґлійський хутір мати повинен — огороди, поля, муравники, вікна єлізаветенського стилю, гарне подвіря, теніс і ґольф та знаменитого кухаря. Було яких 14 гостей, по найбільшій части

---

[7]) Другий ґазетний потентат Льондону.

англо-індійців з твердим переконанням, що сонце не тільки сходить на Сході але й заходить тамже та що найґрандіозніша поява в Індіях — се англієць. Попросити їх, щоб не зміняли тоалєти до обіду, бо я не мав зі собою валізи, було зі сторони Ґрінвея не тільки ввічливістю але й геройством. Самі стіни мусіли заскрипіти протестом.

По обіді сер Чарлз взяв мене до своєї бібліотеки, і поставивши пляшку наполєонівської горівки, розповів мені цілий роман нафтового бізнесу. І се буквально правда, що коли я відїзджав наступного ранку з Стенбрідж Ерлз, щоб ще повертати туди безліч разів потім, але завжди з відповідною ґардеробою, то віз у своїй памяти стільки знання про нафту, що залишився нафтовим експертом *Express*'-у до останку моєї праці в ньому.

Так отже похід проти Shell Company закінчився. Уложено новий мезопотамський договір, який послужив за основу пізнішій угоді, яка послужила за основу до дальших переговорів, які послужили... В кождім разі ми налили клопоту на море нафти і все пішло добре.

Тиждень пізніше Бівербрук кинув мені лист.

— Ви можете прочитати його — сказав. —Але пропозіція, очивидно, не зацікатить вас.

Був се короткий лист від Ґрінвея до Бівербрука:

— Я вподобав собі молодого чоловіка, що приїхав відвідати мене. Якщо ви не потребуєте його спеціяльно, я знайду місце для нього в себе. Можу дати йому — на початок, скажім, 50 фунтів тижнево.

Не зацікавить?! Не вже є аж тільки гроша на світі?! І дістати платню 50 фунтів тижнево на початок! А до якої висоти може вона дійти?!

— Се гарний лист — сказав я загальниково.

— Так! — відповів Бівербрук. — Але ви не схочете піти до City. Там ви занудилисяб на смерть.

Я натякнув, що нудьгу можна зносити за відповідну ціну

— Вам богато красше буде в журналізмі — сказав на те Бівербрук, і, закликавши секретаря, подякував Ґрінвеєві ввічливо за оферту.

Кілька днів пізніше я зауважив, що моя платня піднеслася з 14 на 20 ґіней[8]) на тиждень. Потім отримав я запрошення провести вік-енд[9]) в Черклі Корт, хуторі Бівербрука в Лєдергед.

Фірма Shell могла не продукувати експльодуючих матеріялів, але зате роздула мою платню в дуже вдоволяючий спосіб.

Приємний малий анґлійський поїзд спинився на стації Лє-

---

[8]) Ґінея=21 шілінґів=1 ф. ст. і 1 шіл.=5.25 доляри.

[9]) Вік-е́нд=кінець тижня — субота пополудні і неділя. — *Перекл.*

дергед, яких двадцять миль[10]) від Льондону і я побачив авто, що мало завезти мене на Черклі Корт, хутір Бівербрука.

Черклі Корт лежить в тихому закутку серед сільської природи, при кінці одномилевого приватного гостинця, а з його бальконів, отінених кіпарисами, видно глибоку долину річки Сорей, що дає оману, начеб людина гляділа на неї з літака. Є на хуторі муравники, огороди, доріжки для верхівців, гарний ставок, пташки, що стрічають співом світанок і чарівна музика вітру, що грає листям паркових дерев. І без ліку на ньому телєфонів. Бо хібаж се не дім барона Бівербрука, брітийського Герста, людини, що кинула визов Нортклiфові, героя кабінету міністрів[11]), Пока[12]) і Калібана[13]) брітийського громадського життя.

Як часто листя дерев дрожало тут від звуків дзвінкого голосу з веранди, а льокалі та секретарі поспішали з респектом, зачувши його.

Було вже недалеко вечері, коли я приїхав на Черклі Корт тієї суботи, і відразу подався до своєї кімнати змінити вбрання. Я ще не перебрався, як ввійшов його вельможність і привитався зі мною.

— Чи доглядають вас у мене добре?

Я запевнив його, що так.

— Що ви думаєте про нинішний *Express?*

Я сказав.

— Що думаєте про *Mail?*

Я сказав.

— Бачу, що ви не дуже уважно перечитуєте часописи. Правда?

Я сказав, що не припускаю, що дуже.

— Чи ви читали промову Джорджа в *Times?*

Трохи незручно, стоячи в біллю, витримати такий наступ у повній рівновазі. Я почав розуміти, чому декотрі міністри завжди носять шовкові капелюхи в Палаті Громад. Вони додають собі відваги. Але — хто се Джордж?

— Думаю, що се була дуже добра промова, пане.

Бівербрук зморщив чоло.

— Се була знаменита промова. Вона принесе для правительства богато добра. Де ви родилися?

Отже Джордж — се Льойд Джордж. Не хтонебудь. Щастя, що я сказав, що се була добра промова. О, правда, де я родився?

— В Торонто.

---

[10]) 1 сухопутня англійська миля=1.69 км.

[11]) Герст — американський пресовий магнат. Бівербрук був міністром інформації в воєнному кабінеті Льойда Джорджа.

[12]) Пок (Риск) — чарівник з Шекспірового „Сну літної ночі".

[13]) Калібан (Caliban) — безоглядний характер з Шекспірівої „Бурі". — *Перекл.*

Зійдіть на долину, як тільки будете готові — сказав на те Бівербрук і вийшов.

Воздух, що тремтів від сеї розмови, вспокоївся і я докінчив перебирання. Я мусів нечайно розігрітися, бо чогож так спітнів?

— —

Пізно тієї ночі ми сиділи оба з Бівербруком при його домашньому огнищі [14]) та розмовляли геть поза північ. І, на моє власне здивування, в мене найшовся богатий засіб знання з літератури й історії та дар мальовничого точного вислову, а се не дало нам вийти з теми.

Бівербрук теж мав гумор того вечора — в додатку до рідкого в людей дару особистого зацікавлення гостем. Память в нього була така певна, як пастка на мищи, а, діставши який факт, буквально не випускала його. Він міг пригадати собі докладно текст поезії, якої не читав роками. Я мав нагоду бачити Бівербрука, як він несподівано стрічався зі своїми знакомими з Канади [15]) зперед трицять літ. Гляне бувало на людину, жила на його чолі набреніє, і запитає: „Як повелося вашому вуйкові Джонові, по тім, як продав фарму? А де той ваш негідний кузин?"

На мою думку, його велика память була відвічальна деколи за прикрі хвилини пригноблення. Здібність забувати є частиною штуки життя. Бівербрукові ніколи неможливо було, глянувши позад, побачити приємно-невиразний образ минулого. Кожде стебельце, кождий будяк, кожда заяча криївка ставали перед його очима так само живо, як тоді, коли його ноги ступали серед них.

До людини, на якій опирається наша доля, приємно нам говорити. І приємно слухати її бесіди. Один фільософ сказав: „Колиб чоловіки розмовляли зі своїми жінками з таким заінтересованням, з яким розмовляють зі своїми працедавцями, як мало булоб тоді нещасливих подруж!"

— І, хоч Бівербрукові і мені пізніше нераз приходилося обурити або й розярити один одного, то всеж я можу заявити осьтут, що в нікого не стрічав я такого щирого і безкорисного захоплення молодю, такої радости дати молодій людині нагоду до успішної карієри. Його стрінуло при сьому чимало невдач, і деколи, пробуючи роздути молоду жабу до величини вола, він ставав причиною нещасливих наслідків у жаби. Одначе ніколи не тратив віри в молодь, ані не завагався оцінити талант висше аніж звичайний досвід.

В другій годині розповів ще мені свою, сильно справлену, версію історії короля Давида, змалювавши його як Льойда Джорджа свого часу. Потім ми пішли переспати решту ночі.

---

[14]) Fire-side (фа́йр-са́йд) — традіційне англійське домашнє огнище хатня ватра при стіні з мурованою долівкою і комином.

[15]) Бівербрук — канадієць.

В неділю приїхали на обід Вінстон Чорліл, льорд Біркенгед і Бонар Лав[16]). Тоді почув я розмову, яку варта було запамятати. Се була політика без покривала. Перший раз мав я нагоду пізнати очевидну безоглядність політиків, коли вони говорять неофіціяльно. До того часу я не знав, що анґлійські політики бють міцно, але в грі вони завжди чесні. Приватна розмова „не знає обмежень". Слово сказане при гостині, як слово вояка, не може бути свідоцтвом.

З тих трох людей Біркенгед був найбільш замітним і чарівним, Бонар Лав найбільш імпресивним, а Вінстон Чорчіл найбільш здібним але й найменш впливовим. Біркенгед гнався шалено на всяку перешкоду, і або перескакував або розбивав її. Черезте й здобув собі місце в історії, ще заки пізнав тайну життя. Маючи тепер довкола себе всі свої трофеї, він, здавалося, читав прижмуреним оком своє майбутнє наче через шкло. В його умі почувалася радість, а слова були жемчугами, нанизаними на срібну нитку думки. Він опанував усе, опріч себе самого.

Бонар Лав носив на собі сліди війни, такіж правдиві, як вояк з окопів. Відповідно до своєї природи і вдачі він найшовби був задоволення при домашному огнищі в кружку своєї рідні або розбудовуючи якийсь бізнес, що приносивби добрі зиски та давав працю для все більшої скількости людей. Я певний, що, вступивши до Палати Громад, він ніколи не аспірував на становище висше аніж уряд приватного парляментарного секретаря. Одначе історія має звичай вишукувати людей характеру та здорового осуду. І знайшовши Бонара Лава раз, вона не пустила вже його з рук.

Підчас війни він був тією скелею, на яку спирався кождий брітийський політик. З такого міцного фундаменту Льойд Джордж міг кидати свої блискавиці та змінити хід історії. Раз-у-раз мягкий голос Бонара Лава успокоював політичний антаґонізм і приводив законодавців нації назад до твердої дійсности. Його слово в кабінеті було голосом пророка. Наперед один, а потім другий син його впав на полі бою, але люди побачили тільки, що обличя провідника стало благородніше, а його плечі похилилися, немов під тягарем, що був за великий для них. Як людина непоказна, яку не інтересували блискучі нагороди громадського життя і не зворушували ні оплески ні напади, він працював для своєї країни підчас війни і в повоєнних роках для народу, що ледви знав його, доки врешті смерть не злучила його з синами, яких так любив.

Чорчіл мав у собі, очевидно, щось з театру. Одначе, в противенстві до Біркенгеда і Бонара Лава, він був своїм власним актором і своєю власною авдіторією. Добрий актор грає добре і перед найменшою публикою. Чорчіл був під тим оглядом взірцем. Не було авдиторії так великої, щоб захопила

[16]) Знані англійські політики.

його, ані так малої, щоб знеохотила. Коли не було нікого, когоб мали зворушити його ґеній або сміливість, то був завжди він сам — а хтоб не був гордий грати перед Вінстоном Чорчілем?

Він признавав тільки одного предка — першого князя Марльборо, вважаючи, що в ньому віджив відважний та хитрий князь. В своїх мріях він завжди жив ним. Його ґаліпольська гра малощо не вдалася. І колиб була удалася, то вратувалаб була міліон людей, а його будучність булаб перевисшила його власну уяву. Одначе йому не пощастило, і свою ставку він заплатив кровю, грошем і власною карієрою. Він ніколи не хотів простити Наполеонові того, що відступив зпід Москви, і навіть підчас сеї гостини плянував здобути успіх там, де Наполеонові не пощастило. Несвідомо уважав усі світові події за епізоди свого життя. Хоч був досконалим мужем, відданим батьком, знаменитим гостем, великим істориком, то рішучо не мав довіря до здорового розуму анґлійського народу, що не мав охоти бути резонатором для Чорчілевих струн.

— —

Вечером спитав мене Бівербрук, чи я граю в теніс. Я признався, що я не дуже то вправний у ньому, на що він сказав:

— Прийдіть заграти в Ровгемптон завтра рано.

Коли ми приїхали до ровгемптонського клюбу, він представив мене „Кардї"-еві Монтеґю, фінансістові, що мав бути його партнером, та міцно-збудованому молодому чоловікові що звався Ляйонел Тенісон і мав бути моїм партнером.

— Чи ви свояк...? — почав я з природним почуттям поважання.

— Того клятого барда?[17]) — перервав мен шановний Ляйонел весело. — Так. Я його внук.

Заки почалася перша партія тенісу, Тенісон кликнув до Монтеґю:

— Я ставлю на сю партію десять фунтів. Ви берете половину, Бекстер?

— Розуміється — відповів я.

Бівербрук і Монтеґю виграли.

— Ми кладемо знов стільки — сказав Тенісон.

Бівербрук і Монтеґю знова виграли.

— Поставимо двацять фунтів на останню партію — кинув Ляйонел. — Чи ви пристаєте, Бекстер?

Мої спечені уста вимимрили згоду.

Та тоді сталося щось несподіване. Бівербрук, що грав уважно цілий ранок, почав нараз бити легкодушно. З цілою рішучістю кидався кождий раз проти пилки і відбивав її завзято поза поле або в сітку; раз-у-раз зударювався з Монтеґю та відбивав пилку на його полі, а на своєму ні. Взагалі грав

[17]) Bard = боян

так погано, що хоч я дуже слабий тенісіст, то ми виграли партію проти їх зера.

— Отже ми одні одним нічого не винні — сказав Тенісон.

Монтеґю глянув на Бівербрука вимовним поглядом.

Коли ми їхали до міста, Бівербрук сказав до мене:

— Тепер послухайте, що я вам скажу. Не робіть зі себе дурня. Монтеґю людина богата. Тенісон ґемблєр і веде свої фінанси своєю власною методою. Ви мали стратити платню за цілий тиждень. І ви бачили, що я мусів зробити, щоб недопустити до сього.

Гордій Явір

Амалєкитяни, аморитяни і ґібеоніти

(*Допис з Німеччини*)

Переглядаючи щодня часописі, мимоволі приходиш до висновку, що в Европі мало хто читає біблію. Не читають провідні політики Франції та Чехії, не читають члени парляменту, инакшеб вони знали, що большевицькі методи старі як світ, і що большевицький спосіб винищування геть у пень геніяльно переводив се в життя під проводом своїх вождів один геройський нарід; нащадки якого з неменшою ґеніяльністю під проводом Росії застосовують його до України, до Еспанії і лагодяться застосувати його до решти Европи.

Пара випадкових цітат: „іди і побий амалєкитян... не щади їх; убивай мужчин і жінок, дітей і немовлят, волів і овець, верблюдів і ослів“ (*І кн. Самуїла XV 3*).

„Ти пожреш усі народи, що тобі їх Ягве у руки віддасть“ (*V кн. Мусія VII 16*).

Як сей заповіт виконувався, свідчить книга Навіна: Місто Аї спалено, всіх до одного винищено мечем, царя повішено на дереві (*тамже* VIII) Пятьох аморитських царів, що заховалися в печеру, витягнено. Старшинам своїм звелів Навін наступити їм на горло, а тоді повбивав і повісив на деревах, де висіли до вечера; трупи закидав камінням (*тамже* X).

Так само до ноги винищено кананітів, спалено їхні колісниці, а коням поперебивано ноги (*тамже* XI), і т. ин.

І щоразу рефрен: „винищив мечем і не залишив ні одного живим“.

Розділ IX передає цікавий факт, як ґібеоніти, одягши на себе старе дрантя і діраві черевики, видали себе за мандрівців, що прийшли з далекого краю. Вони здолали обдурити жидів і скласти з ними дружню спілку, стверджену присягами, і таким чином уратувалися, уникли загальної долі ин-

ших народів. Отже жиди, дійшовши до Ґібеона, не сміли його руйнувати. Алеж Навін покарав ґібеонітів тим, що наказав їм повіки бути рабами Ізраїля, носити їм дрова та воду.

Чиж мало маємо прикладів застосування тих самих метод у наші часи? Чи забули ми, як винищено голодом і розстрілами аморитян і кананитян — інтелігенцію і селян? Як ґібеоніти — Скрипніки і Любченки, — підмастившись, покірно носили дрова і воду, аж черга прийшла й на них? „Винищив мечем і не залишив ні одного"... Єдине, що мусіли зробити аморитяни, кананітяни та инші народи, се — піти спільними силами проти зайдів, але так не сталося...

Німеччина, Італія та Японія бодай чи не єдині країни, — свідомі великої небезпеки, що зависла над заходом і сходом. Лише вони завчасно вживають потрібних заходів (збивають злодія, коли він ще на драбині, а не вліз у вікно); вживають проти большевиків їхньої методи. Большевики не визнавали ніяких компромісів, вони казали всім небольшевикам: „Ми вас терпимо до певного часу, а тоді, як станете нам непотрібні, ми вас знищимо".

І фашізм, і національ-соціялізм зрозуміли, що ніяке пактування не можливе з ворогом, що написав на прапорі своєму: „Смерть усім, хто не є нашого табору". Але ґенеральний бій переносився кудись у майбутнє, потрібна була мобілізація сил. Отже в країнах, де перемогли творчі інстінкти, найбільшим завданням стало виховання молоді. Японія споконвіку виховує свою молодь у дусі старих освячених традіцій, і пошесть її не торкнеться. Мусоліні створив балілю, де виховує любов до заповітів старої римської імперії. Гітлер раз-у-раз нагадує юнацтву за прадавні ґерманські чесноти, що їх воно має відживити, плекаючи дух раси.

Під сим гаслом відбувалися останні збори вчителів і вихователів (Gautagung des Amtes der Erzieher) у Вестфалі. 23 і 24 жовтня. Райхсштатгальтер Маєр підкреслив в своїй промові, що „вирішальним моментом для майбутнього буде те, як буде душевно сформована німецька людина, коли доведеться їй узяти зброю до рук. Бо компроміса, пактування або замирення з большевизмом у нас не може бути. Ніколи не будемо слухати сопілкової гри тих, що нашіптують нам, нібито з большевиками можна у згоді жити, аби завести демократію на чужий зразок. З огляду на се, ми, хоч і любимо мир, та мусимо собі усвідомити, що колись таки станемо до бою збольшевизмом, і тоді нам потрібні будуть люди-герої. Щоб таке покоління зросло в Німеччині, не повинно ніколи бути таких вихователів, або політиків, як Ерцберґер".

Се навязувалось до слів попереднього доповідача Раймпеля, що навіть були слова Ерцберґера, сказані у важкій вирішальний момент: „Хай буде, що буде, аби тільки Німеччина не перемогла". Запали також у память слова промовця

Маєра: „Клясовій ненависті, жадобі наживатися і марксівському засліпленню не буде більше місця серед німецького народу".

Доповідач Вольф (керівник спілки вихователів) зазначив, що виховання молодого покоління є завдання, що виповнить собою наступні десятиліття. Вихователі мають бойову орґанізацію, на чолі якої вже стоять триста тисяч керівників, що складають відповідальне ядро (Kerntruppe). На чомуб не базувався вихователь, — на історії, праісторії, на расовій ідеї або на моральній відповідальности перед суспільністю, — метою нашого життя має бути — вічна, безсмертна Німеччина (ein ewiges Deutschland).

Бодай чи не найцікавішою була дуже змістовна доповідь Шмідта. Він зазначив, що національ-соціялістичний рух не відкрив якоїсь нової правди, а тільки віднайшов давно забуті закони життя. Він є воля до божественого і недоторкального ладу, який протиділає большевицькому хаосу. Підвалини сього ладу — се закони світобудови, закони орґанічного і біольоґічного ставання (Werden). Національ-соціялізм має заступити хаотичне століття, що завершилося війною, з якої виросла туга за новим ладом. Відновлення прадавніх законів життя, біольоґічних законів раси і крови — ось головний історичний факт, ось великий обовязок і заклик нашої доби... Фавстівське напруження і невтишима туга, як душевні сили німецької людини, увійшли в твори її чудового мистецтва. Сили людини середньовічя ділають і сьогодня. Чужою є нам ліберальстична людина і її раціоналізм. Гасло „свобода, рівність і братерство" для нас є беззмістовне і безпредметне. Для нас свобода окремої людини полягає в її злученості з родиною, родом, народом. Товаристість, праця, обовязковість — три сили, що мають керувати свідомістю німецького народу на його шляху крізь найближчі століття.

Доповідь Шмідта, лишила по собі незабутнє враження.

Ми стали на переломі. Проти руїнницьких сил розкладу, хаосу, дісгармонії стоять сили творчі, орґанізаційні, що формують космос і кермують життям. Німеччина приборкала темну стихію, що розбилась об залізний мур її волі. Але не досить відгородитися від хаосу... Він загрожує захлиснути, затопити світ. Нації, що здолали в межах свого державного терену, дати раду темній силі, почувають себе покликаними стати на варті культури цілої Европи, цілого світу і там виконати найвисшу місію, покладену на них. Хай гібеоніти пактують і запобігають ласки: може їм таки дароване буде життя, щоб були водовозами і дровоносами. Але ті, свідомі небезпеки, нещадні, не менш фанатичні, як їх вороги, готові на самопожертву, — ті знають, шо там, де по натурі речей не може бути згоди, рішає справу сила: моральна і фізична.

Дарія Віконська

Вистава Ван Ґоґа в Парижі

Серед гамору ріжних мов, плюскоту водограїв, одуруючих звуків радієвих голосників, подзвінкування мініятурного автопотягу, серед стиску, безчисленних зорових принад та засобів звукової й барвної реклями паризької світової вистави, стоїть, відокремлена на правому березі Сени, Палата Новочасного Мистецтва — Palais des Arts Modernes. Там, крім головної „Ретроспективи французького малярства", є вистава малярських творів голяндця що французи з неодного погляду зачислюють до своїх передових мистців. Є чотири салі присвячені творчості та житєписові Ван Ґоґа, з того дві — з його малюнками.

Враження незвичайне. З цілої сеї поверховної позолітки життя — переходите у мовчазні коридори та нагло стаєте віч-на-віч з малюнками такої безпосередної, вражаючої щирости, що иноді прийдеться спускати очі, ніби заглядаємо за глибоко в душу загадкового мистця, туди, де для нікого не повинно бути доступу...

Вісім автопортретів. Пять портретів. Кілька краєвидів, квітів, жанрових образів. За винятком двох, всі автопортрети в однакових кольорах: у синьому, жовтому та русявому. Тло щиро-синє, або складане з дрібних, ріжнобарвних цяток, що здалека зливається в туркусову блакить, або просто в синяву. Одяг звичайно ґранатовий, або синьо-сивавий. Лице має церу русявих бльондинів, з принагідними червоними тінями, немов кров пересвічує крізь прозору шкіру. Волосся та борода на одному з портретів яскраво, майже цитриново-жовті. В иншого з них, знаного під назвою „Ван Ґоґ у мягкому капелюсі", ціле лице в зелених, жовтих, синіх, бронзових цятках, а борода — темний цинобер. Тут цятки тла ґрупуються довкола голови немов своєрідне обрамування. На ще иншому, мазки тла зображують форму горіючого полумя. На трьох инших — мазки тла поземні, короткі, мов розливні краплини.

Мене найбільш вражав нечуваною суґестивною силою — один з вчасніших авто-портретів, мальований у Парижі коло 1887-88 р. З очей портрету дивиться жива душа, і то — душа з несамовито інтензивним життям. Тло, убрання на тіні білої сорочки, на тому портреті — сині, кольору очок павиного хвоста. Волосся й борода горіючо-цитринові. З того простого синьо-жовтого акорду виквітає делікатна, та гостро різблена голова з білою церою та ясно-сталевими очима, — очима моряка. Погляд проникливий, інквізіторський, бистрий й заразом задумано-фільософічний. Здається уста завзято, півголосом,

крізь затиснені зуби вимовляють слово заохоти добувати необхідне — franchir les barrières!

Холодне завзяття, зимна послідовність людини рішеної на все, разом з огнем творчого неспокою надають обличю артиста нечувану атракційну силу. Ся приваблива голова майже не „мальована", а виступає пластично завдяки синьому тлу. Пластика носа та ух видобута ясно — карміновими тінями. Цера обличя має своєрідний, ніби вона прозора — білявий блеск.

Коли — як висловився один англійський теоретик мистецтва — „добрий малюнок має в собі неперемінаючу живучість" — (permanent vitality) — сей автопортрет має того життя стільки, що даремне шукалиб ми за подібною вітальністю в більшості живих людей, з якими стрічаємось. Два з поміж згаданих „синіх" автопортретів є документами психічної мартирольогії мистця.

Инший автопортрет, знаний під назвою „Мужчина з відрізаним ухом", де мистець вбраний по голяндськи, у футром прибраній шапці, з підвязаним ухом та з файкою в устах — засадничо відмінний від решти його автопортретів. Немов визволений з безвихідного змагання стати кимсь иншим ніж тим, яким Бог його сотворив, він тут вповні собою. Сміливі, а все гармонійні, теплі барви (темно-помаранчева, темно-червона, синя і зелена), спокійні, широкі площини та якась саме голяндська, себто нагадуючи солідно-родинну атмосферу — нота виріжнює сей автопортрет своїм спокоєм від инших. Сей — побіч з уже згаданим, „моряцьким", є найкращий, найбільш малярський. Тут подивляєте, як зрештою у всіх його творах — неймовірну простоту та скромність малярських засобів. Не дутаю, щоби від часів Рембрандта, сього малярського ґенія, для якого нема міри між нами, хто небудь инший дав більш драматичних автопортретів аніж — також голяндець Вінцент Ван Ґоґ.

Кождий з тих автопортретів є недвозначним іспитом совісти і заразом сповіддю артиста. Ван Ґоґ у житті як і мистецтві, бридився бляґою та бажанням ефекту для ефекту як чимось негідним мистця. В нього було фанатичне шукання правди, невимовна спрага правди, беззастережний культ правди. Звідти його — містична чи дитинна? — покора перед реалізмом природи, рівночасно з непоборною конечністю перетворити ту природу згідно з власною індівідуальністю. Ван Ґоґ типовий експресіоніст, а радше — перший з модерних експресіоністів у малярстві.

Несамовита дінаміка його вдачі, получена з фанатичною жаждою правди спричинює, що малюнки його одночасно поривають і — зворушують. Поривають шаленим ритмом життя, зворушують скромністю технічних засобів, чесністю мистця, який боявся послугуватися чимнебудь, що моглоб викликати дешевий ефект і тим спричинити ухилення від святої

правди життя. Його краєвиди — се невимовне захоплення перед природою. Ван Ґоґ, се та людина, що писала у своїх листах до Еміля Бернарда, що Христос „був найбільшим з усіх мистців, бо нехтував мармуром, глиною та барвою, а працював у живій матерії", бажавши перетворити живих людей.

Хто з такою пошаною ставився до життя, і так пристрастно любив — ні, мусів — малювати, тому й не можна дивуватися, що дав хвилюючі зразки барвного переживання світа. Те, що не писаним, а мальованим словом пробував він зясувати собі світ, свідчить про його тісний звязок з правдою туземного життя. Сей глибокий звязок не позволяв йому абстрактними засобами слів описувати фізичну природу, не позволив посередньо схарактеризувати те, що зворушувало його. Він мусів дати щось більш матеріяльне від слів, щось близше фізичній правді, щось близше землі. І дав нам ті чудові малюнки, які є не тільки зображенням довкільного світа, а є світом для себе, світом сотвореним мистцем. Дав малюнки, що самі живуть.

Малярська творчість Ван Ґоґа силою своєї пориваючої стихійности та нечуваної дінамічної напруги є реальним подвижним чинником, як ним буває якась незвичайна життєва подія, або особистий вплив небуденної, живої людини. Вона не тільки відзеркалює частину життєвої дійсности, а сама є частиною її, сама є „річю в собі", а не її описом.

Тимто божевільний, ґеніяльний голяндець доконав те велике завдання, що покищо лишається нездійсненим ідеалом більшости нас усіх: збереження природного звязку духа з матерією. У нього нема розєднання життєвої дійсности на безкровні абстракти і — бездушну матерію. Нема розбрату поміж думкою і ділом. Думка в нього втілилася в барви та лінії, себто — зматеріялізувалася. Якже міг він гордити матерією, що давала тіло його мистецьким задумам? Якже не доцінювати її, що дозволила йому фізично унагляднювати його найсильніші переживання; видобути з царства тіней на світ, скажім просто — народити те, що покутує невизволене в творчій трівозі мистця? У взаєминах артиста до свойого матеріялу — матерія неначе жінка-мати, яка родить те, що каже їй родити його творчий порив.

Краєвид званий „Дощ" — де над засіяним полем, з малим ліском та узгірям в далині, падають, на першому пляні зрідка, дальше, густіше — тонесенькі біляві та фіолєтові стрічки дощу — своєю щирістю один з найбільш зворушливих малюнків. Цілий в кольорах ясних (ясно-зеленому, ясно-брунатному, блідо-фіолєтовому) він скромністю малярських засобів, а також технікою (побіч себе покладеними тонкими мазками, що не зливаються, ані не переходять одні в другі) нагадує деякі краєвиди Сеґантіні. В італійського пейсажиста здибуємо також беззастережну щирість і нехіть до „ефектів". Але в нього нема тої дінаміки, що в голяндця.

Краєвид „Маслини“ (Les Oliviers) також весь в ясних барвах. Небо туркусове з блідо-жовтою, заокругленою хмаркою. В далині (але на сьому малюнку майже нема перспективи: всі лінії переплітаються на зразок скомпліковаої тканини) масивні брили та зубчастий профіль гір. На першому пляні маслинний сад. В сій композіції досконало споєній, нема ні одної простої лінії, ні одного прямого кута: всі лінії в русі, розхвильовані, заокруглені, або довільно викривлені, як у типових для маслин, викручених лініях пня та гілляк. Се передає враження нечуваної дінаміки, подібної як на відомому триптикові „Поема світової війни“ з катедрою св. Юрія О. Новаківського, де також — за винятком самої катедри — всі лінії розхвильовані, у несамовитому русі. Се наводить на думку уступ з „Естетики“ Т. Ліппса, про „Linien, als Träger der Bewegung“. Про малярські твори О. Новаківського писав один рецензент (В. Морачевський) з нагоди вистави образів у 1923. р., що вони „дінамікою розсаджують рами“. І так воно є. Одначе — за винятком чудової барвної композіції „Грегіт“ (мотив: гора біля Космача) і ще двох трох образів, малюнки Новаківського не мають в собі тої формальної ні барвної гармонії, що малюнки Ван Ґоґа. У Новаківського поборюються деякі традиції краківської Академії з його власною, суто українською буйністю і тільки в деяких його творах сінтеза науки зі стихією видала щось досконале. До тих „досконалих“ осягів мистця належить також зворушливий простотою, мистецькою скромністю гідний Ван Ґоґа, автопортрет (вуголь) в селянській опанчі, з квіткою в руці. Цікаво: голяндець Ван Ґоґ в переломовому моменті свойого життя (по катастрофі з відрізаним ухом та по ствердженій невдачі спільного з Ґоґеном життя) малює себе в національній ноші своїх предків. Новаківський, недовго перед смертю, малює себе, вбраний як господар-селянин, вертаючи тим до джерела первісної, підставової правди власного народу.

Новаківського і Ван Ґоґа розєднує стільки, що їх зєднює. Але зєднує їх передовсім несамовита дінаміка, що дійсно „розсаджує рами“.

В 1925 р., на виставі французького малярства у Відні, малюнки Ван Ґоґа сусідували з творами Ґоґена. Годі собі уявити більшого контрасту, аніж між працями тих двох визначних мистців. Побіч заокеанською екзотикою навіяних, барвних оргій Ґоґена, малюнки Ван Ґоґа вражали немов твори хворого ченця, що майже нічого не бачить поза блідим світлом монастирської келії. Правда, побіч Ґоґена малюнки неодного мистця видавалисьби блідими. А тут, ще в додатку, вибір праць Ван Ґоґа (м. и. „Шпиталь в Арль“, якісь „квіти“, що не виглядали на живі, а на старинний гафт, і т.п.) не був того рода, щоби під оглядом кольорів, вдержатися в сусідстві романтика з Таґіті.

Проте, сьогодня, екзотичні мотиви, декоративність та соковиті, чаруючі барви Ґоґена експресивністю слабші від

„скромних" малюнків його голяндського приятеля, що віднісся до нього з таким пієтизмом, подивом і пошаною, та розпачав над власною творчістю.

Ван Ґоґ є неповторною, єдиною в своїому роді появою в історії мистецтва. Його призначенням було мабуть не стільки — осягнути те, до чого змагав, як — безнастанно боротися за осяги. Ту боротьбу, те вперте та послідовне шукання за малярською правдою відзначають всі його малюнки.

Др. Евген Зелінський

Передмуря християнства?

Що Польща є оборонцем західної культури, що вона „хоронить Захід перед півмісяцем" — такі і в подібних варіянтах історичні формули стрічаємо в шкільних підручниках; ту саму тезу знаходимо в публіцистиці, літературі і в науці. В поляків така думка стара — ще з часів середновіча. В свою культуртреґерську ролю вірила шляхта і вірив Пасек. Пригадав ту тезу про виїмкову історичну ролю Польщі, і літературно оформив і натхнув нею нову Польщу великий польський Пасек XIX в. Генрик Сенкєвич. Проби ревізії тих поглядів підіймали хвилі протестів і критик. З новими думками виступив, зрештою доволі несміло, найбільш до того покликаний чинник—польське сходознавство. Більш аніж 100 літ тому, високо цінений в Росії, російський професор університету Йосип Сенковскі переклав на польську мову деякі фраґменти з турецьких авторів, що відносилися до польської історії. Була се перша проба того роду в польській історіоґрафії. Перекладені виїмки дещо захитали традиційними тезами. Богато в його книжці хиб і недоглядів. Та — не з наукових мотивів — називає його Малецкі — nie historyk, nie archeolog, nie by orjentalista.

По столітній перерві підняв се питання з публіцистичним розмахом проф. Ґурка і знову польські учені зареаґували на його ревізіоністичні тези майже так само, як їх предки перед століттям.

Не хочу більше над сим розводитися. Але справа ся доторкає й української минувшини. Тому, щоби виробити собі на неї ясний погляд, треба пригадати перебіг відносних подій.

Вже та обставина, що таки поваги польської історіоґрафії, як Галецкі, Колянковскі й инші задержують стриманість, означає початок певної зміни в настроях. Мовчанка їх се не іґнорування проблеми. Оба сі вчені займаються східним питанням в Польщі і на обрадах істориків (у Варшаві, Вільні) нераз торкалися тих квестій в своїх рефератах і увагах.

Справа „передмуря" лучиться тісно з розвоєм польсько-турецьких взаємин. А ті, залежно від внутрішних і зовнішних політичних обставин, часто змінялися. В загальному можна ви-

ріжнити в їх розвою чотири етапи: Перший, до першої безпосередної стрічі обох тих держав, до 1497 року. Другий, „сусідського співжиття", від 1497 до 1699. Третій, — час ослаблення обох держав.

Четвертий — часи по світовій війні, і сього етапу польсько-турецьких взаємин обговорювати не будемо. Далеке віддалення обох сих республик не позволяє на якінебуть тісніші взаємини.

Період перший не представляє одностайної цілости. Межі поділу ставлятимемо за турецькими даними й фактами. Бо в середновічю Туреччина звертала на себе увагу тодішного світа. Европа прислухувалася не так до того, що робить, або що задумує напр. Владислав Ягайло, як до того, що задумує Баєзид, сей страшний, громоносний „Баязед", що розбив цвіт середновічного лицарства під Нікополем (1396); подібно з Володиславом Варненським, меньше числилися, аніж з грізним Муратом (Асмуратом).

На переломі XIII — XIV століття обі держави, і турецька і польська, не творили одного орґанізму. Обі складалися з дрібних уділів, обі щойно консолідувалися.

Туреччина — був се твір молодий, свіжий, незіпсований. Турки, котрих звали на Заході варварами (зрештою не тільки їх), цінили силу і користали з неї, коли заходила потреба. Але експанзія малоазійських турків в напрямі Европи була спочатку не військова а мирна, кольонізаційна. По даних грецьких істориків — а не вірити їм в тому випадку нема причини — при здобуванню Ґаліполі, турецький вождь стрінув на европейському березі так богато турецьких осель і сіл, що видавалося йому наче віздить в турецьку територію. Величезні добичі й осяги Османів (Брусса, Нікея, Ґаліполі, Адріянопіль), що так дуже зміцнили позицію османського князівства і стали причиною покорення османами девяти иньших турецьких племен, повелися може не тільки через спеціяльно османську дужість, але в деякій мірі через розклад тодішної візантійської імперії. За пятьдесять літ, з Східного Цісарства незалежним від Турків лишився лише Царгород; а й там турецькі піддані підлягали турецьким судіям (цілком як в новіших часах горожани західних держав в азійських країнах). Не тяжше чим з греками повелося османам з болгарами (турки добувають Тирново 1393 р.) і з сербами. (1389 бій на Косовому Полі.) По поверховному покоренні румунського князівства Волощини (Полуднева Румунія) сунули турки на Мадярщину.

Мадярський король Жигмонт Люксембурський, що так тісно звязав свою долю з римсько-німецьким цісарством, вмів заінтересувати собою Західну Европу і притягнути її до співпраці в протитурецькій акції. З цілої Европи спішили на поміч Жигмонтові лицарі, аматори пригод; та вони зазнали поразку під Нікополем. Зарівно ся битва, як і пізніша побіда османів (1427) надовго остали Жигмонтові в памяти.

Щойно ся поразка занепокоїла Захід і примусила призадуматися над способами як здержати ісламський залив; щойно тепер зачинається снування конкретних хрестоносних планів. Часу, щоби їх здійснити, було досить, бо небавом турків розбили монголи (1412), а консолідація розбитої Туреччини йшла поволі. Розходяться посланці з Риму по цілій Европі за пожертвами на фонд оборони перед турками; рівночасно ліплять новий протитурецький блок — знова безуспішно (по коротких успіхах 1443 року — поразка варненська 1444 і небавом друга на Косовому Полі 1448 р.).

Упадок Царгороду (1453 р.) насував думку, чи не грозить те саме Римові. І справді, по невдачній облозі мадярського Білгороду та йоанітського Родосу, бачимо турків в Італії під Отрантом (1480). Европа чекала вїзду султана до Риму і щойно смерть Махмеда II увільнила вічне місто від грізного марева.

Як поставилася до протимусулманської акції Польща? Вона тим всім не дуже переймалася. Очі турків були звернені на Захід, напрямні турецької експанзії не йшли через Польщу. В Польщі про се знали і вже хочби тому спроби розпалити в республиці запал до боротьби за віру, давали невеликі висліди. З побуту в Кракові крім приречень Казимира Великого, Петро І Люсініян не виніс ніякої користи (1373). Польщу часто з конечности звільняли від десятини на ту ціль. Деякі польські авантурничі одиниці зявилися в битві під Нікополем. В 1428 р. бачимо невелику скількість поляків при боці Жигмонта (в боротьбі з турками поляг там Завіша Чорний). Та були се одиниці. Польща, як така, участи в протитурецьких боях не брала.

Навіть тоді, коли польський король Володислав засів на мадярському престолі поляки не дуже анґажуються в протитурецькі виступи. В поході, що закінчився Сеґединським договором (1443 року) взяв участь малий контінґент поляків. Ще меньший у варненській кампанії, мимо аґітації Цезарінія. По тім в Польщі наступає знеохочення. Аґітація Капістрона на річ оборони Білгороду приносить небогато зиску. Католицька Польща Пястів воліла полагодити инші справи, аніж боротися з невірними. Се був час експанзії на Червону Русь і навернення на католицьку віру Литви.

Аж до смерти Жигмонта Авґуста, Польща складалася з двох орґанізмів: Корони і Литви. Корону інтересував Захід, німецькі проблєми, а в боротьбі з хрестоносним орденом склонна була послужитися всеодно ким. У польському війську в битві під Ґрунвальдом були татарські відділи. На східне питання звертала увагу не Польща (Чорне Море інтересувало її господарчо), а Литва. На Литві повставали далекосяжні політичні концепції, тільки литовці Витовта вміли порадити собі з кримськими татарами, не тільки невтралізуючи їх, але

й використовуючи їх до своїх плянів. Литва наставляла ханів на Кипчаку

Правда, турецька справа мусіла врешті заінтересувати і Польщу. Молдавія офіційно признавала зверхність Польщі, та Польща своєї влади не використала. 1459 р. находиться вже се північне румунське князівство під турецьким впливом. Щоби оборонитися від турків, волоські воєводи пригадують Польщі свою залежність від неї. Коли в 1476 р Молдавія бунтується проти турків, господар особисто складає підданчу присягу королеві, щоби тільки позискати поміч. Польська поміч обмежилася до дипльоматичної інтервенції, в таких випадках, звичайно, безуспішної. Коли турки здобули Кілію і Акерман, Польща обмежилася лише до протестів.

По упадку самостійної Литви, впали й її політичні концепції. Польща цікавилася Молдавією через економічні причини. По втраті Кілії та Акерману (1484) участь Польщі в східній торговлі, спрямованій на via Moldavica, перервалася. В посіданні иншого торговельного шляху, що провадив на схід — via Tartarica — на Крим, Литва була заінтересована і економічно і політично. Як ми пригадали, Литва часів Витовта радила собі з татарами незле, та по упадку литовської ініціятиви, справа міняється. Турецькі підбої на Кримі посувалися швидко вперед. Подібно як пізніше Молдавія, і Коффа пробує позискати в Польщі оборонця перед турками. Шукати помочі в Польщі приїхав спеціяльний посол Юлій Ґентіліс; до Гаштовта, що перебував в Київі прибув в тій справі коффенський епископ. Також молдавський Стефан радив помогти Коффі, але надармо. Польща Коффи не боронила, турки переняли в свое володіння Крим і татари зпід литовської зверхности переходять під владу ісляму (1476). Brak koordynacji we wspólnej polityce zagranicznej Korony i Litwy przynosił niejednokrotnie olbrzymie straty Rzeczypospolitej (А. Томкевич). Татари, часами в порозумінні з турками і на їх поручення, частіше з власної ініціятиви зачинають нападати на „креси". Зачинається співпраця турецько-татарська, улегчена істнуванням турецьких залог в Коффі та (по завоюванні Молдавії) повстанням спільної турецько татарської границі. Польща тих часів і на тому відтинку не оборонить своїх життевих інтересів, не причинилася до того, щоб здержати похід Ісляму. По упадку Царгорода Львів зачав укріплювати мури, боячися, що турки його обляжуть. Скоро шляхта переконалася що туркам вдалосяб здобути Львів без більшого труду. І напевно не nobiles et equites його боронилиб. Бо коли по розгромі Ольбрахтових відділів (1497) невеликий турецький загін дістався аж під Львів, вони позбирали золото й дорогі каміння та поховалася по лісах. Турки всіх зловили, відібрали дорогоцінности, богатьох забрали в неволю, але ще більше потерпіло місцеве населення. Tracyą, Macedonią, ordy tatarskie y też Azyą ruskimi poimańcami zaprzątniono.

Який був вислід довгої і впертої протиіслямської папської пропаганди в Польщі? Римові користь невелика. Польща офіційно до хрестоносних походів ставилася холодно. Всякі круціятові помисли імпортували до Польщі і кольпортували мрійники і фантасти духовні і світські — та майже зправила чужого походження (Цезаріні, Капістром, Кальлімах, папські кольлєктори). З Польщі фонди на ту ціль до Риму відпливали невеликі. Приклонники круціят умисно представляли участь Володислава варненського як заслугу цілого польського шляхетського стану. Приємно було слухати сих слів про призначення до незвичайних чинів, легко було в них повірити, перенятись навіть тими думками. Але щоб здійснити мрії Риму, бракувало всього: і сил і орієнтації. Не позваляли і внутрішні обставини. Турецький страхопуд був в очах шляхти страшніший, аніж в дійсности. Приводили його перед очі хіба тоді, коли було треба ухвалити нові податки. За теж татари, противник близький, докучливий, направду небезпечний, що вічно грозив реально, гуляв безкарно. По упадку самостійної Литви не бачимо спроб увільнити східні межі від татарської язви. Вони не стали передмурям, а тереном пенетрації Іслямy (не турецького а татарського). Так було до 1497 р.

Більше нагоди мала Польща виповнити ту місію в другому періоді турецько-польських взаємин. Вона межує з турками і татарами: 1) з полудня, від Дністра, Карпат і молдавської границі 2) від полудневого сходу від Криму. І Туреччина і Польща в XVI столітті знайшлися на вершку свого розвитку. В Польщі також і тоді нема ніодної реальної програми розвязки турецького питання. Теорія від практики розбіжна: на устах кличі відзискати Кілію й Акерман та хрестоносні заміри, на ділі — найпоправніші сусідські відносини. Тревали вони майже ціле століття. Тимчасом міжнароднє положення змінюється. Мадярщина, що хоронила від Туреччини Захід і Польщу, тратить самостійність (битва під Могачем 1526 р., упадок Будапешту). Польща непідготована перебрати ролю Мадярщини. Молдавія, неділдавшись помочі, знайшлася під турецьким панованням ще скорше аніж Мадярщина і старається Туреччини не дражнити: її воєвода Стефан готовий, щоб забезпечити спокій, приняти Іслям. Східного питання на ніодному відтинку не розвязано: ні на молдавсько-чорноморському, яке навіть ще більше комплікується, ні на татарському, ні на новім — козацькім. Аж до 1699 року Польща находиться в стані оборони. Коли зійшлися турецькі і польські границі, Туреччина була вже слаба. Варшава уважно прислухується до турецьких порад. Вплив султанів на переведення виборів короля Валєзія, а опісля Стефана Баторого безперечний.

Ставити Туреччині опір, відважилося козацтво. Малі відділи запорожців палили турецькі міста на північнім березі Чорного Моря (1589), Варну (1606), Синоп (1614). Султан безрадно бачить, як горять підпалені козаками пристані, що

находяться близько границі; безрадно, бо запорожці розбивають турецькі експедіції. Шарпаючи турецьке побережа, козаки боронили і Польщу, особливо по упадку Мадярщини. Але від корони козацтво не дізнало ефективної помочі. Баторій, що одинокий (може ще й Собєскі) мав певні дані здійснити кличі війни з Турками, покарав смертю козацького отамана Підкову за його протитурецькі виступи. В трактаті, заключеному з турками під Бушою, поляки зобовязалися всякими способами здержати козаків від нападів на Туреччину. Жулкєвський негайно по заключенню договору звернувся з військом, яке мало боротися з турками, проти козаків. Самостійна ініціятива Польщі в протитурецькій акції не принесла поводження. Жулкевський, що не хотів зачіпати турків, воював з козаками. Нарешті дійшло до битви під Цецорою, де сам гетьман згинув в битві (1620). А треба зазначити, що Туреччина вже тоді була дуже ослаблена внутрішним безладом. За те вже незначна козацька поміч довела, перший раз в історії, до задержання військ, котрі провадив сам султан (Хотин 1622), і довела посередно до дальшої, повної дезорґанізації ісламської держави. Лише під Віднем Польща виступила зачіпно проти Туреччини (1683 року).

Не зважаючи на те, що Польща не забезпечилася від турецької небезпеки — (про аґресію з її боку поза 1683 р. нема мови) їй загрожують не Туреччина, а татари. Дрібних татарських наскоків на Польщу, зглядно на українські території, що находилися під польською державою трудно зчислити. Татарські хани дістають щороку „упомінкі". Не зважаючи на те, від татарів безпеки не було, хоч Собєскому часто вдавалося побідити татарів (1667, 1672, 1675, 1686); часто бачимо татарів під Львовом (1620) навіть по віденській побіді (1695). Слушно запевняли деякі тверезі поляки (Мишковський), що 1500 люда оборонилоб східні кордони. Та трудно було здобутися удержати навіть такий відділ. Польща Вазів користав з помочі татарів в битвах з шведами (1656). Взагалі нераз доводилося користати королям чи шляхті з помочі татарів.

1699 рік здержав раз на все турецьку експансію на Захід. В карловицькому розборі найменьше з усіх турецьких противників скористала Польща. Татари самі стають предметом аґресії, але не польської, а — (по розгромі козацтва) російської. Похід Ісляму в Европу спиняла до 1526 року Мадярщина, до 1497 року в певній мірі навіть Молдавія, а потому козацтво. Розклад татарів і турків використала лише Росія.

В третій епосі відношення Туреччини до Польщі приятельське. В Стамбулі повстає заложена й удержувана польським коштом перша в Европі Сходознавча школа (1766—1795 р.). На турецькому терені розвиває діяльність польська політична еміґрація.

Так представляється в світлі історії леґенда, яку ми вибрали за тему сеї статті.

Р. Лісовий

Блеск чи панування?

(*Кілька актуальних завваг*)

I

Не можемо нарікати на те, що сучасне українство не має перед собою далекосяглих проблєм. Засадничих життєвих трудностей і проблєм маємо стільки, що до їх поборення чи розвязки потреба величезних зусиль усіх передових шарів суспільности. В тих зусиллях треба стопити в одно: і емоціональну напругу, і працю сміливої аж до зухвалости думки і врешті труд українських рук. Одначе велика небезпека для новочасного українства не походить від тих проблєм буття й смерти, не від їх кореляту, трудностей життя. Бо з природи річей всі проблєми й трудности національного і суспільного життя обчислені таки на людські сили. Найбільша небезпека походить — підкреслюю се — від знеґування проблєм та зредукування їх по вигідній дорозі до степеня якихсь quasi-літературних фікцій.

З такими фікціями стрічаємося не вперше. Проречистим прикладом можуть бути quasi-літературні соціялістичні образки української дійсности і такіж перспективи українства з Винниченком на провідних постах. За сю редукцію засадничих проблєм українства до ряду quasi-літературних, тим разом демократичних фікцій, платимо ще й досі неабиякою ціною.

Не маємо охоти кидати каменем на недавне минуле і замикати очі на наші дні. Тут теж знайдемо неодну quasi-літературну фікцію і неодну редукцію глибини нашого життя. Не будемо робити їх реєстру. Нам йде про те, щоб звернути головну увагу на ті фікції, які тут і там знаходять ґрунт і прихильників серед молодого покоління. Тут і там можна в тих шарах подибати думку, що терен нашого буття рівний, а перспективи прозорі. У молодої інтеліґенції не все знайдемо зрозуміння такої глибокої і для нас засадничої проблєматики українського чину. Звичка редукувати проблєми українства до ряду quasi-літературних фікцій ще не вмерла.

Наші уваги можуть виглядати пересадними і занадто вишуканими. Ми признаємо, що такі й подібні речі можна лишити без розгляду. Але се вільно зробити тільки тоді, колиб, перше: на молодому українству не лежала та величезна відповідальність, якої воно не може позбутися, не перечеркнувши себе й своєї гідности, і друге: якщоб в дальших перспективах українства не йшло про кадри творців-стратеґів в найширшому сенсі слова. Що значить не мати стратеґів життя, про те ми також переконалися.

II

Такі загальні завваги поставили ми на початку статті хочби й тому, що порушувану низше проблєму уважають в нас за дуже дивовижну. А тимчасом се є одна з центральних проблєм наших днів.

Вихідною площею наших міркувань будуть деякі неоспоримі факти нашого часу. Перший з них те, що молоде українство узнало своїми такі тяжкі завдання, що здавалосяб — перевисшали людські спроможности Не треба закривати того, що ті завдання належать до найтяжших, які якась ґенерація якоїнебудь суспільности може собі поставити. Здійснити ті завдання беруться — треба ствердити — таки люди з українського соціяльного і расового середовища, а не надлюди. Сей перший факт може бути джерелом глибокої застанови і — несподіваних висновків на тему нашого життя. — Другим фактом з тогож самого терену є те, що поставлений ідеал, предмет віри і волі молодої ґенерації, є таким великим і трудним до осягнення ідеалом, що далеко переростає „єгипетські піраміди“ Наполєона. Він є поза полем нашого емпіричного бачення, — докладніше, змислово-емпірична спроможність сучасної конкретної української суспільности його досягнути не може. З тієї причини не так легко для тієїж суспільности ідеал сей безпосередно обезцінити. З другої сторони практичні зусилля, яких метовим назначенням є сей ідеал, може ся конкретна суспільність засадничо бачити емпірично „в кождий день“, без фаифарів і радісної музики. Тут широкий загал, або радше прилюдна опінія, яка з своєї природи є звичайно плитка і тиранська, почуває за собою право видавати осуди про практичні змагання за здійснення ідеалу. Ідеал високий, каже та „оцінка“, але змагання сірі, буденні та з ним неспівмірні. На ґрунті такої „оцінки“ паде висновок, що той ідеал, за здійснення якого борються такі „сірі люди“, є тільки утопією, яка родиться з запалу і браку розуміння „реальних“ умовин життя „недосвідчених“ піонірів ідеї. В сей спосіб зачинається посередне обезцінення ідеалу на окружній дорозі через обезцінення практичних змагань за нього.

Така „оцінка“, що протиставляє „величність“ ідеалу ніби то „сірости“ змагань за нього, є дуже характеристичним явищем суспільного життя. Вона може бути початком цілковитого обезцінення неодної життєвої вартости в очах „сучасників“ і заломання життєвих перспектив на майбутнє. Для „широкого загалу“ кожда „сучасність“ виглядає невимовно сіро. Щоб у „сучасности“ відкрити велике, вічне й неповторне, на те треба неабиякої емоціональної й інтелєктуальної апаратури. А такої в „широкого загалу“ нема. Звідси походить те, що богато ґеніяльних одиниць чекає десятки й сотки літ на признання себе. Звідси походить теж і те, що ґеніяльні вожди

суспільно-політичних рухів, що з природи річи мусять знайти признання і послух таки в „сучасників", показують широкій масі свою ґеніяльність не так „духовими" арґументами, як радше своєю безоглядністю і брутальною силою, яку маса завжди респектує. Тільки великі зусилля найбільш передових одиниць при скоординованні дуже богатьох і дуже ріжнородних засобів (а в тім і сили) може показати широкому загалові в е л и ч н е в с у ч а с н о с т и і створити п і з н а н н я гідне великих поколінь. Сам загал є найменше здібний бачити довкола себе великі річи. На тому тлі зроджується богато парадоксальних, на перший погляд, ситуацій в нашому суспільному житті.

Не маємо заміру робити тут їх перегляду. Хочемо тільки звернути увагу на те, що тутешня офіційна прилюдна опінія, хоч на перше враження признає величність ідеалові молодого українства, то проте постійно старається обезцінити дорешти з у с и л л я до його осягнення. Ся опінія вказуватиме на те, що зусиль молодого українського покоління хочби з уваги на ї х н а п р у г у не можна навіть здалека порівнувати з котримнебудь націоналізмом Заходу: там — скажуть — провідні одиниці мають німб над собою а в нас чомусь так яскраво передові постаті не виступають.

З другої сторони ся опінія не може не доглянути, що ідея ся здобуває собі щораз більше ґрунт в терені. В такій ситуації ворожі рухові сили не можуть вже його знеґувати: заґе йдуть спроби дати відповідну „оцінку" рухові, себто й о г о о б е з ц і н и т и. На овиді зявляється вічна — як світ пануючих ідей поява: с а л ь в а т о р і д е ї.

На нашому ґрунті проголошують не від сьогодня, що велична і шляхотна „сама по собі" націоналістична ідея зійшла завдяки своїм реалізаторам на манівці і що єдине, що треба робити, се ратувати, сальвувати ідею. Як на магічний знак, злітаються ратувати ідею і ті, що довгими літами намагалися „ратувати" старі і загнилі партійні уґрупування; і ті, що досі ввесь час готували майбутні блага по інструкціям Комінтерну; і мрійники, що опинилися з якихнебудь причин без заняття, і прочі, і прочі. Для ратування ідеї скликують „Конґрес", орґанізують пресовий апарат, щоб вмовити в маси казку про звихнену ідею й у відповідному напрямі орґанізувати соціяльну волю. До тієї „праці" вирушають найбільш ріжнородні елементи, яким дала крила українська „дінамічна" і демократична дійсність.

„Сальватори" ідеї мають найбільш пестру минувшину за собою: всі чолові з них життєво вже зломані; решта — то дешевенький людський матеріял, який викидає наверх і поглощує безсердечно знову українська соціяльно-політична коньюнктура; се та водна піна, яку жбурляє з себе і „гасить" Харибда в знаній поемі Шіллєра. Таке пізнання вистарчилоб вповні до того, щоби супроти сальваторів ідеї зайняти різко неґативну поставу. Але сього ще мало!

Молоде українство мусить собі гостро зясувати появу сальваторів ідеї. Живемо в часі, коли вони неодним фронтом під неодною постатю наступають. Мусимо поставити справу ясно і сказати собі, що кождий великий рух в історії людства мав своїх „сальваторів", свою єгипетську язву, з якою мусів дуже рішуче розправлятися. На нашому ґрунті боротьба проти тих отруйків нового життя се один з найважніших наказів хвилини.

III

Вже з попередних завваг виходить, що сальватор ідеї не є специфічно нашим явищем. Се поява, яка волічеться завжди тоді, коли здобувають собі панування великі ідеї й рухи.

За прикладами не прийдеться далеко шукати Історія церкви може дати з соціольогічного боку найбільш яскраві ілюстрації. Вонаж оповідає про те, який нелегкий був шлях нової ідеї. Вона подає нам також те, що коли ся ідея стала реальною силою н а з е м л і, зявилися її сальватори. Боротьба з „сальваторами" се велика частина її історії на протязі довгих століть. Ся найзагальніша ілюстрація приходить нам на думку, скільки разів дивимося на лінію розвитку націоналістичної ідеї. Тут насуваються на думку з великою силою ріжні анальоґії.

Націоналістична ідея має вже частину своєї важкої дороги за собою. Великими зусиллями і посвятою здобуває собі право громадянства і ідейного п а н у в а н н я. У тому часі зявляються великою громадою апостоли її „незвихненості". Ми питаємо: що означає та поява? Яка коньюнктура їх сплоджує?

Треба підчеркнути на тому місці, що можна говорити тільки про к о н ь ю н к т у р н і с т ь сальватора ідеї; він сам с у т т є в о нічого собою не уявляє ані не творить. Він являється завжди і неодмінно в той час, коли ідея стається с и л о ю в к о н к р е т н о м у л ю д с ь к о м у т е р е н і або, кажучи образово, коли і д е я с х о д и т ь н а з е м л ю.

Щож означає ісход і д е ї н а з е м л ю? Сим ісходом хочемо схарактеризувати певну фазу в розвитку ідеї, в якій мають лише деякі специфічні суспільні явища, під які підпадатимуть теж явища з сьогодняшного українського терену як індівідуальні випадки під їхній тип. Лишаємо на боці питання, як родиться ідея та яка її суть. Для нашої ціли вистарчить тут ствердити, що творцями кождої великої ідеї являються визначні індівідуальности і що між людські маси несуть її піоніри. За те дуже важним ствердженням для нашого розгляду являється факт, що без огляду на свою змістовість, не завжди ідея являється людям т а к о ю с а м о ю.

В її першій розвоєвій фазі характеризує її блискучість і з о в н і ш н а маніфестаційність. Являються скоро її визнавці, горнуться стихійно до неї та в гомінкий спосіб маніфестують

своє „вірую". Маніфести визнавців під ріжними видами се загальне явище; сі маніфести знаходять часто-густо своє літературне оформлення: гін до зовнішної ефектовности пробивається навіть стилістично. Літературні продукти визнавців з тієї фази стоять в дивний спосіб поміж науковою прозою й публіцістикою з одної сторони, а красним письменством з другої сторони. Розмежування теренів наступає дещо пізніше. Се визнавці ідеї. З другої сторони стрічає нову ідею легковаження й насміх. Визнавати її значить в порядному товаристві зраджувати прояви небезпечного заблукання. Але на тому не кінчиться: лінива думка богеми активізується далекойдучо. Поза осудом нової ідеї („майже божевілля") вимагає вона, щоб усі вірили в неї саму. Та се визнавців ідеї не спинює. В них щораз більше приходить свідомість, як важка і як далека є дорога ідеї. Падуть критичні голоси. В р. 1928, в часи видавання *Смолоскипів*, кинув Дм. Донцов такі характеристичні слова:

...таким націоналістам, що тримаються здалека від конкретних проблем дійсного життя, грозить небезпека впасти в порожне фразерство, в тромгадрацію на тему — „Ми Молоді! До нас належить світ! Ми є динамікою нинішнього дня, відблиском майбутнього... Ми буйним, веселим потоком весняним". Молодість — гарна річ. але ліпші певність себе і запал до нової великої ідеї але нова ідея сходить серед таких мук і болю що їй і не в голові славити себе і пишатися собою на базарі. Вона, думає про самоутвердження, не про саморекляму (Дм. Донцов: *Проблема поколінь* ЛНВістник 1928 VII-VIII).

Такі голоси незвичайно знаменні в певних моментах розвитку ідеї. Вони є свідоцтвом того, що в її розвитку перегортається новий листок: що ідея починає ставати яскраво силою на землі, отже, що ідея сходить з висот на землю.

IV

Се незвичайно важний момент в розвитку ідеї; він в неодному вирішальний, бо се проба вогня.

Мусимо відразу підчеркнути, що того моменту не можна точно „відкрити" ані як означеного пункту, ані як часово точно відмежованої фази. Треба радше ствердити, що з уваги на богатопроміннність ідеї (ідея діє в ріжних сферах життя) не всюди ідея діє одночасно і з такою самою силою, отже не на кожду конкретну „землю" сходить вона в одному часі. В соціяльно-економічній сфері ідея діє відносно пізно, але допіру підпорядковуючи собі той терен, стає вона реальним силово-політичним чинником. Нам одначе важні сі справи в найбільш загальному аспекті. Ми питаємо: Щож означає ся „земля", на яку ідея сходить „з висот"? Ся земля, се той ґрунт, в якому ідея має діяти; се расово, соціяльно, історично й ґеополітично окреслене середовище, отже незвичайно скомплікований зріжничкуванням людського матеріялу й безпроглядною масою людських повязань ґрунт. Годі

просто зясувати собі, скільки „чинників" найбільш гетероґенних сфер, а в тому скільки „епох" і „впливів" витворило сей ґнунт, де зродилася і в якім хоче здобути впливи ідея. Годі теж відповісти на питання, як ідея, отже нематеріяльне буття, діє в світі з матеріяльними емементами і як вона сей ґрунт формує. Щоб на се вдоволяюче відповісти, треба мати готову відповідь на богато засадничих проблем, які булиб підбудовою відповіді на наше питання. Вертаючися до нашої теми, скажемо, що коли ідея сходить „з висот" на землю, то вона сягає по панування в даному середовищі; вона стається тоді с и л о ю, наріжним каменем нової дійсности. „Нового світу" вона на висотах не „збудує"; зробить вона се доріру тоді, коли „злучиться" з тенденціями, які виростають з даного ґрунту й опанує їх. Щойно тоді матиме вона можність „діяти" в повному сенсі слова.

В тому часі наступає черговий удар проти неї з того ґрунту, на якому вона старається бути порядкуючою силою. Загрозливість нової ідеї для себе, противники не стільки „пізнають", скільки схоплюють ірраціонально. Тепер стають проти неї навіть ті, що ще вчера приплескували її маніфестаціям. Ті самі люди звуть тепер ідею злочинною; закидують її „аморальність"; проти її двигунів кидають найгірші наклепи; накликують до хрестоносного походу проти неї батьків і матерей, яким вона — як кажуть — пожирає дітей як біблійний молох; проти ідеї стараються мобілізувати родину, бо вона, мовляв, нищить родину як основу суспільности; проти неї накликують релігійні орґанізації, бажаючи вмовити в усіх, що ідея хоче підмінувати ґрунт під пануючою релігією, що вона є „поганством". Йдуть теж заходи, щоб знищити ідею, відгородивши її реалізаторів і внеможлививши їм еґзістенцію („блокада ідеї"). А тимчасом заки се опонентам вдасться зробити, ідея, якої чинником є свобідна воля і свобідний чин найкращих одиниць, кріпне. Кожду позіцію купують її піоніри дорогою ціною. В парі з тим йдуть їхні незатерті переживання, а з тим нові вартости, непроходимий мур поміж визнавцями ідеї та другим світом. Сі переживання й здобуті вартости спричиняють те, що визнавці нової ідеї по таких пробах перестають бути „сучасниками" для своїх ровесників, хоч живуть одночасно з ними. Не всім дано перейти вповні через пробу: хто сего доконав, той випередив своїх ровесників о цілу ґенерацію. Се є визначний момент в розвитку ідеї. Затрачується зовнішна маніфестаційність і блеск принадної лелітки, що так кидалося увічі в початках розвитку ідеї; немає вже такого стилістичного підкреслювання слова „Ми!" Ідея стає реальним фактором життя, а перестає бути „чистою ідеєю" на висотах; її силу мусять признавати всі.

Одночасно зі „зміною" ідеї приходить теж „зміна" серед її визнавців. Маніфестанти зникають, а з ними щезають також їх „маніфести", згадані в горі продукти з погранича науки,

публіцістики й красного письменства. На чоло руху висуваються стратеґи, а з ними в парі наступають деякі зміни в думках і відчуванні визнавців руху. З зовнішньо блискучого маніфестанта зробився „сірий", і на перше враження, двигун руху. В нього потужніє щораз більше свідомість, як далеко він закорінений в давних епохах історії власного середовища; родиться свідомість, що те, що він робить, се не акт тільки власновілля, що тут говорить минувшина. Родиться відчуття фатальности в історичному діянні; се відчуття вояка на фронті, яке дає йому силу перейти найтяжші хвилини. Двигунові руху зайва тепер попередна маніфестаційність.

Щоб краще зобразити ситуацію, хай промовить анальоґія. Порівнаймо молодого вояка, що вперше йде на фронт під оклики юрби, з вояком, що перейшов вже неодин вогонь. В останнього нема вже так богато декоративности: є зате тверде і непохитне серце. Про сю зміну в душі вояка і про переживання на фронті пише А. Ґітлєр (*Mein Kampf*):

І так поплив рік за роком; замість романтики битви прийшла гроза. Одушевлення охололо, а буйні оклики радости втопилися в жаху смерти. Прийшов час, коли кождий мав звести боротьбу поміж гоном самозбереження і наказом. В сій внутрішній борні побідила остаточно воля. В перших днях міг я йти до атаки з радісними окликами й сміхом; тепер запанували в мені спокій і рішучість. А се вже було трівале. Щойно тепер могла доля кинути нас в останню пробу, без остраху що пірвуться нерви і розум відмовить послуху.

Ми питаємо: чи сей сірий і загартований вояк є — як твердилилиб сальватори ідеї — свідоцтвом того, що репрезентована ідея звихнена?

V

На таке питання і в тому випадку і в анальоґічній ситуації, здається, двох відповідей бути не може. А все таки в анальоґічній ситуації на нашому терені виросло богато відповідей. Офіційна прилюдна опінія нехтувала довго ідею націоналізму. Колиж ся ідея проти течії здобула собі ґрунт і стала силою, таж опінія почала її обезцінювати. Колись (себто у фазі „маніфестаційности") — скажуть ex post — ідея була велична. Від неї і від руху ми богато доброго сподівалися, аж доки час не перекреслив наших сподівань. Замісць творчости, прийшла руїна, замісць любови — культ ненависти, замісць плекання національної моралі — аморальність ітд. ітд. Ceterum censeo — скаже сальватор — звихнену ідею треба мені „ратувати".

Є в тих закидах річи, яких розглянення кинулоб нам богато світла на наші умовини життя. Сі наведені, можливо типово схоплені закиди, являються кінцевим ефектом, найбільш абсурдними премісами мізкових операцій. Не в рямцях нашої теми займатися близше тією справою. Нам важне те, що апостоли „незвихненої" ідеї підносять ті закиди вже тоді, коли ідея перейшла свою першу пробу й стала порядкуючою силою.

В тому часі не можна вже глумитися з неї, як передше, бо се булаби навіть в очах „порядних товариських кругів“ нісенітниця. Не можна вже тепер дальше „сподіватися“ й дальше „вичікувати“ від неї гарних річей. Лишається трета й остання можливість: визискувати чи пак „с а л ь в у в а т и“ ідею.

Ми вже згадували про те, що широкий загал, отся „пересічність“, творить психольогічно зрозумілі й дуже для себе характеристичні оцінки „сучасних“ їй явищ. Такі оцінки, хоч як вони плиткі й короткозорі, стаються одним з найважніших наверствувань у публичній опінії, що так дуже важить в новочасних суспільностях від часів демократії. Така прилюдна опінія з своїми „оцінками“ сучасних її явищ є ізза свого безглядного тягару й непорушности важкою колодою для творчих одиниць і нових рухів. Бісмарк впливав на пресу, а одночасно дуже глумився з неї, бачучи в ній одну з фабрик тієї лінивої опінії. Ся опінія з своїми оцінками небезпечна не тільки тому, що обезвладнює життєву снагу ґруп і одиниць; вона, а в першій мірі її оцінка „сучасности“, є вихідною позіцією для кождочасного сальватора ідеї. Сальватор говоритиме про „гарну минувшину“, а в тім і про величність ідеї в минувшині; він буде залюбки говорити про сни рожевого майбутнього. Сучасність, а передовсім діюча в ній велика ідея, є завжди „звихнена“ для нього. Треба отже її „ратувати“. Тут починається такий знаний нам визиск назви, чужих трудів, жертв ітд. ітд.

Така поява се неодмінна т і н ь, що йде за кождим великим рухом. Як кожда тінь, вона видовжується скоками і корчиться, прибираючи ріжні види, від ґротескових фіґурок починаючи, а на потворних формах кінчаючи. Се вже залежить від констеляції в е л и ч и н.

З того випливає ясно, що ми далекі від того, щоб клясіфікувати отруйних сальваторів як явище припадкове. Але ми також далекі від того, щоб проголошувати їх непобідимість і безсмертність. Панують вони тільки в цілковито загниваючих суспільностях. Здоровий суспільний орґанізм нищить таку появу...

Такі речі уважали ми за потрібне піднести на марґінес нашого суспільного життя. Завдання молодого українства такі, що, здавалосяб, переростають людські спроможности. Але ми памятаємо слова незабутнього ґеніяльного українця з половини XVII в.: „Хай стіна об стіну вдариться, одна впаде, друга зостанеться“. Отже тих „надлюдських“ зусиль доконують таки люди. Так було завжди. Як і кождий великий рух, так теж і український націоналізм відкриває величне в людині й хоче її такою мати. Те в е л и ч н е, яке культивується в життєвій борні, оперте на світлих взорах минувшини, лежить п о з а всякою емпіричною сірістю і маніфестаційністю, отже далеко не там, де хоче його шукати плиткий погляд широкого загалу і сальватора ідеї. Для новочасного українства, яке мусить собі створити и н ш е п і з н а н н я, емпірична сірість з аспекту

широкого загалу не може бути джерелом оцінки сучасности. Коли ми вже говоримо про сірість, то можемо тільки сказати, що сірий (в очах загалу) двигун руху — се певна розвоєва конечність, як сірий і загартований вояк в окопах. Колиж той сам вояк стане опісля на вершинах суспільної гієрархії й матиме в руках наявну силу, широкий загал побачить дуже скоро над ним н і м б, а вчорашний сальватор в опозицію напевно не піде. Таксамо розвоєвою конечністю є поконання „маніфестаційної" фази розвитку ідеї. Нам не йде про те, щоб ідея була „чиста" і „велична" в розумінні широкого загалу і то розумінні ex post. Нам йде про те, щоб ідея стала с и л о ю, наріжним каменем н о в о ї дійсности. Чим більше „чиста" ідея в тому розумінні, тим більше вона безсильна, коли йде про її дінамічне діяння в історії. З тієї причини перемога над маніфестаційністю ідеї конечна. Вона довершується маркантно тоді, коли рух, як конкретне втілення ідеї, починає співрішати про соціяльні умовини; се діється дуже яскраво тоді, коли рух порядкує сістему політичних сил. Шлях кождої ідеї се шлях від тієї „фази", де так яскраво виступають моменти маніфестаційности до повного ісходу на землю. Се шлях конечний. Об що великі рухи розбиваються, се окрема тема.

Ісход ідеї „на землю"! Не треба одначе думати, що діяння ідеї „на землі" зглядно її п а н у в а н н я не вимагає зусиль. Навпаки! Може ніколи не треба більш горячого серця й більш ясної та суворої думки; може ніколи не треба більшої вмілости пізнавати людські істоти, провадити їх та орґанізувати їх інстінкти, їх індівідуальні та колєктивні тенденції. Се хвилина, коли гаснуть омани, а родяться міти. Та треба мати на увазі, що панування „на землі" коштує. Ідеї, „злученій" з реальними тенденціями „землі" грозить справжне вияловіння і збуденіння, якщо для неї не посвячують шляхотних своїх зусиль і не жертвують для неї всім найкращі емєменти суспільности. Якщо вони діють з н е ї і посвятять для неї все, то ідея о с в я ч у є т ь с я п о с т і й н о н а н о в о і є маєстатична й жива, як „в першому дні".

Покищо одним з головних завдань молодого українства є невгаваюча боротьба проти сістематичного обезцінювання сучасности, а передусім проти обезцінення ідеї й руху. Характеристичний з точки погляду соціольоґії момент подає історія церкви. В хвилині дуже маркантного ісходу Христової ідеї „на землю" („Йдіть і научайте!"), сходить надприродна сила і німб на Христових учеників, щоб дати їм сповнити завдання з метакосмічною важністю. Суспільно-політичні рухи з природи річей своїм двигунам такого німбу дати не можуть. Тут зусилля й посвята найкрасших елєментів освячують ідею. Зновуж носії руху мусять мати тверду емоціонально інтелєктуальну апаратуру, щоб поза емпірією широкого загалу й трійливого сальватора, узріти вічні й неповторні вартости.

Р. Керч

Як творяться імперії

Минула недавно річниця повстання італійської східно-африканської імперії. На протязі сього року зявились італійські публікації, що кидають яркий сніп світла на той шлях Італії, який завів її почерез абесінську війну на вершини одної з імперій світа. Хочемо обговорити знамениту книжку маршала Еміліо де Боно[1]), що відограв рішаючу ролю в абесінському підпринятті. Печать духа Мусоліні лежить на сьому підпринятті — книжка де Бона розкриває нам річі, які вводять нас в глибокий подив. До твору де Бона написав Мусоліні передмову, в якій характеризує ролю її автора в подіях, які трактує книжка, так: „Коли Еміліо де Боно вийшов на сушу в Масауа, дотеперішні приготовання показалися вповні незадовільними на те, щоб вирівнати раз на все високий рахунок з 1896 р. (поразка італійців у війні з Абесінією — *прим. авт*), Все треба було стократно поліпшити — і то не в якомусь неозначеному часі, а в короткому, твердо наче догма, встановленому речинці: до жовтня 1935. Було небогато таких, що вважали можливим впоратися за 10 місяців з такими могутними приготованнями... Але сила волі де Бона, його пятьдесятьлітний досвід, його холоднокровність, його молодечий, повний сили оптімізм стали підставами успіху". — Так, читаючи де Бона, маємо весь час перед очима проблєму вождa та його найблизших, з якими він довершує історичних чинів.

Італійські кольонії, що межували з кол. абесінським цісарством — Ерітрея й Сомалі, були все пасербами римських урядів: смішно малі бюджети, армія всего з кількох куренів тубильців, артілєрія та укріплення майже ніякі, летунство рівне нулеві. Сітка гостинців й залізничих шляхів мізерна, одинока пристань — Масауа (в Ерітреї) нерозбудована й занедбана.

В 1927-31 рр. все ще була звернена вся увага Мусоліні на північну Африку: в Тріполісі треба було закріпити позіції внутрі країни, в Кіренаїці давлено останні повстання. Але вже 1932 року посилає Мусоліні міністра кольоній де Боно в Ерітрею, щоб переконався про стан річей на місці. По повороті сей звітує „дуче" про положення — без ніяких прикрас, але оптімістично. Дуче каже де Бонові починати натяки перед соймом і сенатом про найблизші кольоніяльні можливости і доручає йому написати низку статтей на кольоніяльно-політичні теми до журналів.

Се перші кроки на шляху, який заведе до того, щоб повстала італійська імперія в східній Африці. Не устійнено ще

[1]) Появилася м. ин. в німецькім перекладі: Emilio de Bono: *Die Veorbereitungn und die ersten Operationen zur Eroberung Abessiniens* München 1936.

нічого окресленого про характер майбутньої акції проти наміченого ворога. Де Боно за згодою Мусоліні питає короля, чи він не мавби охоти відвідати Ерітрею.

Заки виготовити напрямні пляну воєнних приготовань, треба було устійнити, чи акція буде дефензивного чи одночасно й офензивного характеру. Так чи инакше на оці конечно було мати такі моменти: ніякий надзвичайний транспорт зброї й війська почерез суецький канал не міг уйти загальній увазі. Отже італійці не могли рахуватися з фактором заскочення, що відограє при всякій воєнній операції вирішальну ролю.

Де Боно предкладає проєкт розмірів збройних сил офензивної війни. Дуче не заскочений великою цифрою, але вважає, щоб було конечним рахуватись обовязково з офензивною війною. Він має на увазі міжнародне положення і те, що ще не всі італійські збройні сили досягли потрібного степеня ударної сили. Крім того гризеться ґенеральний штаб, що може в Европі всяке приключитися в часі, коли великі військові частини будуть в Африці. Ґен. штаб мав уже виготовлений плян оборонної акції в Ерітреї на такий випадок, як теж з другого боку докладний плян висилки частин в східну Африку.

Де Боно робить в книзі — свої мужні критичні завваги супроти ґен. штабу, поодиноких міністерств ітд., ба, навіть самого дуче. Вони, як взагалі ідеальна отвертість автора, вражають дуже позитивно: се є европейське розуміння критики і відповідальности.

Одного дня в 1933 каже де Боно до Мусоліні:

— Слухай, колиб там на долі мала бути війна, то мусиш — оскільки я видаюся тобі гідним і здібним — наділити мене тою честю, вести її.

Мусоліні глянув на нього і сказав відразу:

— Певно.

Де Боно додав:

— Не вважаєш мене старим до сього? (маршал мав уже 70 років).

— Ні — відповів Мусоліні — бо не можемо богато часу тратити.

Де Боно пише: „Вже тоді мав дуче ясний образ того, що справу треба вияснити найпізніше в 1936 році. Він сказав мені се. Я обмежився до відповіді: „Добре" й не виявив найменшого сумніву... Дуче не говорив з ніким про майбутні операції в східній Африці, тільки ми оба були втаємничені і таким робом не було небезпеки, що публика моглаб бути занепокоєна недіскреціями".

Де Боно зясовує перед своїм шефом такі міркування: Внутрішне положення в Абесінії жалюгідне — треба числитися з невдоволенням „рас"-ів. З другого боку не виключене, що ватажки близько італійських кордонів можуть зважитися на напад, рахуючися з теперішною слабістю противника. В такому разі треба бути приготованим, щоб видержати на доте-

перішних позіціях наступ навіть цілої абесінської маси, щоб опісля перейти до протинаступу, „основно перевести діло“ і „справу завершити раз на все“. Мусоліні велить негайно приступати до діла.

— Грошей, мій вожде, ми потребуємо, богато грошей!

— Грошей не забракне.

Тому, що треба було приступати до здійснення проекту, Мусоліні і де Боно втаємничують в справу міністра війни і шефа ґен. штабу. Останній висилає негайно до Еритреї ґенерала, щоб сей склав йому звіт. Про се пише де Боно: „Дуже добре зредагований звіт був держаний в мало оптімістичних красках, а говорилося в ньому про потребу таких праць що годі було сподіватися сповнити їх в бажаному речинці. Але — каже де Боно — я не дав себе залякати і йшов просто до мети. Все, що в 1933/34 доконалося в міністерстві кольоній для підготовки походу — а се було головне — опрацював виключно я, очевидно з помічю знаменитого шефа мого військового бюра“.

Треба доконати в Ерітреї величезного діла, щоб там сконцертрувати велику армію. Тут є тільки запаси волового й овечого мяса — решту все, дослівно все, треба постачати ззовні, задля ощадности й валютових трудностей — передусім з Італії. Треба розбудувати пристань в Масауа, так щоб можливо було скоро виладовувати матеріял і людей. Треба направити й поширити сітку шляхів — опріч головної комунікаційної жили — Масауа-Асмара не було в цілій Ерітреї ніякого шляху, який бувби пригожий до руху тягарових авт. Теж залізнича лінія Масауа-Асмара, що досі була дуже мало спроможна, вимагає вирішальної розбудови. Все се робиться наразі на малу скалю, тільки чорною робучою силою, бо ще в 1934 було невказаним стягати робучі сили з краю — се розкривалоб тайну.

„Ми умовилися з дуче, — пише де Боно — що про східноафриканське підприємство не треба говорити. Бо він знав, що в рішаючий момент буде вся Італія за ним. Але не треба промовчувати, що тоді не бракувало ще нерішених, що являлися з своїми фразами: „Треба наперед бачити, чи оплатиться скірка за виправку“. Як небезпечні — викликує де Боно — є по всі часи ті, що холодно розраховують „добро батьківщини“, що не почувають радости ризика! Тисячу разів є ліпші ті, що без вагань і навіть з замкненими очима кидаються вперід! Що торкає мене, то можу похвалитися, що я не зважаючи на свої літа, належу до другого ґатунку. І горе, коли в сьому випадку воно так не булоб. Шеф нагнавби мене тоді з тупотом ніг кудинде й він мавби рацію!“.

Дальшою проблемою, яку мусить де Боно розвязати в Ерітреї, є забезпека водою — 120.000 люда і 50.000 чотироногих. Ще заки сі люди прибудуть, треба приготовити їм сітку лічниць, бо головно клімат долинної країни буде мати свої жертви. Потім прийдуть ще ранені. Летунські майдани —

дальше завдання. Тому, що в час великої, а иноді й малої дощевої періоди вода перемінялаб їх в багно, треба на головних летищах помурувати спеціяльний тор до старту й приземлень. Се мусить відбуватися з прийняттям конечних мір осторожности на випадок несподіваного ворожого нападу. Рівнобіжно з роботою в Ерітреї йдуть перші приготовки в Сомалі. Ерітрея була все для Італії резервуаром добрих вояків — тепер змобілізують 65.000 аскарів.

Впарі з першими мілітарними заходами йдуть політичні приготовання. Де Боно пише: „Держава, яка могла виступити проти нас, стоїть не на тому самому культурному рівні, а форми й методи її правління є того рода, що зловживання й внутрішні невзгодини мають тут поле попису. В такому випадку треба добре розважити, якою партією можна найкраще послужитися".

При начальній команді повстає в 1935 окреме Політичне Бюро й починає по висше згаданим напрямним свою роботу — „в тісній співпраці з нашим посольством в Адіс Абебі, яке дістало відповідні категоричні інструкції від дуче" — додає отверто де Боно. На чолі Бюра стоїть колишній військовий аташе в Адіс Абебі, що знаменито знає абесінців, відносини серед них, інтриґи й таємні шляхи, щоб навязати звязки з головами племен, яких Боно намагається позискати для Італії та підбурити проти неґуса. Паралєльно з роботою Пол. Бюра йде діяльність розвідчого бюра. Оба бюра служать ґен. штабові, нач. команді м. ин. теж як взаїмна контроля.

Колишній ґубернатор Ерітреї Гаспаріні мав зносини з ватажками, а крім того заложив першу плянтацію бавовни. На сю плянтацію він приїздив з Риму щороку й далі робив своє діло між абесінськими „расами". Мусоліні посилає його тепер на постійне в Ерітрею, Гаспаріні осідає на своїй плянтації та веде нібито свої інтереси. Але під такою покришкою приймає ріжних абесінців ізза кордону й сам під плащиком торговлі шле курієрів до них.

Робота італійців дала свої овочі. „Від самого початку боїв — каже де Боно — ми могли ствердити познаки успішности нашої політично-розкладової акції. Завдяки сій роботі ми відобрали нашому ворогові разом не менше як 200.000 люда, які або не вхопили за зброю, або — хоч зібрані й узброєні — заховувалися безчинно. Перехід до де Бона відомого раса Ґугзи з 1200 добре виряжених бійців був одним з найважніших успіхів італійської роботи".

На кінець 1934 припадає напад на італійський консулят в Ґонґарі, а потім відомий інцідент під Валь-валь. 7 січня 1935 де Боно потиху сідає на корабель в Неаполі та їде до Ерітреї — ще як міністр кольоній. Прибувши, прибирає титул Високого Комісаря Східньої Африки. В тих днях відбулися в Римі розмови з Лявалем, які дозволяли надіятись, що збоку Франції не буде перешкод в абесінськім підприняттї.

16 січня прибуває де Боно до Масауи і тепер прибирают всі розпочаті роботи те темпо, якого вимагає час 10 місяців напередодні війни. Прибуває два курені „чорних сорочок" — перші військові частини вислані з краю. Їх негайно приділює де Боно до робіт. Але сих 2.500 людей се крапля в морі — де Боно домагається 10.000 робітників і до місяця Мусоліні посилає йому їх. До жовтня число робітників висланих з Італії зростає до 50.000.

Поширюються істнуючі биті дороги, по яких вічно снуються валки тягарових авт, ростуть нові — ділянка шляхових робіт стоїть отвором всім італійським шляхо-будівельним фірмам. Залізниця щойно в липні стоїть на висоті завдання, бо висилка льокомотив і ваґонів з краю стрічається з великими трудностями. Повстають нові артілєрійські становища, поліпшуються істнуючі укріплення, залоги чимраз сильніші, чимраз більше летищ, на них великі ганґари, в безводних смугах закладені криниці, цістерни й водні розервуари. Повстають цілі військові села. — Зчасом навіть майже всі середники поживи треба постачати з Італії, бо Судан і Єгипет замкнулися перед італійцями.

Де Боно знає, що на абесінському терені, в який переносеться воєнна акція, взагалі нема добрих доріг, а істнуючі стежини теж не досконалі. На його домагання виготовлює автомоб. фірма „Фіят" особливий тип малого авта, що може пристосовуватися до всякої дороги й стежки. Масауа розбудовується — з бігом місяців пристань дістає два великі крани: один прикріплений, другий плаваючий.

28 березня 1935 королівський декрет іменує де Бона нач. командантом військових частин в Сх. Африці. Він творить свій ґен. штаб. В Сомалі призначений на пост військового ґубернатора й команданта частин ґен Граціяні. Від другої половини квітня військові транспорти прибувають чимраз більше на силі. Ген. штаб в Римі є за тим, щоб будувати на етапних точках бараки — але де Боно знає, що се коштувалоби головокружні суми й величезного вкладу праці. Звертається з своїми сумнівами до дуче, сей телеґрафує: „Ми жили в часі світової війни в шатрах навіть на снігу". Отже тільки шпиталі, маґазини й командування дістають бараки, решта живе в шатрах.

Летунські сили йдуть зразу повітрям, але мусять приземлюватися по дорозі в Каїрі й Картумі, що опісля задля анґлійського становища стає неможливим. Отже літаки пересилають розмонтовані з краю і на місці складають: 6 літаків за 48 годин. Летунство починає розвідку над аб. тереном, що кидає абесінську кордонну сторожу в небувалий переполох.

В половині червня надходить період дощів. „Великі дощі — пише де Боно — справді великі, але вони не тревають без перерви 24 години, а найвисше 6 годин денно. Отже се не має нічого спільного з потопою й ковчегом Ноя! Наше темпо праці на ділі ніяк не зменьшилось". Цікавий приклад, що ні-

яке велике діло не зносить малодухів, ані фантастів: до міністерства звертається одна фірма з проєктом будови линвової воздушної залізниці з пристані до Асмари — щоб влегшити постачання матеріялів. Де Боно пише: „Знаменито! Ніщо не стоїть сьому на перешкоді". Пляни готові, контракт підписаний. Праця негайно почнеться — се була половина березня — а в листопаді або в грудні 1935 мала бути залізниця готовою... Вона не готова до нині!".

Про політику неґуса пише Мусоліні де Бонові: „Неґус наказує за богато молитися і постити, щоб можна повірити, що він хоче нас заатакувати". Виходить, що плян спровокувати неґуса до нападу на Ерітрею й перейти в контрнаступ мусить упасти. В сій справі пише Мусоліні в листі до де Бона: „Коли неґус не матиме охоти на нас напасти, мусимо самі перебрати ініціятиву. Се зможемо вчинити тільки тоді, коли ти при кінці вересня крім чорних будеш мати до своєї розпорядимости найменше 100.000 білих, які небаром мусітимуть зрости до 200.000. Я пішлю тобі до кінця року 200.000 люда. В другому листі Мусоліні додає, що число чорних повинно винести в обох кольоніях до 100.000, літаківже повинно бути в Сх. Африці 300-500 і 300 танків.

З трьох дівізій, які були призначені для акції дефензиви, з переходом до офензиви — мало тепер вирости десять. Всі праці біля постачання, маґазинів ітд. треба отже потроїти! Надходять все нові дівізії (все здебільша річник 1911) їх дошколюють ще тут, частинно примінюють до роб т. Приходить обслуга артілерії, укріплених становищ, численні піонірські курені, телеґрафісти, обслуга радія. Частини в найкрасшому духовому розположенні — нетерпеливо ждуть дня, коли прийдеться вдарити.

Мусоліні залежало на тому, щоб пресові кореспонденти, головно закордонні, були вдоволені. Міністерство пропаґанди висилає окремого урядовця для тих справ. Потім прибули два сини Мусоліні, оба підпоручники летунства. Їх трактовано, на виразне бажання батька, однаково, як всіх їхніх товаришів, і так, як ті, виконували вони теж хоробро свої обовязки.

26 липня аб. уряд проголошує загальну мобілізацію. До Адіс Абеби прибувають крім дальших скріплень бельґійської мілітарної місії, ще й шведські старшини та турецький генерал Вегіб Паша. Кістки кинені — італійська пропаґанда працює тепер вже при помочі яскравого арґументу, що Абесінія загрожує і провокує. Де Боно визначує дальші речинці приходу частин так, щоб до початку листопада останній потрібний курінь був на місці. М. ин. приходять тепер теж „альпіні" й один курінь граничної сторожі.

21 липня де Боно дістає телеґраму від Мусоліні: „Конференція (в Парижі) нічого не порішила... Рішай ти!" Де Боно відповідає: „Я ніколи не вірив у ніякі конференції, ні тимподібні базікання; витягай висновки". „Дуче — пише де Боно —

не думав поступатися перед ніякими погрозами й фактами. В цілковито таємній ноті повідомив мене, що ми, коли прийшлоб до зудару з анґлійцями, мусілиб очевидно зректися офензиви й задоволитися наразі дефензивою... Се булоб конечне теж тому, бо ми тоді мусілиб наш консум обмежити до крайности. Бо при замкненні суецького каналу булоб наше постачання при правдоподібній перевазі анґл. фльоти над нашою, більш аніж проблєматичним".

Абесінія розпоряджає по італ. розрахункам на обох фронтах 300-550.000 люда, до 200 гармат і кількома тисячами скорострілів. Де Боно оцінює: „Аб. військо мало такі добрі сторони: воєнний дух, витреваліть на зусилля, велику скорість в марші, теж в гірських околицях, велику рухливість, знання терену, крайно малі життєві вимоги. Його злі сторони були: погане старшинство, брак вишколу й звідтіля мало злуки, мала готовість стрілу, мало амуніції, скорий переполох при поразці".

21 вересня устійнено вже остаточно склад операційного корпусу: він обійме два „східно-африканські корпуси", в склад кождого з них входять — крім реґулярних частин — чорні сорочки, аскари, танки, мотор. артілєрія, піоніри і лет. ескадра. Крім того істнує окремий тубильський арм. корпус і окремі частини східної й західної долинних смуг Ерітреї. Окремо зорґанізовані головні сили летунства.

27 вересня Ерітрея святкувала врочисто свято хреста — „маскаль". Де Боно зявився разом з усіми достойниками, дивився на танці й слухав співи, розділив аванси. Вкінці запалено при відповідних церемоніях символічний костир. Колиб він заломився був у собі, се значилоб мир, коли він впаде на бік — буде війна в тім напрямі. Сього року костир завалився на південь. Проявилася воля неба! Де Боно виголосив дуже войовничу промову.

Наразі назначений речинцем акції — 5 жовтня. 29 вересня шле де Боно телєґраму до Мусоліні: „Я мушу своєчасно знати, чи треба виповісти війну. Коли так, то чи приказ до частин видасть Й. В. король, чи Ти, чи маю видати я? В останньому випадку я обмежився6 до 10 слів". Мусоліні відповів, що виповідження війни не буде, приказже до війська має видати де Боно.

В навечеря 3 жовтня видає де Боно до частин заклик, в якому каже між иншим: „Старшини й підстаршини, вояки на землі, на морі та в повітрі, чорні сорочки, аскари! Ви чекали в твердій карности й примірній терпеливости до нині. День прийшов! Згідно з волею Його Величества короля наказує міністер війни Беніто Мусоліні, щоб ви переступили кордон"... Над теріторією, яка має бути в найблизший час опанована, літаки скидають летючки в амгарській мові (в присомалійській смузі — в арабській), в яких говориться про те, що уряд в Адіс Абебі є спричинником війни.

О 2 годині нічю 3 жовтня примушено першими стрілами до втечі граничні сторожі Абесінії. О 5 год. передні сторожі трох армейських кольон переступають одночасно кордон. Так почалася та війна, якої перебіг реферувати тут за де Боном зайнялоби за богато місця — се зрештою загально відомі, ще свіжі факти.

За наступаючою армією йдуть в слід робітничі сотні й будують і направляють шляхи, щоб налагодити постачання. Все те, що було накопичене в Ерітреї, посувається тепер вперід. Скоро зайняті Адіґрат й Адуа. Ґенерал Ґраціяні зайняв в Сомалі Дольо й Оддо.

Де Боно проголошує, що перебрав суверенність над країною. Зносить податки, мито й другі оплати і врешті — касує окремим декретом невільництво.

Під Адуею де Боно відбирає перемарш аскарів і є привявний, як посвячують памятник в честь відплати за колишню поразку. „О год. 8 рано я відбув кінно вїзд до міста, почерез ряди населення, якому казали бити оплески. Я не був так наївний, щоби вірити, що ті оплески були щирі" — додає де Боно. — Потім виголошує промову до духовенства. „Мені відповів — каже де Боно — заступник голови капітули в Аксумі... Він говорив з великою балакучістю, запевняв, що аксумітська культура має богато чого завдячувати римській — що мені до речі цілком було невідоме — підкреслював щирість своїх почувань" ітд.

20 жовтня телєґрафує Мусоліні: „Перед анґлійськими виборами, що відбудуться в половині листопада, не буде в Европі ніяких комплікацій. До сього часу мусить отже ціле Тіґре по Макалє і дальше бути нашим... Ти домагаєшся місяць часу й один місяць стоїть тобі до розпорядимости". Але Мусоліні звертає одночасно увагу на транспорти зброї для абесінців й на зріст зухвалости ворога, коли запанує перерва в операціях і твердить, що „час працює проти нас". Де Боно звертає увагу на конечність наладнати постачання, орґанічність — „плинность" цілого походу й т. ин. та обіцяє 10 листопада рушити далі. Але небаром Мусоліні домагається рушати вперід вже 5 листопада. Де Боно в довгих листах і телєґрамах вказує на недоцільність поспіху й невлучність пляну йти на Макалє, чого домагається Мусоліні. Врешті 29 жовтня приходить ще така суха телєґрама від Мусоліні: „Щоб узгіднити політичні вимоги з військовими, приказую Тобі розпочати 3 листопида акцію на здобуття Макалє-Такаце". Де Боно підпорядковується, але далі зясовує свої застереження.

8 листопада зайняте Макалє. Де Боно хоче знову стосувати тактику свого „плинного походу". Та вже 11 листопада йде приказ від Мусоліні йти далі вперід — на Амба-Алягі. „Сим разом — пише де Боно — я не був в силі послухатися волі дуче... Килиб я се був учинив, бувби без сумніву попав в погану пастку, що ми мусіли уникнути за всяку ціну". Шле

відповідну телєґраму. Мусоліні визнає слушність арґументів де Бона. Сейже забирається до дальшого діла по своєму. Та коли 17 листопада вертає в гол. кватиру до Адіґрат, його очікує телєґрама такого змісту: „Особисте. З підбиттям Макалє вважаю Твою місію в Сх. Африці покінченою — місію, яку Ти сповнив серед незвичайно важких умовин й довів до успіхів, які запевняють на нині й на все вдячність нації... Я подаю до Твого відома, що назначую Твоїм наступником маршала Бадоліо. В очікуванні скоро Тебе побачити, обіймаю Тебе з незмінною сердечністю".

„Я відповів негайно — пише де Боно. — М. ин. сказав у своїй телєґрамі, що відклик справляє мені навіть радість. Але се була велика брехня. Для вояка все є глибоким болем, зректися команди й мусіти кинути всіх тих товаришів, які у важкому підпринятті приязно помагали йому й слухали його".

18 листопада дістає де Боно повідомлення, що він іменований маршалом Італії. Він роздає ще на полі бою відзнаки за хоробрість й пакує свої куфри. Маршал Бадоліо прибув 26 листопада і повів дальші акції краще й скорше, як де Боно. Але без де Боно, його підвалини під майбутні тріюмфи — італійська імперія булаб не виросла так скоро й успішно. Воля Мусоліні була тою силою, яка вміла з однаковою відвагою людей ставити перед великі задачі, як і відбирати їм сі задачі, коли сі люди не доростали їх. Ся обставина чинить Мусоліні в наших очах ґеніяльним вождом, але ніяк не обезцінює людей такого формату, як де Боно.

Спомини де Боно і не меньше цікаві спомини маршала Бадоліо підкреслюють цікаву і для нас правду, що не самими „кличами" і „гаслами" будуються імперії, але й умілим схопленням моменту, умінням передбачати факти і настрої, сміливістю ініціяторів думки, безоглядною карністю і жертвенністю виконавців, спокійною відвагою і передусім — витревалістю в осягненні поставленої мети.

Олександер Наріжний

До „Далекого шуму"*)

Люди революції! — скажіть мені, я хочу знати те чого сам не бачив, докажіть, що неправду кажуть ті, що обвинувачують провід, що був не доріс до того, щоб провадити розбурхану стихію. Хто має рацію? Скажіть мені про революцію правду, або дайте легенду!

...Ходить про обличя революції, про її суть...

Із статті: *Далекий шум* — Олег Штуль *Вістник* ч. VII-VIII 1937

Щоб відповідати на поставлені питання треба перш за все зясувати та устійнити дату — коли розпочалася на Укра-

*) З многими тезами сеї статті нашого давнього співробітника не годимося. Примітки до неї даємо в кінці. — *Редакція*

їні українська революція? Бо, ясна річ, що в березні — вересні 1917 на Україні відбувалася, такби мовити, загально імперська („всеросійська") революція. Провід сеї революції на Україні від початку був у руках двох українських партій: соціялістів-революціонерів (Грушевський) та соціяль-демократів (Винниченко). Отже в час ведення імперської революції, український провід виставив (точніше сказатиб — перебрав для переведення в життя з метрополії) питання соціяльного порядку (заведення соціялізму); щож до справ національних — провід той був на початку — автономістичний, пізніше — федералістичний. Так фактично стояла справа перші сім-вісім місяців розгойданої з Петербурга, так званої „всеросійської, безкровної революції". До ведення в краю згаданої висше революції український автономістично-федералістичний провід був, очевидно, доста придатний. З сього боку обвинувачувати його в недорослости не знаю, чи найдуться підстави.

Також і щодо ведення „розбурханої стихії" — треба зясувати та погодитися, якими гаслами була розбурхана тоді українська стихія: чи була вона розбурхана гаслами української державности та войовничости проти Росії, чи гаслами — всесвітного братерства та переходу всього „буржуазного" майна до „трудових" рук? І коли виявиться, що на Україні розбурхана стихія далеко скорше до проголошення Леніном гасла: „ґраб наґраблєнноє!" здійснювала його на практиці, то доведеться погодитися, що і в сьому відношенню український провід був на своїому місці.

Таким чином з правного та льогічного боку недоцільно обвинувачувати людей в тому, що вони, мовляв, не виконали того завдання, якого перед собою не ставили.

Завдання усамостійнення України від початку березневої революції поставила ґрупа, чи партія українських самостійників. Отже, коли самостійники не осягли самостійної держави української, то, очевидно, до них треба ставити питання: чому не перебрали проводу над розбурханою стихією та не перевели в життя своєї мети?

В українській пореволюційній публіцистиці досить часто доводиться зустрічати обвинувачення одних — за визвольну державницьку катастрофу і обкурювання ладаном других, — що прагли тоді сеї державности. З того приводу дозволю пригадати слідуючий опис Українського Військового Зїзду на турецькому фронті:

Помешкання грецького театру в Трапезунті дріжить від овацій і оплесків у честь власного уряду і його представника. Представник уряду почав викладати програму уряду: „Мета уряду полягає в тому, щоб спільно з братньою російською демократією побідно кінчити війну з зовнішними ворогами... Всі сепаратистичні рухи, звернені проти цілости російської республіки, український уряд осуджує. Ваше місце тут на фронті. Уряд сам подбає про все" і т. д.

„Стала ще більша тиша, але всі відчули її відмінний зміст. То не була вже початкова тиша пошани, захоплення, ентузіязму, лише якесь моментальне оніміння, спантеличення, що ховало за собою обурення, гнів. І раптом вирвалося: „Ганьба!" — масовий рев потряс стіни театру...

„Як?! Що?! І то говорить національний уряд? Таке поручають народні представники? Нам що за часів світової борні добре навчилися, як здобувається власне право?" Зїзд скінчився скандалом. Свідомість делєґатів не могла примиритися з тим „заповітом", що його привіз нам із Київа представник уряду.

(*Самостійна думка* ч. II 1934 стаття Г. Рогозного).

Подібно пише і М. Мухин у *Вістнику* (ч. IV 1935). Обидва автори не заховують свого справедливого обурення проти „паціфістично-драгоманівського уряду Винниченка та Порша".

І дійсно, є над чим обурюватися, коли чуєш тепер пекельний стогін України. Алеж при всьому тому не треба забувати, що оголошуючи суворий та справедливий присуд політиці паціфістичних драгоманівців, не вирішується ще справа в цілому — не дається вичерпуюча відповідь про причини катастрофи.

П. Рогозний каже, що на зїзді були ті, „що за часів світової борні добре навчилися, як здобувається власне право... Свідомість делєґатів не могла примиритися з „заповітом" уряду".

А щож було далі?

П. Рогозний каже: Далі „поволі зачала ширитися серед українських частин деморалізація... Ентузіязм і порив зачали зникати. На місце їх поширювалася комуністична зараза"...

Якже се так сталося? Чомуж серед свідомих делєґатів не виявився націоналістично-революційний чин, що довівби до усунення в Київі уряду паціфістичних драгоманівців та утвердив самостійність України? Але так не сталося. І майбутній історик доведе, що так в ті часи і не могло статися.

Тепер часто покликуються та ставлять у приклад достойний наслідування політичний чин п. Міхновського. Правда, п. Міхновському належиться одно з перших місць серед борців за українську самостійність. Але і п. Міхновський в свій час (1917-1918) не став тим, на кого марно чекала тоді українська земля й нація.

Найславніший національно-революційний чин п. Міхновського — се творення української військової частини (Полк імени Гетьмана Полуботка) та звільнення в Київі від московського керовництва державних установ... Те саме пізніше робили в Петербурзі Ленін і Троцький, обсаджуючи там большевицьким керовництвом російські державні й громадські установи. Але по сій, такби мовити, підготовчій роботі, Ленін повалив уряд Керенського, а п. Міхновський звільнені від москалів українські державні установи передав Винниченкові.

Сим прикладом я ніскільки не хочу зменьшувати перед українською нацією заслуг пок. Міхновського. Підкреслюю

тільки, що так, очевидно, мусіло бути. Бо колиб дійсно п. Міхновський за 4-6 місяців здобув і утримав українську самостійність, то якимбиж дрібним випадав тепер проти нього Гітлер, якому для здобуття в старій німецькій державі тільки політичної перемоги в значно сприятливіших умовах і — без порівнання — з ліпшим людським матеріялом потрібно було більше десяти років?!

Автор *Далекого шуму* каже:

І зірвалися тисячі-тисячі. Шукати, хтоб їх повів за голосом їх душ. Зірвалися тисячі тих, що не знали, чого вони прагнуть, але знали, що прагнуть якихось хвилювань. Зірвалися тисячі тих, що адорували портрет Шевченка, ночами думали про козацько-українську державу, мріяли про прославлення Тризуба.

Кажучи про те, що зірвалися тисячі-тисячі, автор мимовільно наближився до статістики. Тому само собою насовуються питання: як великі тисячі було тих, що зірвавшися, не чекали, хтоб їх повів, а самі йшли за поміщицько-кулацькими кіньми, хомутами, солониною, коровами тощо? І скільки було тисяч тих, що зірвавшись — мріяли про прославлення Тризуба?

Можливо, що для Хвильового, що його писання з такою насолодою наводить п. Штуль, всі мали однакову вартість: і ті, що мріяли про Тризуб і т, що тягли собі чужі хомути...

І самовизначилася в той час бойова українська стихія, розмежувалася, розплилася: ті, що їх мрії не сягали дальше хомутів та солонини пішли — одні до Денікіна, другі під руку Троцького, а треті — осталися перечікувати бурю в затишку дома; тіж, що мріяли про прославлення Тризуба — стали в ряди української армії.

Наслідки такого зриву не дали довго чекати на себе.

„По пожежі, як каже Хвильовий — маленький дим і... смердить". Сам Хвильовий, що так вірив у комуну — застрілився від неї. Його героїня Маряна — віддалася сіфілітикові. Єфремов і далі мріяв воювати... пером. Грушевському в натороду за заслуги пани дали квартальну *Україну* (а пізніше й її знищили). Українаж — околхозилася.

Отже тому, що Україна в час революції не видала такої зверхсили — проводу, біля якої, не розмежовуючись, зєдналасяб вся бойова українська стихія — сталася катастрофа української державности.

Вкінці п Штуль каже:

Чуємо далекий шум доби... Чуємо стукіт сердець тих, що кров проляли в запалі, в любові до пожару революції, не топчемо їх, а стоїмо перед ними з єдиним бажанням — самим пережити те, що вони мали змогу пережити. Але для сього треба конче звідусіль вигнати, випекти розпаленим залізом обивательщину від пориву. Її (обивательщину) стоптати, а не підносити, а пориву прагнути...

Що автор розуміє під висловом „обивательщини" не ясно. Перед світовою війною соціялісти називали обивательщиною, непридатними до революційного чину якихось 70 відсотків (якщо не більше) всього українського селянства. Вони охрес-

тили те обивательське селянство — куркульством... Але в час революції чи не теж в більшости своїй селянство допомогло комуністичному проводові утвердити в Україні комуну й колхози?!

П. Штуль любовно виписує з Хвильового:

— А „Лопань теж має свою історію: на березі богато калу й дохлі коні, а вчителі гімназії й досі ловлять удочками рибу й думають про минулі дні, коли фунт білого хліба коштував три копійки...“

— „Обивательщина! Звідусіль випекти її розпаленим залізом!“

Чи не впадаємо ми при сьому в крайність? А може оті самі думки „учителів гімназії про фунт білого хліба за три копійки“ і селян — про власний кусень поля та свої воли послужать своєрідним заквасом до... виявлення у них пориву за своєю державою?

На мою думку розходиться не так про випікання розпаленим залізом обивательщини, як про виявлення свідомости, гордости, прагнення пориву до здійснення заповіту: „В своїй хаті своя правда“. Може для кого здасться, що кажучи так, я стукаю у відкриті двері; може українство вщерть набуло вже й свідомости, й гордости й пориву... Не знаю, але є у нас терени, де виходить не меньше восьми національних часописів... І в тойже час у збіднілого селянства (та й у заможного теж) комуністи успішно масово здобувають дари на допомогу еспанським комуністам.

Можливо, що ніде вже на наших землях не бракує націоналістичної фразеольогії; але разом з тим всім українцям взагалі на всіх ділянках їхнього життя сильно бракує національної сили, витревалости і завзяття.

—

На заміти, пороблені п. О. Наріжним авторові статті *Великий шум*, відповідає її автор, п. О. Штуль. Від себе додаємо лише кілька уваг: 1) п. Наріжний пише про діячів Центр. Ради — не можна винуватити когось, що не сповнили завдання, якого собі не ставляли... Ми не се закидаємо тим діячам, лише якраз те, що вони не хотіли і не вміли поставити собі завдання, що було головним завданням революції. 2) помилкою Центр. Ради було не те, що вона головний наголос поклала на соціяльні домагання мас, лише що сі домагання не вязала — в своїй акції і в свідомости мас — з політичним домаганням самостійности; що здійснення тих соціяльних домагань чекала в союзі з тою чи иншою революційною російською партією, а не в боротьбі проти них. 3) початковий ентузіязм широких мас на Україні гас власне тому, що Центр. Рада та її діячі, не потрафили ані його розпалити, ані зосередити довкола виразної ідеї і виразної волі, ані надати йому належної ударної сили.

4) Чому сього не зробили Міхновський і тов.? Тому

що Міхновські — серед нашої москвофільсько настроєної, ліберально-соціялістичної інтелігенції, були білими круками; тому що — в найтрагічніші хвилини — проти Міхновських лучилися діячі Центр. Ради з російсько-жидівськими меньшостями на Україні, або (як се було при здавленню повстання Полуботківців) — просто з російським командуванням в Київі і з російськими військовими відділами; зрештою, коли, як пише сам автор статті, Міхновським не удалося протягом чотирох місяців, зробити те, що Гітлєрові удалося зробити протягом 10-х літ, се не доказ, що Міхновські були на фальшивій дорозі.

5) Нарешті, твердження автора, що самі наші селяни допомогли большевикам сколхозувати Україну, — цілковито розминається з історичною правдою; тою правдою, яку в безчисленних повстаннях проти большевізму, і всупереч політиці Грушевських, Любченок і Винниченок — кріваво записало в історії України наше село.

Редакція

Олег Штуль

Щоби було ясно

Автор статті *До „Далекого шуму"* — щоб відповісти на поставлені мною питання приводить ряд фактів і з них витягає висновки, що зводяться до одного: Тодішній провід був на своєму місці, робив те, що треба було тоді робити й те що сталося, мусіло статися, а коли хто винен, то винні самостійники, що не перебрали в свої руки проводу й яких тепер чомусь обкурюється кадилом.

З поданих фактів внески виведені льоґічно. Цілком льоґічно. Але чи льоґіка завжди дописує?

Один льоґічний приклад: Людина, що кидається з третого поверху головою на брук — вмирає тому, що мусить вмерти й коли хто винен, то лише брук, бо був твердіший від сіна чи води. — Льоґічно. Але є люди, що називають сей брук добрим а винним уважають лише того, що вискочив невідомо чому з третого поверху. — Також льоґічно. Так само льоґічно вивів з фактів Маркс дедукційною методою свою теорію історичного матеріялізму, але се ще не доказ, що вона правильна. І коли п. О. Ковалевський в *Далекому шумі* знаходить льоґічно пошану і співчуття до большевиків[1]), то се ще не значить, що се не абсурд і що він не обертає, цілком по большевицьки, кота хвостом.

---

[1]) *Волинське Слово* — Луцьк 29 VII 1937.

Автор доводить далі, що: 1) На початку революція була всеросійська і щоб плентатися в її хвості, до того наш провід доріс і тут був він „доста придатний". — Згода. 2) Наша стихія була розбурхана не гаслами української державности й тодішній провід був до неї підходящий. — Також згода! 3) Провід наш був автономістично-федералістичний і власної держави не хотів (щінне признання!), отже цілком недоцільно обвинувачувати людей в тому, що вони не виконали того завдання, якого перед собою не ставили. — Правильно й льогічно!

Але: 1) Чи дорослим проводом уважаємо той, що плентається за накиненими йому подіями, чи той, що тими подіями порядкує? 2) Чи добрий провід той, що бере на себе лише труд йти за масою, розбурханою ворожими агітаторами й шкідливими для справи гаслами, які доводять до „пекельного стогону", чи той, що веде її до правильної мети, навіть мимо її волі? 3) Чи коли Сталін в імя поставленого собі завдання — зміцнити Росію — викликає „пекельний стогін України", то має він бути для нас „любимим вождем", бо виконав своє завдання? Ось мої питання, що не потребують відповіді.

Власне в тому вся історія, що наш провід не ставив собі тих завдань, тому ми програли. І коли в порядку буде той, хто губитиме справу в імя поставленого собі такого безглуздого завдання, то навіть „майбутній історик" його не виправдає і така льогіка держави не дасть. Навіть всесправедлива Церква вчить, що несвідомий гріх лишається гріхом. Пригадаймо собі становище Шевченка (*Великий Льох*) супроти таких грішників...

Тепер самостійники. — Защо обкурюємо їх кадилом? Коли приняти, що обкурюємо, то поперше за те, що хотіли власної держави, а подруге за те, що їх спадщина нас не розкладає лише зміцнює і що й п. О. Наріжний признає їх заслуги для української нації.

А чи М. Грушевський і Ко. не мають заслуг? — Грушевський? — напевно так — хочби його наукові праці. Отже чому стягаємо їх з постументів? — В імя дезінфекції, в імя абсолютної дезінфекції! Коли бактерії їхньої розкладаючої фільозофії, їхньої солодкавої, сахаринової віри в еволюцію московських большевиків в сторону помірковановости й реалізації щастя всіх народів — ще живуть і ділають в безнадійному хохлацькому орґанізмі, то потрібна абсолютна дезінфекція.

Не критикуємо „людей чину", що „роблять помилки"[2]). Хочемо знищити пієтизм до тих політиків, що „не ставили собі завдання" здобути власну державу. Що замісць творити свою державницьку ментальність, казали чекати на директиви Москви-центру[3]).

[2]) *Тризуб* — Париж 18 IV 1937.
[3]) *Нерозрита могила Вісник* IV 1937.

В імя абсолютної дезінфекції треба випікати важку думку про оправдання слинявого світогляду, що містивби в собі ідею „спільної долі" чи „спільних льосів" і ставити треба на належне непочесне місце людей, які сі речі реалізували.

Відкличмося і тут до льоґіки. Ось твердження: „Не сумніваємося у тому, що безумовно більше виховне значіння для молодого нашого покоління буде мати ствердження, що Грушевський був великим українським патріотом, але нерозумно засліплений у соціялізмі і заплутаний у настроях зросійщеної ліберальної інтеліґенції (вичисливши при сьому всі його заслуги і помилки та вказавши наслідки перших і других), аніж доводити, що се негідник, майже запроданець, який занапастив Україну"[4]). Льоґічно. Але вставте замісць „Грушевський" — „Скоропадський", а замісць „соціялізм" — „Єдіная недєлімая" та відповідно підфарбуйте „ліберальну інтеліґенцію" і матимете неменьш льоґічну апольоґію гетьмана, якого тамже зветься московським „запроданцем" і „посіпакою". Льоґічно все виведено? — так, але негіґієнічно.

Міхновський не створив держави? Так, але його слова формують державників, а тодішній провід і держави не створив і лишив нам традіцію падати ниць перед Москвою і то вже безсумнівно недемократичною.

А тепер — чим були схвильовані ті „тисячі-тисячі" й чому деморалізувалася розбурхана маса?

Так, маси були розбурхані не державницькими гаслами й маси вояцтва, захоплені повстанням українського уряду в Київі швидко почали деморалізуватися. Але хто кольпортував ті недержавницькі гасла? Коли наші діячі, то хто винен? Коли чужі, то щож робили наші? Коли маси були розбурхані жадобою вивласнення маєтків і соціяльними гаслами, бо чомуж бодай для добра соціялізму їх не використали наші вожди? Чому нічого не робили взагалі лише чекали? Чи не тому, що не були здібні провадити когобто не було й кудибто не було?

Маси були несвідомі й до нічого не здібні, бо почав між ними ширитися большевізм — каже п. О. Наріжний. Але чомуж большевики потрафили відірвати їх від хомутів і кинути в війну — чи се не тіж самі маси? Чи винна маса, що замісць за безмозким балакуном Керенським пішла за Лєніном, чи винна тут сила Лєніна? І який „майбутній історик" докаже, що ті всі факти фальшиві?

Безперечно траґічно, що не видала Україна проводу, коло якогоб обєдналасяби вся українська стихія. Певно — не винні наші соціялісти, що не народилися вождами, але чому не вільно сказати, що їхня розлізлість нас згубила й вона нас ще угробить, коли не випечемо її? З фактами майже скрізь згода, але чому не назвати їх по імени? Не звеличувати тих, що поборювали український шовінізм, що не розу-

[4]) *Тризуб* ч. 38 Париж 3 X 1937.

міли права межі, що „прагнули згоди за всяку ціну", які вірили, що „чиновники лихі люди, але цар (чи російська демократія — *О. Ш.*) сприяє їм цілим серцем"[5]).

Обивательщина? Се ті, що мріють лише про дешевий хліб, про єгипетські котли з мясом і які готові лишитися при тих котлах навіть в неволі. Мрія українського селянина про власну землю, його право землі та її оборони, се не мрія про старі добрі часи, коли „фунт хліба білого коштував 3 копійки, а пів пляшки 24". Селянин за свою землю „з вилами на панцирника піде", а обиватель (учителі гімназії, як такі, тут ніпричому) за дешевий фунт білого хліба спокійно замінить портрет Миколи II на Леніна й привісить Троцького, бо „він хоч жид, але симпатичний". Сьогодня служить одному, а завтра другому. Сьогодня причепився до української революції, а завтра писатиме вступні статті про добро „спільної батьківщини".

І напевно сей тип, що його я „любовно виписав з Хвильового", не має ніякої „національної сили, витревалости, завзяття", хоч і чіпляє собі націоналістичну фразеольогію.

О. В.

Contra plebejos

В 1637 р. мав сказати Симон Окольський, домініканський провінціял — як недоречно називати козаків „панськими вівчарами" і „не визнавати їх слави... Хоч між козаками нема сенаторів, ні князів, ні воєвод, і хоч вони хлопи, одначе такі хлопи, що достойні бути Квінтами Цінцінатами, колиб закони contra plebejos їм не стояли на заваді".

Про „закони проти плебеїв" — тепер мріють і *ІКС* і *Wiek*, і п. Гертих і ин. Всі їх проєкти, спрямовані проти „гайдамацтва" — нічим не є, як бажанням впровадити в життя закони „проти плебеїв".

На селі — мусить, на їх думку, бути перепроваджений поділ на неплебеїв і плебеїв. Одні — малиби право набувати землю оскільки їм старчить гроша, другі — такого права не малиби.

Такий самий поділ — на думку тих авторів — мавби бути запроваджений і в царині економічній: для одних є страґани, для других — нема; одні малиби право де хочуть закладати споживчі, кредитові чи продукційні товариства, а другі — ні. Щодо віри, то ті шановні часописі охоче запровадилиби і тут поділ на віри першої і другої категорії. Одні користалиби

---

[5]) *Авіронове насіння Вістник* XI 1937.

з повного права мати чим раз більше домів молитви; право молитися за своїх мертвих, обходити свої години смутку і свої години радости, другі — ні. Навіть старе гасло — „молись, трезвись, учись" — мусілоби, на думку реформаторів, бути трохи змінене. Молитися і вчитися можна булоб лише в приписаним напрямку, а трезвитися — не дуже, щоб не нарушити буджетової рівноваги...

А ось проф. Ромер — славний і знаний статистик — мріє про нову виборчу ординацію, яка не давалаби права голосу неписьменним; при чім, очевидно, можна застерігти собі право за неписьменних уважати тих, що читають і пишуть кирилицею.

І не треба думати, що такими проєктами contra plebejos займаються лише „аристократи духа". От напр. орган учительства *Płomyk*, той самий, що так горів сімпатіями до совєтів, друкує статті проти „гайдамаків", отих колишніх „панських вівчарів", яких *Płomyk* — за большевицьким прикладом — охоче зробивби вівчарами пролєтаріяту.

Такий „дух часу".

А як видно з постанови українських студентів в Варшаві, що обігла нашу пресу, — і серед їх неукраїнських колеґ помітний виразний нахил здеґрадувати їх до „русинів" чи „млодорусинів", сконфіскувавши їм їх національне імя (хай живе демократія!) і цілком по думці Ґрабського і Ромера — зіпхнути до безіменних „плєбеїв".

Наше студентство відповіло на сю спробу так, як належалося. Але виникає питання — що з тим новим „духом часу" взагалі робити? Як до нього поставитися?

Отже, — по перше не дати себе зіпхнути в ніяку категорію плєбеїв. По друге — не улекшувати справи панам з *ІКС*, Ґрабським і Ромерам. А для сього — бодай не відриватися власновільно від тих „плєбеїв". „Хоч між козаками нема ні сенаторів, ні князів"... — писав Окольський, але то тоді не було, тепер є. Ціла річ якраз в тім, щоби наші „сенатори і князі" не ставляли свого „князівства" і „сенаторства" понад те, чим живе, чим дихає і чого прагне світ „плєбеїв", з якого вони вийшли і яким лише вони тримаються на ногах...

Конкретно: як писав нпр. навіть москвофільський *Русскій Голос* (ч. 38) з нагоди одної закордонної подорожі голови православної церкви в сій країні, — не треба забувати, що „важна не зовнішна сторона, але внутрішний зміст"; що виступаючи з промовами, не повинен забувати архипастир православної церкви, що церква „обєднує кілька міліонів православних, руських по національности, коли кому подобається — малоросів або українців, білорусинів і великоросів"; що коли про се забуває, то се „відштовхує від нього його паству й охолоджує її відношення до церкви"; що „тоді церква стане їй чужа й байдужа"; що „плєбеї" лишуться без пасти-

рів. Конкретно: не сепаруватися від своєї „плєбейської“ пастви і не видавати таких розпорядків, про які пише католицька *Мета* (ч. 45): що „майже вся українська преса без ріжниці переконань поставилася негативно до сього розпорядку Преосв. Кир Григорія, підкреслюючи головно ті шкоди, які спричинить українським товариствам і установам відтягнення від них українського духовенства, що впродовж віків мало і нині має так надзвичайно богато заслуг не лише в релігійно-моральному, але і в національно-орґанізаційному огляді“... Отже не помагати тим, що хочуть — відгородивши китайським муром „сенаторів і князів“ від широкої маси, тим успішніше зіпхнути її в плєбейське ґетто, — ось другий спосіб реакції на маячення *ІКС* і його однодумців. А третій — не позволити їм думати, що ми — се ті, яких — як каже пословиця — і в церкві бють; що „вівчарів“ можна приспати солодкими словами. Один з приятелів-противників пп. Ґертихів, його земляк, звертався недавно до нашої преси: „Festinate lente! — Чи брати русини думають, що п. Ґертих, чесна людина і горячий патріот, який коле їм очі своїм „українським“ неуцтвом, наумиться чого будь в тій матерії в наслідок лайок, якими в нього кидаєте“? Отже, п. Ґертих може бути не знати яким горячим патріотом, але не є він нашим братом. Зовсім не гадаємо його „наумити“ (неуцтво часом не відріжнити від злої волі). Розходиться лише про те, щоб показати читачам — до чого прямує пп. Ґертих, Ґрабські і їх однодумці. Усвідомити собі новий „дух часу“, позбутися всяких оман і не „кидати горохом об стіну“, як висловився про свою діяльність один з тих, що хотіли тих авторів „наумлювати“. Тільки й всього.

Бо плєбеями ми вже давно перестали бути. І ними ніхто нас наново не зробить.

Дм. Донцов

Pro domo sua

Способи „полємікн“, які в останнє зачали приміняти проти *Вістника*, змусили мене забрати голос pro domo sua. Не для полємікн з тими, які на неї не заслуговують, але для вияснення читачам нашого місячника.

Противники нашого журнала ніколи майже не виступають проти *Вістника* чи проти його ідеольоґії. З браку аргументів — удаються вони до особистих випадів і доносів. Полємізуючи проти якогось автора, підписаного своїм повним імям в *Вістнику*, вони поминають його і полємізують — з Донцовом. Донцовже мусить відповідати за статті в иншій часописі, яка чомусь не сподобалася моїм противникам, хоч

нормально відповідавби за ті статті їх автор або — повнолітний і неанонімовий — редактор. Менеж роблять відповідальним за якусь бійку, що скінчилася смертю („ідеольогія Донцова"), за ювилей якогось діяча на Буковині, за політику С. Петлюри, за вірші поета, друковані не у *Вістнику*, за політику українського соймового клюбу в 1923 році, за ту чи иншу ґазету на провінції, за якусь таємничу еміґрантську орґанізацію в Парижі чи в Римі; роблять відповідальним за те — що „не писав" те, що писав і за те — що „писав" те, чого не писав; і за те, що „робив" те, що робили якраз мої шановні опоненти. Яж мушу відповідати за „деморалізацію молоді" і за розпад Австрії, яку свого часу „зрадив" і за те, що нападаю на Центральну Раду, і за те, чому не розіґнав її і не створив фашистівської України тоді, коли на Україні не був і пр.

Потім прийшла серія доносів, які намагаються звязати мене з ріжними політичними українськими уґрупованнями. Потім виступили вже з явними чи замаскованими погрозами ріжні ґрупи, пресові концерни чи „самостійні" отамани. Причім виступають проти мене якраз ті ґрупи, яким я відмовив співробітництва, або яким брак річевих арґументів, або які стараються на мене зіпхати вину за втрату впливів в суспільстві.

В. Липинський — який дав початок — ще на еміґрації, в 1919 і 1920 рр. в листах просив у мене про присилку моїх праць, які були йому „страшенно потрібні"; просив не вірити в його федералістичні сімпатії; щоб я сміявся з того, „так само якби і я тільки засміявся, колиб мені хто сказав, що Ви стали федералістом"; що він „мої думки політичні розуміється поділяє" і пр. Але коли прийшло до уявнення політичних розбіжностей... Коли Липинський перестав „на превеликий жаль" поділяти мою „думку про те, що ми зможемо свої відносини до Росії поставити руба — нічого спільного та й годі"; коли я відмовився приступити до партії хліборобів-державників з її „союзом трох Русей", — і в 1919 вже так оцінив б. гетьмана Скоропадського і його оточення, як їх оцінив аж перед смертю сам Липинський, тоді щойно для Липинського „високоповажаний і дорогий пан доктор", якого думки „очевидно" поділялися, нагло обернувся в... „Мітьку Щелкопьорова", що „зрадив своїх родичів", бо став соціялістом, що „зрадив гетьмана" (який зломив присягу гетьманську і повернув Україну під крила єдиної і неподільної Росії); що опинився за границею „невідомо чому" і що взагалі є москаль, бо (точна арґументація великого історика і людини-лицаря) — бо я родився в краю, який росіяни звуть Новоросією. І що написав „Підстави нашої політики" з спеціяльною цілю дістати візу до Галичини.

Сю блискучу і шляхетну арґументацію людини, розїдженої хворобою, в цілости передрукувала велика частина галицької преси — правої і лівої — в тім числі радикальний

Гром. Голос і сельробівська *Воля Народу* (21 XI 1926), яка при тій нагоді загрозила, що „бандитів, що заступають дорогу (кому?) бють, все одно, куди попало". Так вже тоді утворилася радикально-большевицько-монархістична спілка проти *ЛНВістника*.

З такимиж ревеляціями виступив і *Гром. Голос*. Колись деякі теперішні члени радикальної партії, м. и. п. Матчак — були загравістами і належали до редакційної колегії *Загради*. Під псевдонімом (—*ак*), делегований як кореспондент на зїзд радикальної партії, п. Матчак так писав в *Заграві* про ту партію: „останній зїзд УРП... промине мабуть зовсім безслідно... Блаженний спокій... се характеристична прикмета зїзду. Почався він поверховним, просто банальним звітом ширшої управи і секретаріяту... При ухвалюванню програми УРП показалося, що зїзд зовсім не був приготований до того завдання... Ухвалена зїздом програма УРП являється... безкритичною копією перестарілої ерфуртської програми соціяльдемократії". Закидав п. Матчак радикалам, що вони „так бояться закиду „шовінізму", що посуваються до утрати національної самоповаги", а „постійними понижуючими заявами (з яких одну зложив власне зїзд УРП — *Д. Д.*), що „ми чужого не хочемо" — свого напевно не охоронимо; що „УРП є за усуненням мілітаризму і за мирним співжиттям усіх народів світа, є не лише вузьким доктрінерством, але... та пацифістична пропаганда рішучо... шкідлива... Того роду пункти програми лише відпихають від УРП молоді активні елєменти" (*Заграва* ч. 2 стаття підписана: —*ак*). Ось як тоді писав член редакційної колегії *Загради* п. Матчак і лише в однім він помилився — зїзд УРП не „проминув безслідно", бодай для нього самого, бо хутко — кілька тижнів чи днів по тій своїй розторощуючій критиці радикалів, він опинився... в радикальній партії, як її член. Чи п. Матчак — був вже радикалом серед загравістів, чи загравістом — серед радикалів, чи протягом кількох тижнів перейшов трагедію Савла-Павла, — не знаємо.

Як неофіт, п. Матчак мусів найостріше очевидно звертатися проти тих ідей, які він вчора боронив, а на які він потім наплював. Звідси в *Гром. Голосі* ряд інсінуацій і на *Вістник* і на мене. Звідси підсування мені, людині пера, відповідальности за політику українського уряду в літі 1920 року, в той час, коли в великій мірі на ту політику писалася радикальна партія. Її видний член, д-р І. Макух, очевидно, за згодою партії — був членом кабінету УНР, віце-міністром внутрішних справ (другим віце-міністром був п. Г. Юзефський). Виступили радикали з того кабінету, за якого політику отже несуть цілковиту відповідальність, щойно по евакуації Київа.

Колись однакових думок зі мною тримався в *Заграві* і теперішний провідник ФНЄ. По розриві його з УНДО і по заложенню *Перемоги*, він кликав мене до співробітництва.

По відмові — його часописі зачали доводити, що я тримаю з Макогоном („гетьманом Розумовським"), з масонськими чинниками, та що *Заграва* (яку редаґував і т. д.) — властиво накладала з чинниками УВО... Се вже був третий противник, що збраку арґументів удався до вигіднішої полеміки...

Потім зявився ще „гетьман" Полтавець з своїм „Унакором", який видавши свою безграмотну проґрамку, подав до неї сфальшоване мотто з Донцова, намагаючись викликати вражіння, що я є з ними... Потім прийшло твердження, що *Вістник* підтримують — і морально і матеріяльно — ціла еміґрація і чинники УНР та що *ЛНВ* чи *Вістник* провадив політичну лінію „петлюрівців", — а рівночасно „петлюрівські" орґани преси вели кампанію проти редактора *Вістника* як проти анархіста, деморалізатора, і просто москаля, який розкладає нашу суспільність, замість ширити культ Петлюри.

Празький журнальчик *Український Тиждень* (7 XII м. р.) знову звязав *Вістник* з чинниками нелеґальними, натякаючи, що якраз підтримкою тих чинників користається *Вістник*...

Е. Онацький — пришиває мене знову до чинників, зґрупованих коло таємничого „ордену Св. Юра" і полковника Василя Вишиваного (Вільгельма Габсбурґа) та якихось ґруп паризької еміґрації, бодай „так кажуть" його анонімові інформатори.

Краєві часописі, які денунціювали *Вістник* в час. *Chwila* за його „шовінізм" до всього що не українське, рівночасно обвинувачували його в польонофільстві. Знову лицарі консерватизму (В. Кучабський) інсінуували звязок *Вістника* з чинниками „закордонної нелеґальшини". А та сама *Polityka*, яка читала і зреферувала у себе цілком недвозначну і ясну статтю „Чи Захід" з *Вістника* і яка нераз у себе відмічувала неґативне становище нашого журналу до „федерації", — силоміць робила з мене „ідеольоґа петлюрівщини", — вже по тім, як я виразно заявив, що зависока се для мене честь і що я на неї не рефлектую...

На се все можу відповісти: *Вістник* користає з прихильности — активної прихильности — і своїх краєвих читачів, і еміґрації, але *Вістника* не підтримують ні масони, ні Св. Юри, ані ніякі „центри". І їх лінії *Вістник* не провадив і не провадить.

Є в краю орґани, які роблять рекляму гетьманичеві чи був. гетьманові Скоропадському, — *Вістника* серед них нема.

Є орґани, які роблять рекляму „гетьманові Розумовському" (вінжеж Макогон) або мають в його бюрі своїх кореспондентів, але *Вістника* серед тих орґанів нема.

Є щоденники й календарі, які з переконанням ширять культ отамана С. Петлюри, видають брошури про нього, які містять політичні статті „петлюрівців" і стоять на їх концепції політичній, боронячи її на соймовій трибуні чи в Женеві, друкуючи їх політичні твори. *Вістник* сього не робив і не робить.

Є ґрупи, які простягають руки „братнім" консерватистам, „в імя того, що повинно бути важніше, ніж національність", — але не *Вістник*.

Є ґрупи, які апелюють до помочі „соціялістичних партій усіх народів" отже і до своїх колєґів з II-го інтернаціоналу (разом з ППС), — але не *Вістник*.

Є часописі, які розпинаються за ріжними союзами чи федераціями, або шукають „спільних шляхів". *Вістник* того не робить.

Є часописі і особи, навіть соціялістичні (Шаповали, Григорієви, Бочковські) — що побожно складають „голди" напр. президентові Т. Масарикові. Є товариства, що намовляють ґенералів УГА посилати депеші, без яких моглиби обійтися, — *Вістник* ні сим, ні сьому подібним не займався.

Я ніколи не належав до тих, що за прикладом знаного нашого соціяліста — казали, най не буде ніякої України, аніж має бути йому небажана (несоціялістична). Уважаю, що всяка Україна — соціялістична, УНР-івська, комуністична чи гетманська; що повстання на мапі Европи всякої України буде ліпше, аніж щоби на тій мапі України зовсім не було. Але гадаю, що коли повстане Україна космополітична, інтернаціоналістична, не „шовіністична", масонська, з свободами для деструктивних елєментів і з „відчиненими дверима" для чужих впливів, що така Україна обернеться хутко в другу Еспанію, яка буде змушена шукати за своїм Франком, щоби не стати іграшкою чужих сил.

Навіть вороги *Вістника*, в ясні моменти, мусять признавати, що те, що пише *Вістник*, „наше громадянство чуло вже від нього безліч разів" та що від ряду років *Вістник* співає „на ту саму нуту" (*Діло* 27 XI 1935). Навіть комуністи мусять признавати, що „скількиби разів не писав Донцов про що небудь..., стільки разів по суті він пише про те саме і так само" (*Поцейбіч* альманах Львів 1934 ст. 122). Хай се буде відповідю тим, що пришивають мене і *Вістник* до яких будь „орієнтацій". Хто вірить не тому, що пише *Вістник*, а перед тим писав *ЛНВістник* від 1922 року, лише тому, що п р о н ь о г о пишуть і говорять, той може від нього відійти. Дорога вільна і — легка. А на Олімпі нашої компактної більшости, більша буде радість з одного розкаяного грішника, ніж з десятьох праведників.

Але сей спис вигадок, доносів і погроз не бувби повний, колиб я не згадав останнього випаду радикальних „лицарів". В ч. 45 *Гром. Голосу* читаємо такий — вибачте — вірш:

Найбільший в нас фашіст
„Папа" Д. Онцов..,
На службу чужій реакції
Він всеціло вже пішов.
В малоумних він впоює
Ненависть до всього, що своє
Чуже шанувати приказує,
Воно — мовляв — для нас добро принесе.
„Гітлєр в бою — герой,
Мусоліні — велит духа,
А Грушевський проти них —
Як в укропі муха
Драгоманов — москвофіл,
Франко — українофоб".
З а т а к у й о г о б а л а ч к у
С т у к н у т и б й о м у в л о б"

Стефко

По високій культурі і по анонімовости автора поезії — зразу пізнати вихованця шляхетного орґану лицарів Стахова, Матчака і Левинського. Все тут цікаве: і часопись, яка закликає „стукнути в лоб“ противникові, з якого арґументами не дасть собі раду; і те, що сей заклик до фізичного насильства над противником виходить з часописі, яка розпинається за „гуманність“ і протестує проти „фашистівського культу насильства і ножа“, і ціла перфідність і забріханість партії, яка тратить впливи серед мас. Знають також редактори сеї „ґазети“, що означає такий заклик серед пануючих серед нашої суспільности настроїв.

До сих погроз мені не привикати. Колись Сосюра кликав одного з співробітників *ЛНВ*-ка до ҐПУ. Другий тогобічний письменник грозив російським ҐПУ вже мені, лише на жаль — мусів скінчити самогубством, щоб не впасти жертвою того самого ҐПУ. Знаємо рівнож, хто інспірував того, хто „стукнув в лоб“ на паризькім бруку в травні 1926. А хто інспірував ґазету пп. Матчака, Стахова і Левинського, недавнього співробітника большевицьких *Нових Шляхів?*

На сім місці заявляю, що погроз бандитів пера — не боюся, боротьби не занехаю, а колиб прийшло до того „стукнення“, то всі бодай знатимуть з чийого „морального“ благословенства воно вийшло. За нього роблю особисто відповідальними — п. п. Матчака, Левинського і Стахова, в чиїй ґазеті той хуліґанський виступ анонімової каналії зявився.

Ціла зграя угруповань, концернів, часописів і партій — може богато дечого осягнути в боротьбі з одною людиною, але одного їй не вдасться: змусити мене перестати пропаґувати думки, які пропаґую і які уважаю за слушні.

Ані мене, ані тих, які, мимо інсінуацій, інтриґ і погроз — ітимуть і далі з нашим журналом.

З пресового фільму

В Дрогобичі вийшла нова часопись — *Життя і Слово* з виразними соціялістичними сімпатіями. Часопись протестує проти „фашистівського здичіння“, але — проти комуністичного ні, бо лише проти „сталінізму“. „Опрічникам Сталіна“ журнальчик протиставляє таких бандитів як Ф. Адлєр і Троцький (ст. 6), обидвох прихильників совєтської Росії. Також боронить журнальчик і ПОУМ (робіт. партію марксівської єдности) в Еспанії, „зближену до троцкізму“ (ст. 5). Совєтська деспотія є для журнальчика — „радянським союзом“ (ст. 12). І де він там той „союз“ побачив? Питання чи сталінську деспотію можна назвати „робітничою державою“, журнальчик потакує, бо „не слід забувати, що рад. союз... не можна поставити на ряду з капіталістичними державами“

Отже всеж таки мовляв „вітчина пролєтаріяту", яку треба боронити, що? Та сама тенденція і в огляді всесвітньої політики. Читаємо: „СССР загрожений на Сибірі Японією"... Дуже добре, але так само як і Японія загрожена СССР-ом в Монголії, в Манджурії і в Кореї. Японія усадовилася в Китаї? Певно, а СССР не усадовився там? Нащож дві мірки? Як не хитрували редактори, а шило таки вилізло з мішка. Видко чиїм інтересам служить журнальчик.

— —

В *Українськім Слові* в Ужгороді (30 IX) читаємо, як на загальних зборах родичівського союзу при ужгородській гімназії, дир. Сулінчак відкрив зібрання словами „Сим считаю собраніе откровенним". Прекрасну мову запроваджують москвофіли на Закарпатті...

— —

Громадський Голос не може прийти до рівноваги з приводу того, що *Вістник* все захвалює чужинців, а своїх — напр. Грушевського і Драгомавова гудить. Ні, ми хвалимо не лише чужих, але і своїх. Правда, нема серед них Стахова, ні Матчака, але було в *ДНВ*-ку і в *Вістнику* богато про Шевченка, Лесю Українку, Олену Пчілку, Стефачика, Черемшину, Хвильового, Кониського. Се мабуть таки не були чужинці? Але є у нас земляки, яким все від таких своїх завше будуть близшими такі „свої" як Зощенко, Карло Маркс і особливо цінений Драгомановим — Прудон. М. ин. при тій нагоді пригадаємо всім, що не люблять чужих фашистівських прикладів, що Драгоманов особливо любив і всім поручав такий „рідний" і „свій" взірець державного устрою, як... швайцарська федерація,

— —

Той самий орган руських хлопів радикалів не дає нам жити з Ля Роком. Що є з ним і нащо ми видали книжку про нього? Отже що до Ля Рока, то справа стоїть так: 1. Є обтяжуючі його свідоцтва Тардіє, які видрукував *Громад. Голос*, 2. Є дуже відтяжуючі і обтяжуючі Тардіє, як людину без слова і брехуна — зізнання Де Кіріліса і Ібарнегарея, яких *Гром. Голос* ніколи не видрукує. 3. Є однодушна ухвала Соціяльної Партії Франції, яка висловлює довіря своїому провідникові Ля Рокові. 4. Нарешті — є французький суд, перед яким Ля Рок заскаржив своїх противників і суд присуду ще не видав. В кождім разі не був Ля Рок вістниківцем, а тому *Вістник* за нього меньше відповідає, аніж радикальна партія за своїх героїв, за був. членів радикальної партії, А. Крушельницького, Шекирика-Доникова й ин., яких вона — людям не собі — виховала...

— —

Волинське Слово і *Гром. Голос* обидвоє незадоволені з *Вістника*. Перша часопись боліє, що на „сірім кінці" стоїть література в нашім журналі (з якого м. ин. — не кажучи вже про поетів. — вийшли У. Самчук, Л. Мосендз, Р Єндик). З приводу статті О. Теліги — „Сила через радість", зауважує *Вол. Слово*, що вона „заслуговує на увагу хочби тому, що нас завжди цікавить внутрішний світ сучасної української молоді". Але — „тяжко нам погодитися з тезою, що провід нації можна виховати в інкубаторі. Провідником .. треба вродитися". Ну, але не всіж можуть бути такими „природженими провідниками", як пп, О. Ковалевський і инші з *Вол. Слова* чи *Укр. Нивн.* Инших таки треба виховувати. Очевидно в життю і в чині, а не в інкубаторії, про який нема мови в статті „Сила через радість". Автор статті в *Вол. Слові* завважає, що „і так вже забогато спортовців чи блазнів виховуються на провідників"... Над сим не сперечатимемось, бо мабуть ся глибока увага зродилась у автора з самообсервації його близшого окруження...

На поміч *Вол. Слову* поспішив і дав. новошляхівець п. В Левинський в *Гром. Голосі* ч 41, виступаючи знову проти О Теліги, Б. Кравцева і Д. Донцова, бо їх „фашистівське виховання" допроваджує лише

до „вождоманії і бандитизму пера". Що до „бандитизму пера", то в нім очевидно не винен *Гром. Голос*, який в ч. 45 в спеціяльнім вірші, закликає когось з хлопів-радикалів „стукнути в лоб" Донцову... *Волинське Слово*, *Гром. Голос*, колись *Нові Шляхи* — з їх аргументами від „блазнів" і від „стукання в лоб" — ось невеличка, але чесна компанія, яка провадить боротьбу з нашим журналом...

Бібліографія

Леонид Мосендз — *Людина покірна* (*Homo lenis*) оповіді з передмовою Л. Нигрицького Львів 1937 вид. Іван Тиктор ст. 128.

Новелі Мосендза — давнього співробітника *ЛНВ-ка* і *Вістника* — як пише сам автор — „се частина „цілком вільних конверзацій" у „цінком вільному клюбі"... Було се на початку нашої доби. Душі, плекална засаді медітації, починали поволі усвідомлювати, що єдиною життєвою засадою є Чин. Душі, плекані на засаді оборони — пасивній засаді усіх покірних — починали усвідомлювати, що запорукою перемоги є засада цілком протилежна: напад..." Кілька потретів людей з сеї провесни „нашої доби", — доби українсько-російської війни — портретів хвилюючо молодих і сильних дає нам автор в своїй збірці. Сі новелі — се міцний протест нової людини проти дриглястих душ, проти так званої „культури вівце-людей", що дає себе так легко нищити всякому брутальному чоботові. Є щось з дивного і давнього чару мудрости наших „прадідів великих" — в чині, в фільософії і в сентенціях нових людей Мосендза... „Брате, на різню привозять лише свійську худобу, а вільні звірі гинуть як вільні". Або — „не висвітлювати, а реагувати... Ось сенс життя!", не безплідна „самообсервація", не пристосування „покривлених душ".

З тим сенсом життя — не надуманим чи вичитаним — а закоріненим в глибині їх героїчних душ, живуть і вмирають герої новель Мосендза. Про автора пише в передмові Л. Нигрицький — „в своїх писаннях він холодний, а стиль його має блиск сталі". Так воно й є. Його стиль скупий і неначе умисно неуважний. Але автор має що сказати (річ рідка у нас), тому й слова його бють мов батіг. Зрідка висмикується йому дещо з його таємниць творення: „я ще кілька разів перезгадав, такби мовити, її (козацької драми) перебіг. Порівняв відоме, поінформувався про незнане, доповнив правдоподібним" (стор 104). Автентичність у Мосендза загублюється, а оповідання його се літературна творчість найліпшого роду, де життєвий досвід не забиває акції а радше її прискорює, а намір (тенденція: жахливе але правдиве слово!) не виступає провідничо. Мосендз не має нічого спільного з тими нашими письменниками, що бажаючи описати „правдиве життя", займаються екстібіціонізмом. Мосендз є „злий", бо до „вівце-людей" не знаходить ні дрібки „щиро-людського співчуття". Але зате до тих, инших, до людей „нашої доби" — до них він може вибухнути сильним і ніжним ліризмом, напр. як згадує про той „шарлатний девятьнацятий рік" на Україні, про його „суховійну весну й пустельно горяче літо", в яких відроджувалася „чер каська завзятість", який „запалював вогнем волі" його батьківщину, „випікав з серця оману братерства", та робив з нас, ще вчора дітей, людей і людину".

Тим горячим вогнем правдивого натхнення пахтить і від новель Мосендза, одного з найкращих — коли не найкращого — з наших живучих новелістів.

О. В.

Роман Леонтович — *Сценічні образки для молоді* Б-ка для молоді *Ранок* ч.: 10 Львів В-вець Ів. Тиктор 1937 стор. 32.

На доповнення *Дзвіночка* призначена бібліотека *Ранок* для сільської і міської моложі. Приносить вона різноманітний матеріял: історичні оповідання (Антін Лотоцький *Отрок князя Романа* і *Золоті Ворота*, Ф. Коковський *Лемківська слава*) розповіди про найновіші винаходи (Е. Жарський *Повітря говорить* (радіо і телєвізація) Степан Щурат *Учімося фотографувати*) описи мандрівок (М. Заклинський *Пізнай свій край* М. Голубець *Княжий Галич*) повчаючі вказівки з гігієни тіла (Др Р. Осінчук *Вороги здоровля* Е. Жарський *В здоровому тілі здорова душа!*) навіть малий співанник видано, а кожда книжечка тільки 30 грошів! Останній випуск бібліотеки *Ранок* з ділянки театрального мистецтва (факт! що робити?!) і якраз хочеться авторові пригадати, що воно справді театральне мистецтво повинно бути. Чи для молоді, чи для дітей — справи не міняє. Сцена вимагає означеного оформлення і акції. фальшиво думати, що діти є невибагливі, а всі моральні науки ліпше, щоб виходили з дії, а не проповідували їх дієві особи, як прим. учителька в *На толоці*. Через те хоч в сценічному образку *Червона зоря над Україною* тенденція слідна, але тому що виявляється в дії, більше приємлива. Жаль, що наші молодші і старші автори приступних (популярних) і инших видавництв не користають з тих взірців, які їм дає наше старе письменство. Такій різдвяній сценці Леонтовича *Ірод-Опир* дуже булаби придалася близша знайомість з нашими старими інтермедіями. Несмачно вводити, як модерний відьомський реквізіт — окуляри, що є зрештою видною ознакою очного каліцтва. Що вартові Ірода випили горівки і заснули, в се ще можна повірити, але щоб Ірод стріляв до смерти з бравнінга, то завелика licentia poetica. Ангела можна врешті українізувати („дівчина у вишиваній сорочці, жупані та цвітистій спідниці. На чолі, або над чолом ясна звізда, має крила") — але всеж найважнійше його янгольскість. Слушно домагається жид,

Щоб відьма смерть та чорт
Не бігали як той хорт
Але на новую моду
Винаняли всі підводу.

Моглиб навіть авто, бо воно в нас на селі часто є спричинником відьомських і чортівських збитків тай далеко нам ще до того, щоб могли його мати як річ щоденного вжитку. Взагаліж не зашкодилоби всім діточим сценічним образкам дещо гумору. Діти радо сміються. В патріотичнім запалі автор деклямує:

Й встане Україна
Могуча єдина!
І помоляться на волі
Її діти голі.

Як маркантно відбивається тут вся життєва мудрість автора, який болїє тим, що України діти голі. А колись все ще замало-знаний Шевченко подібно (але якжеж инакше!) писав

І помоляться на волі
Невольничі діти.

Треба повторяти аж до зануди: популярні видання нам потрібні. Для дітей, молоді і старших. Автори є: з добрими намірами, часто навіть з талантом. Але, на жаль, майже завжди бракує — добра редакція.

Роман Юнак

Франц Коковський — *Дві сили* драма на 4 дії Аматорський театр *Нашого Прапору* ст. 32.

Наша сцена потребує нового репертуару, в тім і популярного, але не писаного на коліні. Дивне враження робить пєса Коковського. В ній всі наші противники-росіяни є, хоч і „чорні характери", але мудрі, хитрі і доцільно прямують до своєї мети, люди чину. Натомісць украї-

їнці надзвичайно порядні, щирі, чесні, але недотепи, які дуже легко дають себе пошити в дурні. Невже се так дійсно було? Ось „герой" сотник Загірський — що кілька літ вже воює, представлений так неначеб то був 16-літний перечулений, тумануватий гімназіст, якого перша-ліпша провінціональна Клеопатра обкрутить довкола пальця, щоб голіруч видати ворогам. Не ліпші і инші — курієр Орися і четовий Луценко, які навіть в хвилину, коли змову противника (напасти на український відділ) викрито, коли, як каже Орися — „все ще можна направити", нічого не направляють, і „дають себе заскочити", а заскочені гають час на безпотрібні балачки. Не ратує становища і стріл Орисі, яка забиває Клеопатру, але коли вже було запізно і коли та осягла своє. Сумніваємося, щоби такі „вояки" були колибудь в нашім війську. Се карикатура, яка — крім того — на сцені справлятиме деморалізуюче враження.

Р. О.

Лука Луців — *Август Харамбашіч і Тарас Шевченко* (Відбитка з Записок Наукового Товариства ім. Шевченка т. CLV) Львів 1937 стр. 20 вел. 8⁰.

Геніяльні та палкі поезії Шевченка робили могутнє враження не тільки на українців. Крім сього життя поета, заслання та передчасна смерть окружали його авреолею мученика. Тому й не диво, що з захопленням читали Шевченкові поезії деякі чужинці, а в першу чергу очевидно словяни, як болгари, білорусини.

Вплив Шевченка на хорватів прослідив Др Л. Луців, що в своїй короткій розвідці простежує зацікавлення сербів Шевченком, що почалося від 1867 р., але ніколи не було глибоке й тривке, а потім і хорватів. Хорватський поет А. Харамбашіч присвятив Шевченкові більше уваги, видавши окремою книжкою переклади його творів та склавши про нього окрему розвідку. Спершу переклав (1888 р.) 8 Шевченкових поем (*Причинна*, *Тополя*, *Катерина*, *Наймичка*, *Невольник*, *Петрусь*, *Неофіти* й *Гайдамаки*), а одинацять літ пізніше — 12 менших творів (здебільш лірику). Л. Луців розглядає його переклади, дає їх оцінку й виявляє їх слабі сторони (головно незрозуміння поодиноких місць і пропуски кращих, драматичних сцен оригіналу). А все таки вони мають свою вартість, бо хоч не є найкращі, але популяризували нашого поета серед хорватів. Найбільшу частину своєї праці присвятив автор дослідам впливів Шевченка на оригінальні поеми Харамбашіча: часто видко свідоме наслідування нашого поета в таких поемах, як *Guslav*, *Ivica*, *Braća* й ин., але найчастіше користується хорватський поет мотивами творів Шевченка, як мотивом приймака з *Наймички*, нещасної любови бідного з богатою, посвятою для другої людини й т. п. Крім того хорватський автор використав негативно мотив сліпого з Шевченкової поеми, написавши свою поему з протилежною розвязкою.

Розвідка Луцева заторкує дуже цікаву й важну для нас тему впливів Шевченка на чужинних поетів і посередньо звязану з нею: зацікавлення чужинців нашою літературою. В сьому теж і її цінність. Одначе треба підкреслити й те, що автор у противенстві до инших критиків розглядає справу впливів без пересади, оглядно й обережно, не попадаючи в патос ріжних впливольогів, що чіпалися нераз подібних слів і зворотів і з того робили далекойдучі висновки. Розвідка написана методольогічно з використанням наукової літератури питання, при чому можнаб одне завважити: сучасному читачеві булоб теж цікаво дізнатись, чи в новіших часах після перекладів Харамбашіча займався хтось із хорватів чи сербів творами Шевченка. Прикро вражають друкарські помилки (ст. 1, 6, 11, 14 й ин.), що їх у науковому виданні рішуче не повинно бути.

Е. Гриґак

Від Адміністрації

Дня 12 грудня замикаємо рахунки і книжки за б'жучий рік; тому просимо всіх вирівнати належитість за кольпортаж і передплату (*Вістника* і *Квартальника*), як найскорше. Рівночасно подаємо всім сальдо належитости до кінця 19.7 р., або надплату на 1938 р.

Пригадуємо заступникам, кольпортерам і прихильникам, що січень — місяць видавництва *Вістника* і *Квартальника Вістника*, **а тому пропонуємо:**

1) Повести широку пропаганду на місцях за поширенням в-ва (приєднати нових передплатників).

2) Наладнати справу систематичної кольпортажі *Книгозбірні Квартальника Вістника* (в своїх повітах і округах).

3) Припильнувати, щоб довжники заплатили належитість і стали дійсними передплатниками в 1938 р.

4) Наклонити до точної передплати бодай *Квартальника Вістника* бувших недбалих передплатників *Вістника*, яким ми мусіли стримувати висилку книжок.

5) Заохотити студіюючу молодь, що поїде на Різдвяні ферії, щоб занялася на місцях кольпортажею найновішої книжки *Квартальника* (*Революційні Стихія* Ю Тютюнника).

6) Підготовити виставу книжок на січень.

7) Подати точні адреси своїх знайомих, читалень Просвіти, Кружків Рідної Школи, бібліотек і инших товариств, на які ми вишлемо запрошення до передплати і чеки ПКО. Запрошення до передплати і чеки ПКО можна дістати в наших заступників, або в адміністрації *Вістника* у Львові (пропагандивні реферати вичерпані). Книгарням, кольпортерам, передплатникам, що не заплатили за попередні книжки *Квартальника Вістника*, стримали чергову (IV) книжку **Ю. Тютюнника** *Революційна Стихія*.

Передплатники в Румунії, щоб не мали затримки в одержуванні *Вістника* мусять поспішити відновити передплату на рік 19 8 в нашого заступника дир. Л. Киселиці Cernavti str Andrei Saguna 2/I Книг. „Базар" (числячи за 1 зол. 30 леїв).

Передплатникам за кордоном не можемо давати в борг більше як одну книжку; тому просимо як найскорше відновити передплату на 1938 р.

Хто з передплатників в краю, в Чехословаччині і Австрії пришле річну передплату до кінця грудня б. р. платить за *Вістник* **лише зл. 20.**

Закордонний передплатник, що одноразово в тягу місяця грудня б. р. вишле зл. 25, матиме заплачений *Вістник* **за цілий рік.**

Хто хоче комплєтувати *Вістник*, *Книгозбірню*, *Квартальник* можемо служити окремими книжками, як рівнож маємо на продаж кілька комплєтів *Вістника* і *Квартальника* 1933—1937 рр. в ціні 25 зл за комплєт *Вістника*, 4 зл., за комплєт *Квартальника*, а для заграниці дочислюємо порто.

Мимо кількакратного упімнення не вирівнали за *Вістник* і *Квартальник*: Др. Теод. Мацьків Винники 2·20; Петро Яблонь Яргорів 1 50; о Дмитро Смоль Варшава 2·20; Г. Глушич Черск 2·20; Ефр. Бобанич Синевідсько Нижне 2 20; В. Ільчук Радивилів 2·20; Ярос. Боворовський Комарівка 2· 0; Ст. Галан Глиняни 2·20; Ст. Рудко Альта Канада 1·70; Ольга Боній Трускавець 1; М Зварун Канада Домініон 2·70; Ст. Радович Спас 2·20; о. Яків Маркевич Жорнів 2·20; проф. Петро Козлюк Волштин 2·20.

За кольпортаж: Сергій Білобровець Білка Мала 6·40; О. Гримак Олешиці 1·50; Іван Городиський Львів 12·25; Іван Глинка Львів 4·50;

Микола Греськів Борщів 3; Юрій Юліян Данкович Жижномир 6; Олекса Качалуба Іванівка 4·50; Михайло Демах Скоморохи 8·20.

(Далі буде)

Хто знавби, просимо подати адреси таких осіб Ярос. Косан Варшава; Інж. М. Скрипник Суматра; Марія Ковалюк Перемишль; Ром. Кос Комарно; Орися Данилович Познань; Михайло Кощук Єнджеїв; Ст. Судейко Більче Золоте; Михайло Делюх Потік Золотий; студ. Григорій Миняйлюк Коломия; Іван Паньків Коломия; Богдан Тишовницький Довголука; Терентій Федевич Кречовичі; Мирон Середюк Шляхтинці; Др. Іван Гуглевич Сосновець; Іван Піндюк Озірна; Ст. Радович Спас; Др Ст. Барчинський Золочів; Маріян Шульган Угнів; Роман Левицький Львів; Петро Куло Білки Чехія; Евфросин Саган студ. Львів; Іван Лозовецький Луцьк; Адам Левицький Познань; Мгр. Богдан Субтельний Ляшків; Василь Гадана Жовква; Волод. Зубенко Ганцевичі; Тарас Боровець Рівне; Олександр Луцький Станіславів; Др. Роман Турко Львів.

Вп. пп. **Т. Угринюк** Дзвиняч; В-во *Неділя* заплатила на Ваше конто зл. 2.

Іван **Жковський** Чернівці зл 51·15 одержали.

Через нашого заступника на Румунію Дир. Л. Киселицю прислали річну передплату *Вістника* і *Квартальника* **за 1937 р** проф. Ю. Кокотайло; за *Квартальник* **за 1937 р** проф. Т. Бриндзан, інж. Г. Бублик, проф. І. Василашко, інж. В. Гетьманенко, І. Григорович студ., П. Григорович адв., О Гузарева, інж М. Дебрин, інж. І. Думич, М. Дудковський. „Запороже" Чернівці, Д. Квітковський адв., проф. Л. Лакуста, Др. М. Ліщинський, Дир. В. Олексюк, проф Д. Онищук, Др. Е. Омельський, інж. М Павлович, М. Пігуляк, В. Сендецький агр., Др. Е. Суховерський, проф Б. Сірецький, о. І. Щербанович, В. Циганюк адв. і за Др. Фев. Гебюк зл. 2·50.

С. **Дзера** Канада; **П. Підгородецький** Франція; Др. **О. Ольшевський**, Др. **І. Іващенко**, **М. Рішко**, всі Чехія — гроші одержали, книжки вислали.

Вже по випрукованню їх імен вирівнали належитість: Читальня Просвіти Кульчиці Шляхетські; М. Оброца Угерсько; Ст. Сасик Дрогобич; Читальня Просвіти Долина; Олена Боднарова Конюхи; інж. Ст. Суходол Краків; К. Сокірський Хожів; О Шкурат Сосновець; мгр. О. Марковський Клезань; Лука Крук Ляшкі; проф. Ефр Гебюк із Брязі.

На чорній листі гробокопателя *Вістника* **виписані слідуючі кольпортери, що мимо кількакратних упімнень — досі не вирівнали своєї залеглости:** Ізидор Андрійчин Ямна п. Надрірна; Мих. Баранюк Leus Франція; Ром. Винник Довга Войн. п. Калуш; Іван Горохівський Козівка п. Бережани; Петро Галамай Керниця пов. Городок Яг.; Григорій Галаджун Львів; Мгр. Ст. Гарасимович Заріче п. Делятин; Андрій Гузіль Коропуж п. Рудки; Ю. Гливка і С-ка Чернівці; Микола Дубинко Рівне; Ярослав Дикий Добряни п. Стрий; Осип Дунай Перемишль; Мирослав Зазда Дуба Вижівці п. Долина; М. Зубкович Красне п. Турка; Демян Іванків Калинівщина Копичинці; Лука Клівчук Красноставці п. Снятин; Павло Лазаренко Лодзь; Михайло Левчук Новосілки п. Здолбунів; Григорій Маївка Бориничі п. Бібрка; Григорій Миняйло Коломия; Мгр Вол. Мисяк Любачів; Богдан Мітрінга Петриків п Тернопіль; Олександр Максимюк Константинів п. Дубно; Настуняк Дмитро Чернівці; Омелян Осипович Коцюбиньчики п Скалат; Ярослав Олійник Львів; Іван Паньків Коломия; Олександр Проскурня Луцьк; Дмитро Поперечний Лясківці; Мих Польовий Лісники п. Бережани; Нестор Ріпецький Сокаль; Володимир Стасів Кругель Малий п. Перемишль; Пилип Стецiв Ольшаниця к Золочева; Петро Світий Ляшки Завязні п. Рудки; Петро Самоверський Станіславів книгарня); Мирослав Свачій Вукачівці п. Рогатин; Василь Стецюк Вулька Зелінська п Костопіль; Олександр Степанюк Дитковичі п Рівне; Мир. Середюк Шляхтинці п. Тернопіль; Яків Тижуч Межирічча к Корця; „Уніон" Ужгород (книгарня); Укр. книгарні: Вінніпег Мач, Едмонтон Альта, Едмонтон Альберта; Просвіта Торонто; Ярос. Федів Заболотівці п. Жидачів; Роман Халупинка Товмач.

Михайло Хома Литвинів п. Підгайці; Василь Цибух Большівці п. Галич; М. Царук Погорільці п. Дубно; Вол. Швидчак Добровляни к/Дрогобича; Олекса Кривий Станиславів; Михайло Кузенко Надвірна; Сергій Качинський Піддубці к/Луцька; Василь Юхімюк Добратичі п. Тернопіль; Микола Яворський Костельники п. Поток Золотий; Володимир Мудрий Посади — Фельштин; Іван Гультай Городенка; Василь Деркач—Гнатушків Ямниця п. Станиславів; Ярослав Кривяк Мостиска; Осип Янів Озеряни к/Борщ.; Афанасій Ковальчук Лопушно к/Збаража.

(Далі буде)

Скреслюємо з чорної листи лише по заплаченю цілої належитости.

Належиться з Вас: за *Вістник* до XII кн. 1937 р. включно зл. за вислані книжки *Квартальника* зл. і кольпортаж зл. . Надплати маєте на 1938 р зл. .

Всіх хто має залеглости за кольпортаж чи передплату просимо вирівнати і не наражати себе і нас на стримання книжок і на упімнення.

Нові книжки

Географія українських земель Зшит І вид. Українського Видавничого Інституту Львів 1937 ст. 64.

Я. Вільшенко — Золоті Ворота Бібліотека „Ранок" Львів 1937 ст. 32.

В. Гренджа-Донський — Петро Петрович Історична повість Ужгород 1937 в-во Т-ва письменників і журналістів в Ужгороді ст. 184.

Р. Леонтович — Сценічні образки для молоді Львів в-во І. Тиктора ст. 32.

Ганс Ф. К. Гінтер — Лицар, Смерть і Чорт Геройська мисль вступ та переклад Р. Єндика Львів 1937 в-во Прометей ст. 168.

Альманах Нового Часу (календар для всіх) на 1938 рік вид. Ів. Тиктор Львів 1937 ст. 160.

Олена Цегельська — Оповідання в-во „Світ Дитини" Львів 1937 ст. 79.

Петро Всїн — Японія в-во Дешева Книжка ст. 32.

М. Хвильовий — Вибрані твори в-во Українська Книгоспілка Львів 1937 ст. 220.

Б. Андрієвський — М. Лисенко в-во Дешева Книжка ст. 32.

Українська проблема на провесні народів в-во Дешева Книжка ст. 32.

Юра Шкрумеляк — Святий Миколай у селі Сценки, деклямації та пісні Львів 1937 накл. Книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка ст. 64.

Я. Рудницький — Українська мова та її говори Львів 1937 накл. Рідної Школи ст. 80.

Eug. Hrycak — Horacy w literaturze ukraińskiej, odbitka z „Przeglądu klasycznego" Lwów 1937 st. 377—380.

Надіслані журнали

Рідна Школа ч. 21-22.
Вісті з Лугу ч. 12-13.
Наша Батьківщина ч. 11.
Місіонар Пресв. Серця Ісусового ч. 11.
Українська Книга VII—VIII.
Авангард ч. 12.
Самоосвітник ч. 12-13.
Українське Юнацтво ч. 11.
Кооперативна Республика ч. 11.
Світ Дитини ч. 11.
Учительське Слово ч. 9.
Літопис Червоної Калини ч. 11.
Рідна Мова ч. 11.
Жіноча Доля ч. 20—22.
Комар ч 41—46.
Тризуб ч. 40—42.
Життя і Знання ч. 11.
Дзвони чч. 8—9.
Нива ч. 11.
Українське Слово ч. 37—42.
Шлях Молоді ч. 19—20.
Голос ч. 40—44.
Напередодні ч. 2—3.
Будівничий Ц

Львівська державна наукова бібліотека
№ П 4279

ГОЛОС

найкращий суспільно-громадський тижневик молодого українства

Передплата в краю в Чехії, Австрії й Румунії — річна — 5.50 зл., піврічна — 3 зл., чвертьрічна — 1.60 зл. В инших країнах — річна 2 ам. дол., піврічна — 1 ам. дол.

Адреса Голос, Львів Міцкевича 11. I.

Число розрах. переказів 249 (Львів 1).

АВАНГАРД

Розмотує і перетинає гордієві вузли в комплексі проблєм нашого **суспільно-політичного життя**

Помагає розбудові світогляду основаного на життєвих конечностях нації.

Адреса: КОЛОМИЯ вул. Беднарська 9а Число розрах. переказ 17.

Передплата: річна 6 зол., півріч. 3·50 зол.

НОВИЙ ЧАС

Має постійні відділи: 1) »РУХАНКА Й СПОРТ«, 2)»МЕДИЦИНА й ЗДОРОВЛЯ«,»ЛОВЕЦТВО« і щотижневий 3) »ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ДОДАТОК«.

Місячна передплата „Нового Часу“ — разом з додатком „ІСТОРИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ“ — **3 зл. 40 гр.**

Закордоном (чвертьрічно): Австрія: 10 шіл. 50 гр.; Чехословаччина й Закарпаття: 65 ч. корон; Франція: 85 фр.; у всіх других країнах: 20 зл. **Поштові конта:** П. К. О. Львів: 501.505; Прага (Ч. С. Р.): 78.726; Відень: Е. 124.812.; Париж: с. с. 180.066.

„НОВИЙ ЧАС“ Львів, вул. Косцюшка, ч. 1. а.

Купуйте актуальну книжку

„Свято Державности”

(„За героїчний театр“, Прага 1936)

У книжці знайдете м. ин.: програмову статтю пані Геркен-Русової і вибір з найкращих творів нашого письменства в минулому.

Ціна 1 зл. — Замовляти в українських книгарнях.

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ

Деревляне будівництво і різьба

коштує 3.50 зл., з пересилкою 4.— зл.

Огляд нашого будівництва, цікаві ілюстрації деревної різьби та хатньої обстанови, розкішно ілюстроване видання.

III
П 12531
1937 Р. 5 кн. 12

МАСОВА ОЩАДНІСТ
через ПРО
ЛЬВІВ, Г
РОЗБУДУЄ РІДНИЙ ПРОМИСЛ!

Книгозбірня Вістника

ч. 1	*М. Островерха:*	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	*М. Макіявель:*	ВОПОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	*М. Антонович:*	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	*Р. Ендик:*	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	*Д. Варнак:*	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	*Л. Мосендз:*	ШТАЙН	ц. зл. 1·50
ч. 7	*Д. Варнак:*	ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	*В. Темляк:*	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ	ц. зл. 1·50
ч. 9	*Д. Донцов:*	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	*Д. Варнак*	ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1·50
ч. 11	*Д. Донцов:*	ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ	ц. зл. 1·50
ч. 12	*М. Антонович:*	МАРШАЛ ВПЕРЕД	ц. зл. 1·50
ч. 13	*В. Темляк:*	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	*Р. Керч*	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1·50
ч. 15	*Богдан Горович:*	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1·50
ч. 16	*Ю. Тютюнник:*	РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ	ц. зл. 1.50

АДВОКАТ і карний оборонець
Др. СТЕПАН ШУХЕВИЧ
переніс і веде свою канцелярію
у Львові, вул. Сикстуська ч. 58. А.

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача, 103 Av. A. Нью-Йорк.

ЦІНА КН. 2·20 зл.

Друк. Медицький—Тиктор, Львів, Бляхарська 9.
Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.